

Recull d'activitats

Curs 2023-2024

AULA
D'EXTENSIÓ
UNIVERSITÀRIA
D'ARENYS
DE MAR

Recull d'activitats

Curs 2023-2024

AULA
D'EXTENSIÓ
UNIVERSITÀRIA
D'ARENYS
DE MAR

Recull d'activitats. Curs 2023-2024

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Recerca
i Universitats**

Tutelada per:

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Adherida a:

Afopa
Agrupació d'Aules
de Formació Permanent
per a la Gent Gran de Catalunya

Amb el suport de:

**Ajuntament
d'Arenys de Mar**

Junta

Presidenta, Mercè Cussó

Vicepresident, Jaume Gispert

Secretària, Carme Puig

Tresorera, Gemma Cusachs

Vocals:

Enric Agustí

Montserrat Badosa

Dolors Casellas

Assumpció Dias

Neus Marqués

Ramon Puigvert

Marga Sanz

Ramon Vinyes

Redacció: Aula d'Extensió Universitària d'Arenys de Mar

© **dels textos del Taller d'Espectura:** els respectius autors

Correcció lingüística: Laia Font i Mateu

Disseny i maquetació: Txeni Gil

Impressió: Impremta Pagès

Dipòsit Legal: B 17153-2020

Imprés el setembre de 2024

Sumari

20 anys d'Aula	5
Inauguració institucional del curs acadèmic 2023-2024	7
Resums de conferències	10
Concerts trimestrals	122
Altres activitats	125
Itineraris d'art	126
Sortides trimestrals	132
Febrer Musical	137
Sortides musicals	138
Taller musical per a adults	139
Valoracions de les conferències i sortides del curs 2023-2024	140
Pàgina web	144
Relacions institucionals	145
Taller d'Espectura Literària	146
Nadala, opuscle de Sant Jordi i làmina obsequi 20 anys de l'Aula	168
Col·laboracions i agraïments	169
Índex de textos	170

20 anys d'Aula

Aquest curs 2023-2024 hem posat punt final als actes commemoratius dels 20 anys de l'Aula.

A part de la programació habitual —les conferències setmanals, les sortides musicals, les visites a exposicions i a museus, les sortides trimestrals, el Taller d'Espectura, el Febrer Musical i el Taller musical per a adults—, us hem ofert la *Cantata de Nadal* amb la direcció de Gemma Ruiz, l'espectacle *Del negre al blanc* a càrrec de Rumbesia i el concert de Nexus Piano Duo amb Mireia Fornells Roselló i Joan Miquel Hernández Sagrera.

Com a cloenda d'aquests 20 anys, al Teatre Principal, representants polítics dels Ajuntaments d'Arenys de Mar, amb el regidor Ramir Vidal, i d'Arenys de Munt, amb la regidora Tònia Vila, i la presidenta d'afopa (Agrupació d'Aules de Formació Permanent de Catalunya) Muntsa Lamúa, remarcaren la tasca ininterrompuda de l'Aula d'Arenys de Mar.

Com a document recopilatori d'aquests 20 anys, Marta Pérez i Verge ha realitzat un audiovisual de la història de l'Aula que podeu veure a la nostra pàgina web: www.auladarenysdemar.cat

L'Orquestrina Sirenenca amenitzà el final de festa acompanyant-nos fins a la sala polivalent del Calisay, on compartírem un pisolabis entre tots els socis. A tots ells se'ls va regalar un dibuix original de la pintora Mariona Millà realitzat en directe durant la seva conferència a l'Aula.

Si hem arribat fins aquí és gràcies a les persones que van començar i seguir aquest projecte, com Dolors Paronella, Jaume Gispert i Mercè Colomer, persones que han ocupat la presidència en alguna etapa d'aquests 20 anys amb els seus respectius equips i col·laboradors. L'equip actual hem heretat la seva dedicació, el seu esforç i el seu treball, valors sense els quals avui no gaudiríem de la nostra Aula.

Llarga vida a l'Aula!
Arenys de Mar, setembre de 2024

Mercè Cussó Cervera, presidenta, i tot l'equip de l'Aula

3 D'OCTUBRE DE 2023

Inauguració institucional del curs acadèmic 2023-2024

Teatre Principal

En aquest acte es va repartir a tots els socis
el *Recull d'activitats del curs 2022-2023*.

Es va iniciar la sessió amb els parlaments de
l'alcalde d'Arenys de Munt, **Sr. Josep Sánchez Camps**,
del regidor de Cultura d'Arenys de Mar, **Sr. Agustí Farré Gasia**,
en nom de l'alcalde Estanis Fors García,
i de la presidenta d'AFOPA (Agrupació d'Aules de Formació Permanent
per a la Gent Gran de Catalunya), **Sra. Muntsa Lamúa Cassou**.

Muntsa Lamúa Cassou donà una conferència:
«**La dimensió màgica-espiritual de la pintura de Remedios Varo**
(Anglès, 1908 - Mèxic, 1963)».

L'acte acabà amb un concert a càrrec d'**Adzé Cor Cambra**,
que va iniciar el curs acadèmic 2023-2024.

Parlaments institucionals

Muntsa Lamúa Cassou

Adzé Cor Cambra

Resums de conferències

Joan Oró, el científic de la vida

Joan Anton Català

Divulgador científic d'astronomia i astrofísica

Joan Oró és una figura universal. L'any passat va fer cent anys del seu naixement i la Fundació Joan Oró em va convidar a ser el comissari de l'Any Joan Oró, treballant conjuntament amb la Conselleria d'Universitats de la Generalitat de Catalunya. Hem fet exposicions, un documental sobre Joan Oró, hem publicat llibres i hem fet centenars de conferències per a tota mena de públics.

Ordenarem la presentació per capítols. Començarem explicant la vida i donant unes xifres de la vida a la Terra. En aquest moment coneixem 1.200.000 espècies a la Terra; del 75% no en sabem res més que el nom que li hem posat. Hi ha científics que creuen que a la Terra hi podrien viure més de cinquanta milions d'espècies, i és que en ple segle XXI encara busquem espècies. No tenim una definició del que és la vida; cada any descobrim nous espècimens, molts dels quals extremòfils, que viuen en condicions extremes per a nosaltres. De vegades ens preguntem com és que no hem descobert vida fora del nostre món. No necessitem una definició del que és vida, ho veiem; si veiem una papallona, tenim clar que és una forma de vida, però baixem en l'escala: els tardígrads o ossets d'aigua són unes criatures microscòpiques que viuen en condicions extremes i poden entrar en un estat letàrgic, romandre-hi

durant dècades i després reviure. Els bacteris són els organismes vius més abundants a la Terra, la gran majoria són beneficiosos per a nosaltres. Es creu que un home adult està fet d'uns quaranta bilions de cèl·lules, doncs d'aquests quaranta, vint són bacteris que fan feina per a nosaltres. Sobre els virus, s'ha arribat al consens que no es poden considerar éssers vius, perquè per si sols no poden fer res, no poden tenir metabolisme, ni alimentar-se ni reproduir-se, necessiten una cèl·lula viva. Quan s'hi introdueix, la cèl·lula comença a treballar per al virus fins que al final la cèl·lula es mor. El concepte *vida* té una complexitat enorme. D'ençà que va aparèixer, la vida s'ha diversificat extraordinàriament. Tots venim d'una cèl·lula ancestral primigènia. Charles Darwin és una figura important en la ciència perquè va ser dels primers que va dir que tota la vida a la Terra prové d'una cèl·lula en comú. Darwin defensava aquestes

idees i va ser atacat molt durament. Avui, amb el coneixement que tenim de la genètica, es pot certificar que tots venim d'un origen comú. La genètica ens diu que entre l'ADN d'un humà i el d'un ximpanzé només hi ha un 4% de diferències, que és el que ens fa humans. Tot i això, durant molts segles la ciència va creure en la generació espontània, es creia que la vida podria fabricar-se aquí mateix. Arran de l'experiment de Van Helmont, que va fer que d'uns draps bruts en un recipient sense tapar en sortissin ratolins, es va creure en la generació espontània. Això, però, ho va liquidar Pasteur.

Us parlaré d'un científic rus, Aleksandr Oparin, que va ser l'inspirador de Joan Oró. A la dècada dels anys vint del segle passat, Oparin va escriure un llibre, *L'origen de la vida*, en què deia que si volíem entendre com va aparèixer la vida a la Terra, ens havíem de fixar en la química. Som química pura, fórmules extremadament complexes. Oparin deia que totes les molècules complexes havien de venir de molècules més simples; la clau era saber com era la Terra primitiva abans d'haver-hi vida.

Joan Oró va néixer a Lleida l'any 1923 en el si d'una família de flequers que encara existeix. De petit Oró es feia preguntes com: què hi fem, aquí?, com ens ha fet, la natura?, quin és el sentit de tot plegat? Es va adonar que ni la religió ni la filosofia li donarien respostes, i que per tant ho hauria de buscar en la ciència. Tenia 16 anys i de sobte li ve la inspiració i pensa: «Jo seré capaç de conèixer com va aparèixer la vida a la Terra». La figura de Joan Oró inspira una sèrie de valors, entre els quals perseguir els somnis. Quan acaba l'institut es matricula a química a la Universitat de Barcelona, l'any 1942. Fa una carrera excepcionalment bona. Es construeix un laboratori de química sobre el forn de casa. Quan acaba la carrera ja ha conegut la seva dona, Francesca Fortesa, que serà fonamental en la seva

vida i carrera. La parella tindrà quatre fills, i per mantenir la família crea dues empreses: la primera fabrica un sabó de molt bona qualitat, però fracassa; la segona, relacionada amb les empreses farmacèutiques, també fracassa. Llavors es posa a fer de forner.

A la dècada dels anys cinquanta estem totalment aïllats, i Oró té dues opcions: Alemanya i els Estats Units. Ell no sap anglès, però envia desenes de cartes a instituts per poder fer el màster. Un institut de Texas el convida a tornar a fer la carrera de química, i hi va completament sol. El primer que fa quan arriba a Nova York és dinar amb Severo Ochoa per rebre consell i fan amistat. Se'n va a Houston tot sol i sense conèixer l'idioma, però els nord-americans en reconeixen el talent. L'Escola de Medicina Baylor li ofereix un doctorat i l'aconsegueix, i després va a la Universitat de Houston, on passarà la resta de la seva vida. El 1957, gràcies a Lyndon Johnson, Joan Oró i la seva família aconsegueixen la residència permanent als Estats Units, i el 1958 la família s'hi trasllada.

Uns anys abans, a Chicago, Stanley Miller, un investigador nord-americà, fa un experiment: en un matràs hi posa gasos que podrien ser al començament a la Terra i en un altre hi col·loca aigua i uns elèctrodes que fan saltar espurnes. Al cap d'uns dies s'adona que acaba de fabricar aminoàcids, la base de la vida. L'any 1959 Joan Oró fa un experiment similar el dia de Nadal, i s'adona que acaba de fabricar adenina, component bàsic de la vida, sense el qual no hi ha ADN. Publica la troballa a la revista *Nature*. La NASA, que és a Houston, té com a mandat buscar vida fora de la Terra, i en moltes ocasions demanen assessorament a Oró. En una d'elles va ser per buscar vida a les mostres de la Lluna; en un altre moment es van enviar naus a buscar vida a Mart, l'any 1976, i un experiment va donar positiu en vida a Mart, cosa que es va comunicar mitjançant una roda de premsa, però abans hi

va haver una reunió entre els científics i Joan Oró, que els va dir que no hi ha vida a Mart, que s'havien equivocat. I tenia raó.

Avui dia, què en sabem, de l'origen de la vida a la Terra? Sabem que va aparèixer fa uns 4.000 milions d'anys, però encara no sabem com. També sabem on va aparèixer: sembla que va ser en tolls d'aigua, però hi ha científics que diuen que podria haver aparegut a 3.000 metres de profunditat, al mar, arran d'estructures poroses que deixen passar els gasos del mantell de la Terra. El que considero més impactant és que hi ha molècules químiques, com els aminoà-

cids, que es poden orientar en la varietat de dreta i en la varietat d'esquerra. La vida a la Terra només utilitza aminoàcids de l'esquerra, i no sabem per què, i en canvi tots els sucres estan fets de dretes; aparentment no hi veiem explicació.

Joan Oró sempre va estar molt arrelat a Catalunya i a Lleida. Es va implicar en política, va ser diputat al Parlament, però només un any, se'n va tornar decebut als Estats Units. Va tornar a Catalunya en jubilar-se, i va viure a Barcelona fins a la seva mort. Es va dedicar a fer conferències sobre la pau, a fer un món més just.

El futur de la televisió

Antoni Esteve Avilés

Periodista, empresari i professor de la Universitat Pompeu Fabra

Jo, com molts dels que sou aquí, quan vaig néixer no hi havia televisió. Va arribar al cap d'uns anys. Les generacions que han vingut després ja han viscut amb la televisió engegada. Quan la televisió va arribar aquí i es va generalitzar, ja feia anys que s'havia inventat. D'aquí a tres anys en serà el primer centenari: el 1926, un escocès, John Baird, en un hotel de Londres, feia proves de transmissió a l'habitació del costat. Als anys trenta va evolucionar als Estats Units, Alemanya i Anglaterra, i es va desenvolupar més als Estats Units després de la Segona Guerra Mundial, fent telenotícies. A Espanya va arribar l'any 1956. A Catalunya no es va veure fins al 1959, amb un partit de futbol. Les instal·lacions de televisió es van establir a Miramar. Va ser una època en què la televisió a Catalunya feia programes per a tot l'Estat. Són anys de personatges com Federico Gallo, José Luis Barcelona, un arenyenc com Mario Beut, Enrique Rubio fent programes d'entreteniment, i tenien un gran impacte perquè era l'única televisió que hi havia. A finals dels seixanta va aparèixer la segona cadena estatal, l'UHF. No va ser fins a l'any 1983 que es va començar a descentralitzar, i va néixer la primera televisió autonòmica, Euskal Telebista. La segona va ser TV3, que aviat farà 40 anys, ja que si bé es va fer una emissió l'11 de setembre de l'any 1983, no va ser fins

al 1984 que van començar les emissions regulars. Per tant, TV3 celebrarà més els seus 40 anys l'any que ve que no aquest. La primera persona que hi va parlar va ser un mataroní, Joan Pera, que havia fet activitats comercials a Arenys.

El món de la televisió ha anat variant molt. Van aparèixer més televisions autonòmiques a finals dels anys vuitanta. Entre el 1992 i el 1994 apareixen Tele 5 i Antena 3 com a cadenes de televisió privades, amb propietaris diferents. En aquell moment Antena 3 pertanyia al Grup Godó, que se la va acabar venent, i Tele 5 era una televisió que des del començament ha estat propietat del Grup Berlusconi. Han anat passant coses: a mitjans dels noranta va aparèixer la primera televisió de pagament, Canal Plus, amb algun altre intent que no va reeixir, com Via Digital, que es va acabar fusionant amb Canal Plus. A començament dels anys 2000 va aparèixer la TDT, que va

canviar el sistema d'emissions i es va passar de les emissions analògiques a les digitals. La TDT va permetre que poguessin emetre més canals que abans. Les cadenes privades van incorporar nous canals: Cuatro està integrada al grup de Tele 5; la Sexta és del mateix grup d'Antena 3, tot i que tenen línies editorials molt diferents. A Catalunya ahir va ser l'últim dia d'emissió de l'únic canal privat, 8 TV, que formava part del múltiplex del Grup Godó, que va vendre la llicència i no ha pogut reflotar-la. Amb tot això queda clar que hi ha hagut molts canvis, en la televisió; hi ha moltes opcions, cosa que no vol dir que hi hagi molta varietat.

El que ha canviat són els espectadors de la televisió. Si haguéssim parlat fa deu o quinze anys, us hagués dit que mirar la televisió era la tercera activitat que fa el gènere humà en tots els països del món, després de treballar i dormir. La mitjana de consum televisiu a l'Estat espanyol ha estat prop de cinc hores de consum diari per persona. Però en els darrers sis o set anys ha començat a canviar moltíssim, i això fa de la televisió un tema generacional. En aquests moments hi ha tres maneres de mirar la televisió que coincideixen per generacions. La televisió més o menys lineal, entenent com a lineal la televisió que està emetent tot el dia, els menors de 30 anys la miren que no arriba a una hora diària; en canvi, les persones de més de 55 anys la miren més de sis hores diàries, probablement la gent que té més temps o que està moltes hores sola i la televisió els fa companyia.

Parlant de trams generacionals, es diu que per damunt dels 55 anys és la generació *boomer*, que és la consumidora de televisió. Els programes de televisió ja no busquen públic jove. Hi ha una altra generació, els *millennials*, que van dels 30 als 50, que són els consumidors de plataformes — Movistar, Netflix, HBO,...—, on es consumeix televisió a la carta i normalment són de pagament. La gent per sota de 35 anys

sobretot consumeix xarxes socials i audiovisual. El consum d'audiovisual ha crescut en tots els àmbits, són xarxes com TikTok els més joves, Instagram els que ronden els trenta-llargs. Facebook és per a gent gran; Twitter és per a un sector més professional i l'àmbit polític. El que es consumeix més en tots els segments és Youtube, perquè s'hi pot fer una recerca a la mida de cadascú. Entre les persones més grans de 55 anys, el primer grup audiovisual a l'Estat és Youtube, per davant de les cadenes convencionals. En el conjunt de la població, la cadena més consumida és Antena 3, la segona és Mediaset, freqüent amb la primera cadena de Televisió Espanyola. L'únic que els supera en totes les edats és Youtube. I això vol dir que cada vegada s'assembla més al que deia el director general de Tele 5, Basile, que la televisió és un lloc per posar publicitat i entremig fer-hi algun programa. Això és el que es treballa en l'àmbit de les televisions privades. Això fa que en aquests moments estigui canviant molt aquest món, perquè el grup de gent que mira la televisió no està interessada en la publicitat. La publicitat interessa a la gent que fa viatges molt llargs, que consumeix, que compra estris tecnològics. Per tant, la publicitat està abandonant la televisió per anar a altres mitjans; prefereix Youtube, algunes de les xarxes socials que li permeten adreçar millor els anuncis cap a persones que poden consumir els productes.

Per això cada vegada els programes de televisió tenen menys qualitat i les pel·lícules són antigues. Cal anar a les plataformes de pagament per mirar programes de cert nivell i que no siguin repeticions; algú deia que al segle XXI el que veurem seran repeticions de programes del segle XX. La televisió més barata és aquella en què hi ha un estudi amb uns quants convidats i de tant en tant fa una connexió a l'exterior. Són els tipus de programes de magazins, que poden durar les hores que siguin, tot el matí

o tota la tarda. Una programació que s'està veient a tot el món. Programes baratets, que la gent va seguint i s'hi pot col·locar la publicitat que interessa. I després hi ha els canals que són públics, algun d'ells, com TVE, sense publicitat, i TV3, que sí que en té però és deficitària i s'ha de subvencionar. Els diferents actors polítics necessiten un mitjà i els diferents informatius són les eines per poder transmetre els missatges. És un panorama general, i estan apareixent eines més futuristes que anirem adaptant sense adonar-nos-en, tal com ha passat amb internet, que ens ha permès accedir a continguts de tota mena.

A continuació hi va haver un debat sobre aspectes qualitatius, com ara fins a quin punt s'han de creure i contrastar les informacions que s'emeten per televisió, així com l'efecte contagi que tenen unes informacions respecte a les altres.

La segona part de la conferència va anar destinada a presentar novetats. La gent cada vegada es fa més vídeos i més contingut audiovisual. Cada vegada hi ha més vídeos i menys consum de televisió. L'audiovisual ha buscat adaptar-se més a l'ull humà. L'ull humà no veu rectangles, de televisió, de cinema, de rellotges digitals. Veiem les imatges planes. La imatge ha anat evolucionant, la primera mostra van ser les ombres xineses a les coves prehistòriques. Els germans Lumière van sorprendre a finals del segle XIX amb les imatges del tren arribant a l'estació o sortint-ne; semblava màgia. Es va evolucionar amb el so, després el color, després les 625 línies, i ara hi ha televisors amb una qualitat de visió 4K i fins i tot, els més

perfeccionats, de 8K. Hi ha la imatge retina. El que es vol és que quan et giris puguis veure les imatges, pujant o baixant el cap o girant la vista.

A continuació, el ponent ens va ensenyar unes ulleres amb una visió de realitat augmentada en què podíem identificar persones, veure mapes i ens podíem orientar. Si aquestes mateixes ulleres es tapen, es pot veure una realitat virtual, és a dir, una pel·lícula en cinemascop i amb una qualitat excepcional. Són poc utilitzades actualment, però s'aniran perfeccionant i acabaran sent habituals. Companyies com Ray-Ban o Apple parlen de computació espacial, perquè creuen que la gent no necessita ordinador per treballar, i estan treballant en aquests temes.

L'altre tema de què ens va parlar va ser la intel·ligència artificial. El novembre passat va aparèixer un programa d'intel·ligència artificial generativa, el programa ChatGPT, al qual es poden demanar coses com escriure un article o explicar un conte. Són coses que s'inventa el programa. Tot seguit el ponent va fer actuar el programa, li va preguntar sobre el futur de la televisió i li va contestar. Allò que semblava ciència-ficció ja és real. Pot ser que tinguem un televisor, que hi parlem i ens contesti. Els dispositius com Alexia o Google Home aniran incorporant elements d'intel·ligència artificial. No hem de tenir por de les màquines, s'han de regular; hem de tenir més por dels humans que de les màquines. De fet, la IA és important per poder ajudar a millorar aspectes que la ment humana no ha arribat a conèixer.

Cèsar Martinell i Brunet, arquitecte polifacètic de projecció universal

Raquel Lacuesta Contreras

Dra. Història de l'Art.
Acadèmica de la de la Reial Acadèmia Catalana
de Belles Arts de Sant Jordi

Us parlaré d'una persona que coneixeu i que potser fins i tot algú el va arribar a conèixer personalment. Cèsar Martinell i Brunet, que va morir el 1973. Jo vaig començar a conèixer-lo quan era estudiant d'història de l'art i havia de fer la tesina final de carrera. Gràcies a ell jo vaig estudiar arquitectura, perquè a la Facultat d'Història de l'Art no s'estudiava arquitectura. Per què dic que té projecció universal?

- Pel conjunt arquitectònic agrari, únic en el seu tipus en qualitat i quantitat.
- Per una obra de millora social sense precedents: incentivada per l'Administració pública, promoguda per sindicats agrícoles i finançada per crèdits bancaris i per capital privat, en diners, espècies o treball.
- Per la seva obra escrita com a investigador, publicista, crític, historiador de l'art i de l'arquitectura.
- Per la tasca de recerca i divulgació arreu del món de la vida, la teoria i l'obra d'un arquitecte català universal: Antoni Gaudí.

Altres atributs de projecció internacional van ser:

- La inquietud i dedicació per conèixer, salvaguardar, conservar i restaurar el

patrimoni arquitectònic, artístic i urbanístic.

- La dimensió pedagògica en tota la seva obra arquitectònica i escrita.
- L'activisme cultural.

Martinell és un pont de transmissió entre els mestres del modernisme i els postulats i l'estètica del noucentisme. Està entre la generació de la Renaixença i els noucentistes.

Fem quatre pinzellades de la seva biografia. Va néixer el 24 de desembre del 1888 a Valls. L'any 1888 marca l'inici de l'arquitectura moderna a Catalunya: és l'any de l'Exposició Universal, el llançament de la Barcelona industrial i artística a escala internacional. És la sedimentació de les idees de la Renaixença en els terrenys polític, social i cultural; la consolidació de la fama dels arquitectes que obririen pas a l'arquitectura moderna; l'estudi del passat històric com a base del renaixement cultural cata-

là. Valls és bressol de Martinell, és ciutat d'artistes i intel·lectuals: els escultors Bonifàs o Anselm Nogués; els pintors Jaume Huguet, Jaume Mercadé, Francesc Galofré Oller, Jaume Pons; l'arquitecte carmelita Fra Josep de la Concepció; l'escriptor Narcís Oller i l'arxiver i cronista Indaleci Castells, i dos grans fotògrafs, pare i fill, Català Pic i Català Roca, el gran fotògraf de l'arquitectura a partir dels anys cinquanta a Catalunya. I del Camp de Tarragona tenim com a referents de Martinell, tant per estudiar-los com per seguir-los des del punt de vista constructiu, els arquitectes Pere Blai, renaixentista, Antoni Gaudí, Joan Rubió i Bellver, que va tenir alguna cosa a veure amb les destil·leries Mollfulleda, Josep M. Jujol, l'auxiliar de Gaudí Francesc Berenguer... Tots aquests, excepte Blai, van treballar amb Gaudí, i Martinell els coneixia bé. El Valls del segle XIX és el que Martinell coneix, el petit cosmos urbà: l'església de Sant Joan, on el bategen, és un temple gòtic, del Renaixement i el barroc, estils que ell tindrà molt en compte a l'hora de fer d'historiador de l'art i arquitecte.

A la primera dècada del segle XX tenim:

- Un fet cultural importantíssim, el trànsit del modernisme al noucentisme.
- El 1907, la institucionalització de totes les branques del saber a través de l'Institut d'Estudis Catalans (filosofia, política, ciències, història, arqueologia, filologia, literatura, geografia).
- Els estudis enciclopèdics d'homes com Domènech i Montaner, Puig i Cadafalch, Carreras Candi, Pompeu Fabra, Josep Pijoan. Jo crec que la Catalunya d'ara no seria igual si no haguessin existit aquests grans enciclopedistes.
- I la formulació dels principis ideològics de Prat de la Riba o Eugeni d'Ors.

Tornant a Cèsar Martinell, del 1906 al 1916 va ser estudiant d'arquitectura. Escriu el seu primer llibre el 1912, *El arte de la dan-*

za, un llibret que reuneix una sèrie de làmines de dansarines en diferents èpoques. L'any 1916 obté el títol d'arquitecte a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, tot i que sembla que algun curs el va fer a Madrid. Presenta un projecte del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts que va en la línia del que havien fet el 1878 els seus professors Domènech i Montaner i J. Vilaseca. En l'àmbit familiar, el 1926, als 38 anys, es casa amb l'arenyenca Maria Taxonera, i tenen tres fills, Maria, Rosa Maria i Cèsar, que es va fer arquitecte i va morir jove.

Cèsar Martinell és un home polifacètic: arquitecte, publicista, historiador i cronista de la ciutat natal, Valls. Pocs com ell publiquen cròniques diàries a les diferents revistes de Valls. Això vol dir que està molt ficat en l'activisme cultural del noucentisme. Martinell és un gran divulgador d'artistes antics i contemporanis. Per sort, va viure abans de la Guerra Civil i va estudiar els estils arquitectònics d'abans, si no, moltes coses no les hauria pogut descriure. Va treballar sobre l'arquitecte barroc Fra Josep de la Concepció i l'escultor Anselm Nogués. Va escriure dues obres cabdals: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, del 1963, en tres volums, i la que és la guia sobre gaudinisme per excel·lència: *Gaudí, su vida, su teoría, su obra*. Martinell és el millor biògraf de Gaudí.

Una altra de les seves tendències és la restauració monumental. Amb Jeroni Martorell van crear la Fundació d'Amics de l'Art Vell el 1929, amb l'objectiu de recaptar fons per a les restauracions. Les intervencions es plantejaven mínimes, sense la introducció d'afegits; per exemple, algunes esglésies romàniques d'Andorra. Va fer estudis sobre el barroc que després de la Guerra Civil li serveixen per reinterpretar-lo.

Martinell també va fer arquitectura domèstica i religiosa. El primer projecte va ser una casa a Valls el 1915, una barreja de modernisme i noucentisme. Després, la Casa

Popoff a Andorra el 1916, exemple d'arquitectura de granit; Can Garrofa a Sarral el 1920; Ca Lluís Domingo a Alcover. Després de la guerra, el 1940, treballa en l'església de Valls.

La gran aportació de Cèsar Martinell és l'agricultura agrària en el món del cooperativisme. Les tipologies funcionals agràries que fa són els cellers de vi, les caves de xampany, els molins d'oli, les farineres, els magatzems de cereals, les destil·leries, les vaqueries, els poblats agrícoles i els locals socials. Els recursos estilístics de què se serveix són el gaudinisme, el domènicisme, el modernisme, el noucentisme, l'historicisme i la tradició catalana. El primer celler monumental de Martinell és el de Rocafort de Queralt, construït en tres fases: 1918, 1931 i 1947.

Cèsar Martinell va introduir tot un seguit de millores tècniques amb relació a l'economia, la utilitat, la bellesa, la capacitat, la ventilació i la construcció:

- Separació dels dipòsits subterranis col·locats en sèrie per mitjà d'espais buits per aïllar la transmissió de temperatura entre ells.
- Espais buits construïts amb voltes de maó verticals, i tines en ciment armat.
- Ventilació d'aquests espais buits amb tubs de terrissa per facilitar la circulació de l'aire fresc i l'aire calent.
- Capacitat màxima utilitzable construïda en el volum mínim.
- Obertures arran de terra protegides amb reixa.
- Austeritat de l'elecció dels materials: maó i pedra del país, o tàpia.
- Estructura d'arcs parabòlics, que és la que més personalitat dona als seus cellers.
- Combinació amb estructures de fusta i voltes de closca d'ou en cobertes.
- Harmonia en el paisatge.

Al celler de Pinell de Brai s'explica tot això que hem descrit. L'altra gran obra seva és la cooperativa agrària de Gandesa. N'hi ha de més senzilles, com al Priorat, que hi ha la de Cornudella de Montsant; a la Conca de Barberà hi ha la de la cooperativa de Montblanc, incloent-hi la torre d'aigua; el celler de Barberà de la Conca; la farinera de la Conca.

Respecte a tots els cellers, les farineres i els molins d'oli, la ponent ens va orientar sobre les característiques més importants dels edificis que ens presentava.

Entrant ja en el treball de l'arquitecte Martinell a Arenys de Mar, trobem:

- 1927: reforma de l'Ateneu.
- 1928: Casa Josep Regàs al carrer de les Margarides.
- 1935: projecte d'un grup escolar que existeix en part, entre el noucentisme i el racionalisme. Es va reiniciar el 1958 sense la intervenció de Martinell.
- 1939-1940: urbanització de la plaça de l'Església. Monument als caiguts, actualment al cementiri.
- 1940-1947: es dedica a l'església de Santa Maria i treballa i restaura l'altar major, altars col·laterals i les trones barroques.
- 1940 i successius: destil·leries Mollfulleda.
- 1941: altar i capella del Santíssim al Convent dels Caputxins.
- 1945: casa al passeig Xifré.
- 1947: local social de la cooperativa agrària.
- Sense data: panteó familiar de la família Fontcuberta Jubany, d'estètica noucentista, amb una escultura de Frederic Marés.

L'arquitecte no tenia les destil·leries Mollfulleda com una de les obres de què estava més content. La part principal la va fer Joan Rubió i Bellver, i la part del darrere, Joan Dotras. Cèsar Martinell treballa en l'edifi-

ci Seràfic, tot i que també fa actuacions en els altres cossos. Estem segurs que Rubió i Bellver va dir a Cèsar Martinell que acabés l'obra amb el mateix estil que es va dissenyar.

Acabem amb la indústria generada al voltant de l'activitat agrària: la vidrieria, la xapisteria i els taps de suro, el disseny gràfic, la ceràmica, el cartellisme.

Durant tota la conferència la ponent ens va mostrar tota una sèrie d'edificis fets per l'arquitecte, com ara l'antic local social de la federació obrera de Molins de Rei o les Caves Miró de Sant Sadurní d'Anoia, en

les quals fa el trànsit del modernisme al noucentisme. També el cinema de Valls i el mercat municipal de Sant Joan Despí, en què tendeix a la simplificació de les formes i al racionalisme formal.

També ens va passar diapositives sobre facsímils d'articles que va escriure en diferents revistes del seu poble natal, entre els quals un article per recaptar fons per a la construcció de la Sagrada Família de Gaudí, a qui l'unia una gran amistat, i va acabar amb una diapositiva d'uns capitells de l'edifici Calisay.

Dones i filosofia: una altra història del pensament és possible

Núria Sara Miras Boronat

Universitat de Barcelona

D'entrada anomenarem el problema: quantes dones filòsofes coneixem? Poques i la majoria del segle XX. Això no es correspon amb la realitat, i hi ha evidències que ho demostren. Filosofia és un grau que estudien paritàriament dones i homes. Les tesis doctorals que defensen dones cada any, però, són un 30%. Les dones van accedir a la universitat el 1873, fa cent cinquanta anys. La primera estudiant va ser Elena Maseras, una estudiant de Salou que va estudiar medicina, acompanyada de Dolors Aleu i de Marina Castells, també estudiants de medicina; la majoria podien estudiar amb un permís de la família del Rei, però no podien exercir. Actualment sabem que hi ha impediments sistèmics, però creiem que cinquanta anys és prou temps per canviar les coses. Què diuen els números? Al començament de la carrera científica acadèmica, la composició és més o menys meitat i meitat d'homes i dones, però a mesura que es va avançant, les jerarquies són ocupades per homes i les dones cauen per sota del 50%. Això passa aproximadament als 35 anys, una edat en què el fet distintiu de la dona és la maternitat o la cura de persones dependents al seu càrrec. Fa uns anys es va estudiar que passava disciplina per disciplina: en les humanitats a l'engròs, el gràfic és el clàssic; en canvi, en les ciències socials és una

mica diferent, les dones són més a sociologia i després cauen. A antropologia i filologia hi ha moltes noies; a filosofia no tantes i a geografia tampoc. A filosofia el gràfic és pràcticament igual que a enginyeria, matemàtiques o física. Això es deu sobretot a les creences relatives a les capacitats pròpies a l'hora de triar una carrera. Quan es tracta de pensament abstracte o tècnic, les noies es creuen menys capaces de tenir èxit, no han tingut cap referent de dones matemàtiques, físiques o filòsofes, i moltes ja no arriben a la universitat o prefereixen fer carreres d'ordre social, ciències socials o medicina. Respecte a les que sí que s'hi matriculen, però, veiem que van caient de la carrera, hi ha una segregació vertical; no sabem ben bé per què, però pot estar relacionat amb una sèrie de factors, com pot ser el sostre de vidre —el nombre de catedràtiques de filosofia no arriba al 10%; de fet, a la Universitat de Barcelona, una de les que tenen més alumnes dones de filosofia juntament amb la Complutense, vam estar anys sense cap catedràtica de filosofia; ara n'hi ha dues, d'un departament de cent persones—. Això es complementa amb el que se'n diu «terra enganxós»: quan ens quedem a l'acadèmia, les noies estem en

posicions més precàries i més temporals. També hi ha factors com el fet que l'acadèmia, la universitat, pot arribar a ser un entorn molt hostil, molt competitiu, amb força discriminació, i cal comptar-hi variables d'assetjament tant laboral com sexual; hi ha un percentatge de dones que abandonen la universitat per aquest motiu.

En la nostra història hi ha hagut moltes invisibilitzacions. Hi ha biaixos cognitius, de gènere, de raça, de classe, d'edat. És curiós que la filosofia, que és una cosa que interpel·la la humanitat, estigui representada per un sector tan petit de la humanitat. Un altre aspecte és el que va introduir la filòsofa Sarah Ahmed, el fatalisme disciplinari. Què és això? A la filosofia expliquem les coses tal com ens les van explicar i no qüestionem el cànon; no ens preguntem si hi ha coses que no ens han explicat perquè no les sabien, perquè era necessari investigar més. És la paradoxa de la filosofia contemporània: nosaltres ens presentem com els que vetllem pel pensament crític, però ens costa una mica mirar-nos a nosaltres mateixos; és aquí on podríem tenir una visió més completa de la filosofia, per exemple estudiant Diotima, que no en sabem res, d'ella, o bé Aspàsia, la persona en qui es va inspirar Plató.

Ara preguntem-nos: què és una tradició filosòfica? He compilat alguna de les crítiques feministes a la manera com ensenyem filosofia per fer-ho millor. Observem que l'arbre genealògic és patrilineal, passa de pares a fills. I la filosofia és com un panteó d'homes blancs. Veiem que majoritàriament hi ha senyors, ni dones ni persones no occidentals o no blanques. També tenim un problema d'hegemonia lingüística: tota filosofia que no s'escriu en anglès, francès o alemany sembla que no compta. Què passa quan algunes dones ens donem a conèixer públicament com a filòsofes? Al maig va córrer per les xarxes socials una mena d'acudit: un sociòleg va posar una foto de

com es pensa que són els antropòlegs i de com són en realitat, i després ho van fer gent de diverses professions. Una filòsofa va fer el mateix, i va posar una foto del filòsof David Hume i una foto de com som en realitat amb una foto d'ella mateixa. Aquest simple gest va generar una cadena d'odi brutal que va acabar amb amenaces, intent de violació i amenaces de mort. La filòsofa va haver de tancar el seu perfil uns dies. Els semblava indignant que una noia jove es pogués presentar com a filòsofa. Realment les creences socials estan molt arrelades; per tant, hi ha moltes coses que s'han de revisar.

Amb quins criteris identifiquem la filiació filosòfica, una escola filosòfica: amb el mètode, la terminologia i l'objecte del coneixement. Hi ha d'haver un grup de persones en contacte regular i que formen part del grup; hi ha d'haver uns mitjans de difusió de les idees del grup, com ara revistes o llibres, i accés a la centralitat cultural. Una escola ha de tenir una certa continuïtat en el temps i l'adhesió ha de ser explícita; hi ha d'haver una part més ortodoxa, una altra d'heterodoxa i gent que es queda al marge. Una altra manera de definir una escola és la referència a l'enemic comú. Totes aquestes coses a vegades són implícites; una bona cosa per fer-hi entrar dones i minories és fer-les entrar com a implícites.

Per evidenciar que hi ha un problema, en les crítiques feministes hem constatat que l'absència de dones i de minories en la història de la filosofia no es correspon amb la base sociològica de la disciplina, i que no només hi ha el biaix de gènere, sinó també un biaix de capacitats, de colonialisme; de fet, moltes vegades només ens fixem en les persones més citades, i aquest hàbit tan sols perpetua aquestes hegemonies. Aquest és un fet que va ser denunciat fa molts anys, es denomina *androcentrisme*, i el va descriure per primera vegada Charlotte Perkins Gilman.

Lluís Domènech i Montaner, catalanisme i país. La vertebració de la Catalunya moderna

Carles Sàiz Xiqués

Professor d'història i patrimoni a la UNED

La introducció al currículum del conferenciant la va fer la senyora Mercè Domènech, neta de Domènech i Montaner, una de les primeres sòcies de l'Aula, i va ser un goig per a nosaltres que presentés el ponent.

Aquesta conferència es basa en una exposició que volta per diferents llocs de Catalunya i que va començar a la Casa Museu de Canet. Quan vam començar a perfilar l'Any Domènech i Montaner ens vam adonar que quan algú diu «Lluís Domènech i Montaner», l'arquitecte del Palau de la Música i l'Hospital de Sant Pau, no li ve al cap el polític ni el catalanista que va ser. Per tant, vam pensar que un dels camps que calia desenvolupar dins l'Any Domènech era el polític, que havia estat molt oblidat per diferents circumstàncies i valia la pena de reivindicar. Per tant, avui també volem valorar aquest vessant polític d'un arquitecte que no sé si va ser un polític que va fer arquitectura o un arquitecte que també va ser polític.

És un aquest aspecte de la seva vida que va començar de molt jove, amb els Jocs Florals, i no acaba fins pràcticament el 1914; més de quaranta anys de militància però en diferents partits. Al llarg de la seva vida passa per tota una sèrie d'entitats catalanistes. D'entrada, passa d'un catalanisme cultural a un catalanisme polític, i quan

arriba al catalanisme polític, milita en un catalanisme de centre conservador, de centre-dreta, però acaba en un moment en què el catalanisme polític és tant d'esqueres com de dretes. Per tant, tots els partits catalanistes, avui, haurien de tributar a aquesta empremta de l'arquitecte.

Des de molt jove el trobem vinculat als Jocs Florals, que es restauren als anys seixanta del segle XIX. Ell va néixer l'any 1849, per tant, als 15 o 16 anys ja participa en tots els certàmens i fins i tot el fan mantenidor dels Jocs. El 1895 serà el president d'un dels Jocs Florals; un dels pocs no escriptors que acabarà presidint uns jocs florals. Fins i tot posarà els seus dots artístics dissenyant la capçalera que es publicarà en tots els certàmens. Podem dir que els Jocs Florals actuen com un ens aglutinador de gent amb diferents sensibilitats. I, entre d'altres, aniran apareixent tots aquells joves que comencen a reivindicar la llengua

catalana com una llengua literària i que acabaran sent les primeres espases de la literatura catalana d'entre segles. Tot aquest grup de joves, Domènech i Montaner entre ells, es van aplegar al voltant d'una entitat —no podem dir d'un partit perquè no ho era—, una entitat catalanista que es deia la Jove Catalunya, inspirada en la Jove Itàlia. Aniran a visitar esglésies enrunades, començaran a veure que aquell estil gòtic que va caient o el romànic han estat una cosa en el passat prou reivindicativa i prou identitària i la voldran recuperar en diferents fases en la restauració d'esglésies. Aquesta Jove Catalunya, doncs, vol recuperar tots aquests elements identitaris d'un passat molt llunyà, a l'edat mitjana, en què Catalunya havia estat alguna cosa. Tot aquest col·lectiu de gent va acabar desembocant en diferents agrupacions, aplegades per una revista, *La Renaixença*, revista de reflexió literària, molt filosòfica, que va tenir un llarg recorregut. Domènech i Montaner també va posar els seus dots artístics dissenyant-ne la capçalera.

Domènch és un home fet a imatge d'aquells homes del renaixement. Participa en el congrés catalanista del 1880, del qual surten una sèrie de tesis, el que es coneix com a Centre Català, que de seguida va entrar en conflicte, sobretot a causa del control que exercia Valentí Almirall, que provenia del republicanisme. El 1887, un grup important de catalanistes conservadors, encapçalats per Lluís Domènech i Montaner, provocaran una sessió i acabaran fundant el que seria la Lliga de Catalunya, la primera entitat que publicita el moviment catalanista, un moviment sense cos. Afirment que són catalanistes perquè s'admiren amb el passat medieval del país, quan Catalunya era un espai fantàstic, però no hi ha contingut polític, no té ideologia encara, és molt més folklòric que no pas polític. De tota manera, tenen molt clar que un moviment sense cos ideològic està condemnat al

fracàs. Per tant, essent una entitat barcelonina, decideixen posar-se en contacte amb centres de diferents pobles per tal de crear una entitat d'entitats catalanistes, que és el que es coneix com la Unió Catalanista, que es funda el 1891 i intenta generar un cos ideològic comú, consensuat, amb tots els catalanistes del país.

Aprofitant l'Exposició Universal de Barcelona fan un manifest a la Reina Regent per reivindicar millores per a Catalunya i el manteniment del codi civil català, cosa que es va aconseguir. Això va situar la Lliga de Catalunya com un partit mediàtic, i Domènech i Montaner, que n'és escollit president, passa a ser l'epicentre d'aquest primer catalanisme. La Unió Catalanista necessita un corpus doctrinari que es formularà a Manresa l'any 1892. El resultat d'aquesta reflexió seran les disset bases, una mena de preconstitució catalana que defineix què ha de ser Catalunya en el moment en què l'Estat doni una certa autonomia. Entre d'altres, es parla d'establir relacions internacionals, de tenir moneda pròpia, jutges i funcionaris catalans. Això és un sostre competencial que cap dels estatuts que hem tingut ha arribat a marcar. A partir d'aquell moment començarà tot un procés reivindicatiu per tal d'aconseguir aquesta autonomia de Madrid. De fet, eren gent amb una certa influència. Per exemple, Domènech i Montaner, que era soci de l'Ateneu Barcelonès i l'any 1898 en serà el president, el primer que fa és que tots els actes que es facin dins de l'Ateneu siguin a partir d'aquell moment en català. Podem dir que Barcelona es comença a catalanitzar. L'any 1898, presidents de les entitats barcelonines decideixen anar a Madrid a demanar més millores per a Catalunya. Domènech basa la ideologia del catalanisme en el concert econòmic i l'autonomia. Creu que aquest és l'encaix de Catalunya amb l'Espanya centralista. No els fan cas i Domènech es dedica a escriure diversos

articles sobre política. Comença a ser un gran teòric del catalanisme. El mateix any 1898 rebrà una proposta del general Polavieja, capità general de l'illa de Cuba, que havia estat molt crític amb el govern de Madrid; es posa en contacte amb el Foment del Treball i els demana que els catalanistes facin propostes perquè ell, quan guanyi les eleccions, pugui implantar-les. Això acaba provocant una escissió important entre el que es coneixen com els possibilistes i els intransigents, els puristes, que no volen tenir-hi res a veure. Domènech diu que ho han de provar, i el 1898, per primera vegada, el catalanisme es planteja concórrer a les eleccions per guanyar la partida per la via electoral. Al final Polavieja va acabar abduït pel govern de Madrid i va deixar totalment aparcades les seves pretensions regeneracionistes i descentralitzadores. Una part important d'aquest catalanisme comença a optar per la via electoral. Es va crear una entitat que es deia Centre Nacional Català, que presenta una candidatura al Congrés dels Diputats de Madrid. El Centre Nacional Català serà una entitat totalment barcelonina i s'hi presentaran quatre presidents de quatre entitats barcelonines. Aquests representants guanyaran les eleccions a Catalunya, però encara estaran més de mig any sense poder prendre possessió de les seves actes de diputats. Caldrà un nom per a la formació: Lliga Regionalista, que es crea com a partit a conseqüència de la victòria electoral d'aquests quatre presidents d'entitats barcelonines. Per tant, podem dir que la Lliga es convertirà en l'epicentre durant el començament de segle del catalanisme polític.

El ponent ens mostrà tota una sèrie de vinyetes de revistes satíriques sobre el pas d'aquests diputats al Congrés de Diputats.

Domènech i Montaner, malgrat tot el sacseig que va comportar el seu pas pel Congrés dels Diputats, va anar avançant i només va tenir l'oposició del republicanis-

me. No pas del republicanisme català, que no existia, sinó del republicanisme espanyol, del republicanisme radical d'Alexandre Lerroux, que en l'època de la República va derivar cap a una dreta no republicana. És el moment en què els partits monàrquics s'enfonsen i puguen amb força els catalanistes i els republicans. El 1904, Alfons XIII decideix viatjar a Barcelona per guanyar adeptes entre la burgesia industrial; intenta comprar la seva confiança atorgant títols nobiliaris. La Lliga Regionalista es debat entre rebre el monarca o ignorar-lo. Domènech, que encara estava al Congrés dels Diputats, remarca que el Rei no ha fet res per Catalunya i que les vegades que l'han anat a veure com a diputats no ha mogut fitxa. Per tant, ell opta per una abstenció i que no se'l vagi a rebre. Així ho concorda la Lliga Regionalista, però un regidor de l'Ajuntament de Barcelona, Francesc Cambó, es presenta a l'Ajuntament quan el Rei hi entra i li fa un discurs reivindicatiu de mínims, cosa que Domènech i Montaner veu amb molt mals ulls i que acabarà generant una polèmica important. La Lliga entrarà en crisi i Domènech l'abandonarà. La Lliga es dividirà en diferents faccions; Prat de la Riba n'acabarà sent el gran controlador i Francesc Cambó, el gran líder a Madrid.

L'Ateneu Barcelonès sempre serà el punt d'ancoratge de Domènech, i el 1904 en torna a ser president; de fet, serà set vegades president de la institució cultural més important de la ciutat de Barcelona, que durant el període 1904-1906 va traslladar la seu a l'actual equipament del carrer Canuda. L'Ateneu es va convertir en un contrapoder dels homes de la Lliga. Semblava que Domènech i Montaner tancaria la seva trajectòria política el 1904, ja que políticament estava acabat. La Lliga era el principal partit que controlava el catalanisme i ell n'havia marxat, però si no, l'haurien expulsat. Es dedicarà a fer el que feia, arquitectura.

En aquell moment havia començat el Palau de la Música i tenia en marxa l'aplanament de l'Hospital de Sant Pau, les dues obres que l'acabarien entronitzant com a arquitecte amb patrimoni mundial.

Tot i així, es decideix a presentar i donar continuïtat al catalanisme, però amb un catalanisme de centre-esquerra, crític amb el gir filomonàrquic de la Lliga Regionalista. El 1906 engega un diari, *El poble català*, de centre-esquerra, la capçalera del qual dissenya ell mateix. Aquest diari donarà aixopluc a les esquerres, que estaven totalment defenestrades, i contribueix a intentar reflotar-les, perquè no es pot combatre el centre conservador catalanista si no hi ha un contrapunt. No es tractava de fundar cap partit, sinó un diari, i si el diari funcionava, s'acabaria fundant el partit, que és el que va acabar sent el Centre Nacionalista Republicà, que va aplegar tots aquells descontents de la Lliga Regionalista però també tots els republicans, tots els federals.

Domènech i Montaner mai es va declarar republicà, tampoc va ser antimonàrquic; senzillament, veia en el republicanisme la solució a la passivitat de la monarquia i, per tant, creia que el país havia de treballar per aconseguir un estadi que permetés aquest autogovern. Si aquest estadi havia de ser la república, ja arribaria; si era una altra fórmula, també arribaria. El concert econòmic i l'autonomia eren la base de la seva ideologia. El Centre Nacionalista Republicà, però, era un partit que abastava un arc tan ampli, comprès tant per burgesos com per obrers, que era difícil que funcionés. En el marc electoral no va tenir mai una gran repercussió, perquè la burgesia no es refiava dels sectors més republicans radicals, i els sectors més obreristes radicals republicans no es refiaven de la burgesia.

Domènech va acompanyar molts dels catalanistes republicans de l'Ateneu Barcelonès en aquesta aventura i actuava com a contrapunt. Considero que creia en una

base ideològica del republicanisme, com podria ser l'ensenyament. Era una persona que creia que l'ensenyament havia d'estar garantit per a tothom, però no creia en la laïcitat del republicanisme, perquè ell va ser sempre catòlic practicant. El Centre Nacionalista va tenir una trajectòria relativament curta i es va acabar fusionant amb un altre centre fins que es va crear la Unió Federal Nacionalista Republicana. Potser era més federal o més republicana que no pas nacionalista. El fet és que el nacionalisme es va anar aigualint i alhora també es va anar apagant tota aquesta visió tan activa de l'arquitecte.

Els últims anys seguirà militant a la Unió Federal Nacionalista Republicana, però més de manera testimonial que no pas activament. I deixarà de militar-hi amb el pacte de Sant Gervasi del 1914 amb Alejandro Lerroux. Domènech i Montaner havia patit aquest personatge des de la tribuna i l'acusava contínuament. Quan va veure que pactaria amb el que quedava d'aquell catalanisme, va deixar de militar-hi. El catalanisme republicà va entrar en crisi, una crisi que es va mantenir fins pràcticament a finals dels anys vint. El catalanisme republicà que Domènech va impulsar no arribarà a emergir fins a l'arribada de la Generalitat republicana.

Ell va quedar molt desencisat no del catalanisme, sinó dels partits; a partir del 1914 deixa de confiar-hi. Per a ell els partits eren les eines per arribar a un estadi basat en l'autonomia i el concert econòmic, i no va haver-hi manera que els partits seguissin sempre aquesta coherència que sempre va tenir Domènech i Montaner des de les Bases de Manresa fins al 1914. De fet, hi ha un text que diu que només una franca solució autonomista podria donar satisfacció a les aspiracions històriques i a les necessitats modernes. És un text molt curt però molt visionari, perquè Domènech i Montaner va morir el desembre del 1923. Va caldre

esperar uns quants anys perquè la Generalitat republicana pogués aconseguir aquesta autonomia que Domènech i Montaner sempre va reivindicar.

Hi ha un gest molt simbòlic de quan es va proclamar la República i es va atorgar la

Generalitat republicana. Es va fer un passadís, i en aquest passadís hi va entrar una bandera: la bandera de la Unió Catalanista, que simbolitzava l'esforç de tots aquells homes, com Domènech i Montaner, per assolir l'autonomia per a Catalunya.

L'atzarosa i apassionant història del doblatge

Albert Beorlegui Tous

Periodista i divulgador de la història del cinema

D'entrada el ponent ens va mostrar una fotografia de Gina Lollobrigida en què es doblava a ella mateixa en una pel·lícula de l'any 1959.

A principis dels anys cinquanta es va estrenar al nostre país una pel·lícula que es va fer molt famosa: *Lo que el viento se llevó*. Quan es va estrenar, tothom en va estar parlant durant mesos. I una de les coses en què la gent es va fixar més va ser el seu doblatge extraordinari, que aleshores va ser considerat el millor doblatge que s'havia fet mai en castellà. Passats gairebé setanta anys, continua sent un doblatge modèlic. El cas és que és el doblatge més famós, i en formava part l'actor de doblatge Rafael Luis Calvo, el mateix actor que va doblar també Stewart Granger, entre d'altres. Això demostra la hipnòtica sensació que tenim amb les veus de cinema, sobretot amb les pel·lícules clàssiques. És cert que, a vegades, quan mirem una pel·lícula clàssica, reconeixem les veus que hi surten, les quals fan que la pel·lícula sigui una mica més especial. Això és el que tenen, en general, les veus de cinema, sobretot si són anònimes. I potser en menor mesura també les veus de la ràdio. És per això que ens hauríem de fixar en una de les professions més poc valorades, més ignorades i, sovint, més criticades de la indústria cinematogràfica, la professió del doblatge.

Hi ha tres grans tòpics respecte al doblatge que m'agradaria desmentir. El primer és que va ser un invent franquista i que es va instaurar després de la Guerra Civil: no és veritat. El doblatge s'inventà una dècada abans, a principis dels anys trenta, en temps de la República. I va ser arran de necessitats que no eren ni polítiques ni ideològiques. El segon tòpic és que el doblatge ha impedit que la gent parli bé l'anglès al nostre país. Però hi ha doblatge a França, a Suècia, a Alemanya, a molts països. I en principi en aquests països s'hi parla molt més bé l'anglès que no aquí. Per tant, el doblatge no té la culpa que no parlem bé l'anglès. I el tercer és que el doblatge és una manipulació perquè es perden les veus originals dels actors: completament d'acord, el doblatge no deixa de ser un nyap, en el sentit estricte del terme, ja que s'agafen les veus originals dels actors, es treuen i se substitueixen per unes

altres. L'alternativa que tenim és mirar les pel·lícules en versió original subtitulada, però, és clar, la subtitulació també porta problemes. El primer és que els perjudicats amb els subtítols són els guionistes: en les lletres de sota no s'hi posa tot el que diuen els actors, només un petit resum. El segon és que també en surt perjudicat el director de fotografia, que és un artesà que dedica hores a planificar el pla d'una pel·lícula perquè els llums, les ombres, els contrastos quedin molt ben reflectits, i si hi posem un nyap d'unes lletres de color groc o color blanc, no deixa de ser també una manipulació. El tercer problema de les pel·lícules en versió original subtitulades és que o estàs per la pel·lícula o estàs per les lletres. Hem d'admetre que en un món perfecte el que hauríem de fer és mirar les pel·lícules en versió original sense subtítols.

El doblatge és un procés que ve just abans que s'estreni la pel·lícula, i consisteix a substituir la veu original dels actors per les veus de projecció de la pel·lícula. És un procediment que ja hem sentit en infinitat de pel·lícules. Una de les més llegendàries és *Cantando bajo la lluvia*. En aquest film hi ha un personatge, Lina Lamont, que té una veu horrorosa i la substitueix per la d'una altra actriu, Debbie Reynolds. I, ras i curt, així és com funciona el doblatge. El doblatge no és cosa només dels països que no parlen l'anglès, és molt propi fins i tot dels països d'origen; per exemple, en les pel·lícules nord-americanes de vegades també se substitueixen les veus dels actors: les cançons de *My fair lady* no les cantava Audrey Hepburn, sinó que van ser doblades per una altra actriu; Natalie Wood a *West side story* també era doblada per una altra actriu, igual que Deborah Kerr a *El rey y yo*.

Podríem pensar que el doblatge és una cosa que arriba amb el cinema sonor. Però no, ve d'abans, molt abans. Hi ha uns intents de sonorització del cinema quan encara era mut. Un dels pioners del cinema

de casa nostra va ser Fructuós Gelabert, un dels pares de la cinematografia al nostre país, nascut l'any 1874. Ell va fer tota una sèrie de pel·lícules a principis de segle, les primeres que es van fer aquí. Gelabert va idear una manera de sonoritzar les pel·lícules: la idea era rodar una pel·lícula i que, a l'hora de projectar-la, els actors, sota la pantalla, parlessin tal com parlaven a l'escena. Un contemporani seu, Thomas Alva Edison, va fer una cosa molt semblant enregistrant les cançons de les pel·lícules amb el fonògraf, un aparell que havia inventat ell. Quan es projectava la pel·lícula, al mateix temps s'engegava el fonògraf amb uns altaveus; evidentment era un miracle que no es desincronitzés imatge i so.

Als anys vint es provaren dos grans invents de dues grans empreses. La primera, Vitaphone, va tenir la idea de rodar una pel·lícula i mirar de sincronitzar-la amb discos. Com que les bobines de les pel·lícules tenien la durada d'un disc de vinil, es tractava de posar l'agulla al disc just quan començava el rotllo i sincronitzar-ho amb la imatge que sortia projectada a la pantalla. És clar, hi havia tantes bobines com discos. Però si hi havia la més petita variació en el tocadiscos, per exemple que saltés l'agulla o que amb l'ús es ratllés el disc, o el *tracking* s'alterava, es desincronitzava i no funcionava res. Va ser el sistema amb què es va estrenar la primera pel·lícula sonora. Abans d'això se'n van estrenar algunes que no es van atrevir a sonoritzar en el sentit de posar-hi diàlegs, sinó que es van limitar a posar-hi música i efectes. La primera pel·lícula rodada amb el sistema de Vitaphone va ser *Don Joan*, de l'any 1926, amb John Barrymore de protagonista. Paral·lelament a aquest sistema en va sortir un altre que és el que va acabar triomfant: el *movie tune*, propietat de la Fox. Aquí la sincronització era molt més acurada perquè la banda sonora, és a dir, el lloc on hi havia la música però també els efectes i els diàlegs, estava

adjuntada a la mateixa pel·lícula, al mateix cel·luloide. A la primera pel·lícula que es va estrenar amb aquest sistema només hi havia música i efectes, no es van atrevir a posar-hi diàleg. Va ser una de les obres mestres de Friedrich Wilhelm Murnau, rodada l'any 1927.

Tot això canvia el 6 d'octubre del 1927, quan s'estrena a Nova York una pel·lícula que esdevé un veritable revulsiu per a la història del cinema: *El cantor de jazz*. De la nit al dia, trenta anys de llenguatge cinematogràfic mut van quedar desfasats, la gent només volia pel·lícules sonores. Això va tenir diverses conseqüències. La primera va ser el retrocés del llenguatge cinematogràfic: després de trenta anys de cinema mut, la gent estava acostumada a entendre, només amb imatges i amb molt pocs cartells, complexes emocions humanes. En el cinema sonor tot havia de ser parlat i el diàleg va banalitzar el llenguatge cinematogràfic. És llavors quan es produeix una curiosa paradoxa: els primers anys del cinema sonor són qualitativament molt inferiors als del cinema mut, a causa de la precarietat tècnica, ja que no hi havia els micròfons ni la insonorització actuals. Una altra conseqüència van ser les grans inversions que van necessitar les sales d'exhibició. Amb el cinema sonor, les sales s'han d'insonoritzar, s'hi han d'instal·lar altaveus, s'han de canviar els projectors, etc. I una altra de les conseqüències va ser la fi de la carrera d'algunes estrelles, que van veure que les seves veus no eren acceptades, de manera que durant un quant temps a Hollywood es va viure un autèntic pànic al micròfon. Quan els historiadors analitzen aquest fet, veiem que possiblement va ser el més traumàtic de tota la història del cinema. Algunes d'aquestes estrelles havien estat grans ídols de la pantalla, com John Gilbert, Clara Bow, Mary Pickford i Douglas Fairbanks. D'altres es van trobar que el seu tipus de cinema no s'ajustava al cinema sonor, com Buster Keaton i Harold Lloyd.

Actors que no eren anglesos o nord-americans, com Pola Negri o Emil Jannings, en no dominar l'anglès, van fracassar i van haver de tornar als seus països d'origen. Un altre exemple va ser el de Gloria Swanson, una actriu celebèrrima dels anys vint que va protagonitzar anys més tard una pel·lícula titulada *El crepusculo de los dioses*, que explica la història d'una antiga estrella del cinema mut, la mateixa Gloria Swanson, que veu que els seus dies de glòria poden tornar, cosa que evidentment és un pur miratge. Si algú va triomfar l'any 1928 va ser un ratolí: Mickey Mouse. Quan va arribar el cinema sonor, Walt Disney va pensar: i si sonoritzem Mickey Mouse? La pel·lícula va ser tot un èxit.

Les primeres pel·lícules sonores s'estrenen amb molt d'èxit a l'Amèrica del Nord, però com es podien vendre a la resta del món? Fins que no es va inventar el doblatge van passar diverses coses, la més destacada de les quals van ser les dobles versions: a l'Amèrica del Nord, durant un temps, es van fer tantes versions de cada pel·lícula com idiomes en què s'havien d'estrenar. Una pel·lícula ben famosa de llavors, del 1931, va ser *Dràcula* de Bram Stoker amb Bela Lugosi de protagonista. Durant el dia es rodava la pel·lícula en anglès i a la nit es rodava amb un altre director i amb uns altres actors, per exemple espanyols, aprofitant el vestuari i els decorats. Aquest va ser el concepte de les dobles versions. Durant un temps, es van importar de diversos països els actors corresponents perquè poguessin rodar la pel·lícula en la seva llengua. Aquestes dobles versions, però, no van triomfar, no només perquè eren molt mediocres respecte a la versió original, sinó també perquè la gent volia veure els actors originals. Una parella molt còmica que va fer dobles versions durant uns quants anys va ser la formada per un actor anglès i un actor nord-americà: Stan Laurel i Oliver Hardy. Si recordeu Stan Laurel i Oliver Hardy en versió do-

blada, parlen amb accent anglès perquè ells mateixos reproduïen fonèticament cada idioma.

I aleshores, a un parell de tècnics que treballaven a la Paramount se'ls va ocórrer una idea: mantenir la pel·lícula tal com estava, no rodar cap escena més, només canviar-ne les veus, treure les versions originals i substituir-les per unes altres. I van fer la prova amb una pel·lícula del 1928 titulada *Night flyer*, protagonitzada per Jobyna Ralston, i la van doblar a l'alemany. Va funcionar. Els estudis eren a París, al Bois de Bologne. Va haver-hi problemes per contractar actors i els elements tècnics tampoc estaven gaire desenvolupats, perquè tot es reduïa a una sola pista de so en què posaven els diàlegs, la música i els efectes, i tot plegat quedava un poti-poti del tot intel·ligible. Per no dir que el nyap més gran era que quan no es podia ajustar l'escena perquè el que es deia no s'ajustava amb la boca, el que feien era mutilar el primer pla, tallar-lo directament i continuar la pel·lícula. Perquè sortís més barat es va optar per crear estudis de doblatge en cada país, i l'any 1932 es munta a Barcelona el primer estudi de doblatge de tot l'Estat espanyol, un estudi que es deia

Trece, al passeig de Maria Cristina. Uns altres estudis molt famosos de casa nostra van ser Orfea Films, al mateix passeig. A Barcelona n'hi va haver molts, com el de la Metro, que només doblava els seus propis films, com *Lo que el viento se llevó* o *El mago de Oz*, amb Elsa Fàbregas de protagonista. Els estudis més llegendaris van ser La Voz de España, a l'avinguda del Tibidabo: durant més de cinquanta anys van ser els estudis on es doblaven totes les grans pel·lícules que arribaven a Barcelona.

El ponent ens va mostrar una sèrie d'àudios i fotografies de veus històriques del doblatge, grans actors, i quins eren els personatges que van doblar en el seu dia: José María Ovies, Rafael Luis Calvo, Rafael Navarro, Maria Victòria Durà, Juan Manuel Soriano, Felip Peña, Miguel Ángel Valdivieso, Elvira Jofre, Manuel Cano, Rogelio Hernández, Elsa Fàbregas, Joaquim Díaz, Arseni Corsellas, Rosa Guiñón.

Ens va projectar unes escenes de *Lo que el viento se llevó*, un dels millors doblatges al castellà que s'han fet, i, per acabar, va fer tota una sèrie de reflexions sobre com es doblen ara les pel·lícules i el paper que hi pot tenir la intel·ligència artificial.

Centenari Maria Callas.

Vida de diva

Pol Avinyó Roselló

Musicòleg i divulgador musical del Liceu

Per què parlem avui de Maria Callas? Perquè el 2 de desembre farà cent anys del seu naixement. Per tant, és d'agrair que l'Aula hagi pensat a fer-li aquest homenatge. I sobretot vinc amb la intenció de repassar la seva vida artística i personal sense sensacionalismes, a parlar del que realment fou deixant enrere el que en va voler explicar la premsa rosa i el que ens n'ha arribat fins als nostres dies. Perquè realment ser un personatge tan important del segle XX —no només musicalment— té el risc que se'n parli d'una manera o d'una altra i que hagi quedat com una llegenda negra sobre la Callas. No dic ni bona ni dolenta, dic una llegenda negra. Que hem d'explicar i hem de dir què és cert i què és fals. Fa molt poc es va publicar un llibre, un recull de tota la correspondència de Maria Callas en vida. Per tant, sabem de la seva pròpia mà allò que explica, allò que és veritat i allò que no ho és. I han sortit a la llum cartes molt reveladores que ens expliquen moltes coses que s'han volgut amagar i moltes que s'han explicat centenars i centenars de vegades que eren falses. Per tant, amb les cartes de Maria Callas farem un repàs de la seva vida per tal de treure del mite totes les mentides i falsedats que el van anar omplint tota la seva vida.

Primer de tot, anem als inicis. Maria Callas no neix com a Callas, sinó com a Ma-

ria Anna Cecilia Sofia Kalogeropoulou, un cognom quasi impronunciable. I neix el 2 de desembre de l'any 1923 a Nova York. Per què neix a Nova York? Perquè els seus pares van haver de marxar als Estats Units perquè la vida a Grècia era molt difícil. Som en el període d'entreguerres, temps de misèria, i la família Kalogeropoulou se'n va als Estats Units amb la mare embarassada de Maria, i donarà a llum als Estats Units, per tant, Maria tindrà la doble nacionalitat, estatunidenca i grega. Llavors, el pare, veient que el seu cognom és impronunciable per als americans, l'escurça i es fa dir Callas. I amb aquest nom coneixem la nostra diva d'avui. Però què passa ben aviat? Els pares es divorcien, i l'any 1937, Maria Callas, amb la germana i la mare, tornen a Grècia i el pare es queda sol als Estats Units. La relació de Maria amb el pare serà distant, però és molt pitjor la relació amb la mare, perquè Maria és l'aneguet lleig de la família. La

tracten sempre amb inferioritat, per això ja de joveneta creix condicionada. De fet, la mare és una dona profundament egoista que es portarà molt malament amb la seva filla durant tota la vida.

En un moment donat descobreixen que Maria té dots musicals i contacten amb el Conservatori d'Atenes i la seva mestra Elvira de Hidalgo, una soprano espanyola importantíssima que va cantar a principis del segle XX i es va establir al Conservatori d'Atenes als anys trenta-quaranta. De totes les seves alumnes, la Callas era la seva preferida perquè el seu instrument és únic, extraordinari, i Elvira de Hidalgo el poleix perquè sap que té un diamant en brut. Aquesta senyora esdevé importantíssima no només com a mestra de cant, sinó com a confident i com a mare. Així com la relació de Maria amb la seva mare i la seva germana és nefasta, Elvira de Hidalgo farà el paper de mare, de mentora, d'amiga. És ella qui l'abraçarà i li eixugarà les llàgrimes.

La Callas debuta l'any 1938 cantant *Cavalleria Rusticana* de manera amateur. El seu debut important serà el 1942, quan canti *Boccaccio* i *Tosca*. *Tosca* de Puccini va ser la primera i l'última òpera de Maria Callas. En plena Segona Guerra Mundial torna als Estats Units per retrobar-se amb el seu pare i per buscar oportunitats de cantar, ja que Europa està totalment destruïda. És una època en què Maria Callas està força grassa. L'any 1947 debuta a l'Arena de Verona, amb *La Gioconda* de Ponchielli. De la nit al dia es converteix en una cantant que tothom desitja. El mes de setembre del mateix any rep una carta de l'empresari del Liceu per cantar *Norma* i *La força del destí*, però no va acceptar i ens vam quedar sense un debut escènic operístic de Maria Callas. Al Liceu només hi va cantar un cop a la vida. Durant el debut a Verona coneix Giovanni Battista Meneghini, un ric empresari de la construcció molt més gran que ella, i s'enamoren immediatament. Què hi troba, Ca-

llas, en Meneghini? Un referent de família, de llar, que ella no té, un home que l'estima, que li dona amor, i el 1949 es casaran. Abans, el 1948, debuta a Venècia, i el 1949, dos dies després de casar-se en secret amb Meneghini, agafa un vaixell cap a Buenos Aires, on debuta al Teatro Colón. El vaixell feia escala a Barcelona i escriu una carta al marit en què li explica que ha estat molt poc temps a Barcelona, però li ha agradat moltíssim. I que, és clar, els diumenges està tot tancat, però els bolsos són molt barats, les sabates a 1.500-2.000 lires, i eren precioses.

El 1949 també grava el seu primer disc d'àries, en què se sent el prodigi vocal de la Callas de l'època, una veu immaculada, intacta, capaç d'anar de les notes més agudes a les més greus. Aquest timbre tan metàl·lic que té Maria Callas és un prodigi de la natura. Realment, per ser un primer enregistrament, està en un estat vocal formidable. Després d'això, debutarà a La Scala de Milà, el 12 d'abril del 1950, substituint Renata Tebaldi, la seva presumpta rival; rival perquè la premsa ho va crear, necessitaven fer diaris i escriure portades, però no hi havia cap rivalitat entre elles. Després se n'anirà a Mèxic. Com que no havien patit la Segona Guerra Mundial, als anys cinquanta els països llatinoamericans estaven en un moment esplendorós i tots els cantants italians i les grans companyies passaven pels països de Sud-Amèrica. En un mes cantarà *Norma*, *Tosca* i *Il trovatore*. Torna a Itàlia i actua a Bolonya, Roma i Florència. A Florència cantarà *Les vespres sicilianes*. Tornarà a Mèxic a fer-hi una segona estada el juliol de l'any 1951, amb *Aida*, *La traviata*, *Tosca*. El 7 de desembre del 1951 inaugura la temporada a La Scala cantant *Les vespres sicilianes*; això serà importantíssim per a ella, perquè a partir d'aquí naixerà una relació importantíssima d'amor entre Maria Callas i La Scala, el temple més important d'òpera del món. La meitat de la carrera de Maria Callas es desenvolupa a La Scala de Milà;

l'altra meitat, per tot el món. La Callas farà fins a sis inauguracions de temporada a La Scala, un rècord que no s'ha igualat mai, un èxit absolut, des del 1951 fins al 1960. L'últim cop que hi cantarà serà el 3 de juny del 1962; per tant, la seva carrera a La Scala és de dotze anys. Mentrestant, l'artista grava multitud d'òperes en estudi amb estèreo; l'última òpera completa que gravarà serà el 1965, i serà *Tosca* de Puccini.

Parlem concretament de la veu de la Callas, perquè és important centrar-nos-hi. Maria Callas té una carrera molt curta vocalment. La seva veu dura en plenitud fins al 1955, i a partir de llavors comença a decaure. Del 1957 endavant la veu li canvia molt. Per què la Callas, en tan poc temps, es fa malbé la veu? Per diversos motius. Quan Callas estava obesa, cantava bé, però quan es va aprimar ja no tant. Maria Callas s'aprima perquè comença a fer grans produccions a La Scala de Milà, dirigides per Franco Zeffirelli i Visconti, que diuen que és un prodigi vocal, però que ha de ser més esvelta, més maca. Volen esculpir la seva Callas. I ella té tanta pressió que decideix aprimar-se. Passa una solitària que fa que perdi molt de pes i es converteix en una figura, en una model de Chanel, però el que primer se'n ressent és la veu. I ja no tornarà a ser aquell prodigi vocal. Per tant, des que debuta l'any 1947 internacionalment fins al 1957, que podríem dir que és el darrer any gloriós de la Callas, passen només deu anys.

Als anys seixanta a La Scala, on tant havia agradat, hi haurà un moment on sentirà protestes i xiulets. Encara cantarà als grans teatres d'òpera del món, i finalment la tindrem al Gran Teatre del Liceu el dimarts 5 de maig del 1959. M'he pres la molèstia d'anar als escrits de l'època; en aquell moment al Liceu hi regnava la Tebaldi, i he trobat la crítica de Xavier Montsalvatge, que conté algunes frases demolidores. El senyor Montsalvatge és prou intel·ligent per escriure que Maria Callas no va cantar en un

estat vocal excepcional; per tant, passà pel nostre estimat Liceu sense pena ni glòria.

Què passa l'any 1959 amb Maria Callas? És la data del famós creuer amb Onassis, que havia convidat el matrimoni Callas-Meneghini, i tal com baixen del vaixell, Meneghini se'n va pel seu costat i ella per l'altre. Això omplirà centenars i centenars de revistes a partir d'aquell moment i fins al final de la seva vida. Maria Callas escriu una carta a una amiga, en què dona a entendre que Onassis és el primer home que l'ha fet sentir dona. Tots dos eren grecs, això hi influeix molt, i tota l'esplendor d'Onassis, el senyor de Montecarlo, enlluerna la Callas.

El 1962 la Callas torna a cantar, fa l'última *Medea* a La Scala. Els anys 1963, 1964 i 1965 encara farà concerts i enregistraments, però té la veu molt tocada. Canta *Tosca* al Covent Garden, *Norma* i *Tosca* a París, *Tosca* al Metropolitan de Nova York. Hi ha un veritable desig per sentir la Callas perquè és un mite, però acabarà deixant les funcions perquè la veu no aguanta, està destrossada, acabada. Una Callas de 40-pocs anys, amb la veu trinxada, que hauria d'estar a la flor de la seva carrera. El 5 de juliol de 1965 farà la seva última aparició dalt d'un escenari cantant òpera al Covent Garden de Londres.

L'any 1966 renuncia a la ciutadania americana per poder-se casar amb Onassis, però mentrestant ell es casa amb Jacqueline Kennedy. A partir d'aquí, del 20 d'octubre del 1968, Maria Callas cau en una profunda depressió. El matrimoni entre Kennedy i Onassis és una farsa i un fracàs; Jacqueline Kennedy s'hi casa pels diners, és l'home més ric del món en aquell moment, i l'Onassis es casa amb ella perquè és la vídua més famosa del món.

Sí que tornarà als escenaris, l'octubre del 1973, amb Giuseppe Di Stefano faran 38 concerts per tot el món, una gira que va ser un èxit de públic, hi havia bufetades per aconseguir una entrada i tots els concerts

eren plens fins a la bandera. Però vocalment eren desastrosos. El darrer concert és l'11 de novembre del 1974 a Sapporo. Us proposo sentir la darrera propina, el darrer vis que va oferir Maria Callas al públic japonès; no jutgeu la veu, jutgeu Maria Callas com a dona, com a artista, com a músic que és capaç de sortir dalt de l'escenari i oferir al públic tot allò que té, tot allò que li queda, no el que tenia. La veu està destrossada, fins i tot en algun moment està desafinada. Però l'entrega, el somriure cap al públic, que la desitja, que la vol sentir, que l'estima, que la vol aplaudir, que li vol demostrar el seu amor, això no es paga amb diners.

Vam sentir «O mio bambino caro», la darrera actuació en què podem veure Maria Callas dalt d'un escenari.

El 15 de març del 1975 rebrà un nou cop: la mort d'Aristotelis Onassis. El maig de l'any 1976 assaja en secret per tornar a cantar per tot el món, però mentre assajava, un periodista va dir que Maria Callas estava en un estat de ruïna vocal. Ella ho va veure publicat i immediatament va cancel·lar-ho tot i es va recloure a casa. Maria Callas mor el 15 de setembre de 1977 a l'edat de 53 anys. De què va morir? Maria Callas va

morir d'un atac cardíac. S'ha dit que es va enverinar, que va prendre barbitúrics. És totalment fals. Maria Callas, tot i estar molt depressiva i molt afligida, tenia un cercle d'amics que l'estimava molt i que es preocupava molt per ella. El seu cor, debilitat per tants cops, per tantes bufetades, per tants atropellaments que li havia fet patir la vida, va deixar de bategar. Es va apagar, es va fondre, però en cap moment Maria Callas va voler deixar de viure, i no podem deixar que això s'afirmi. Maria Callas no es va llevar la vida. Tristament, Maria Callas ens deixà a aquesta edat joveníssima, però en el moment de marxar, havia deixat al món tot el seu art, tota la seva ànima que, gràcies al cant, gràcies a les millors partitures de Verdi, de Puccini, de Donizetti, va omplir les ànimes de totes aquelles persones que la van sentir i que la podem seguir gaudint gràcies a les seves magnífiques gravacions. Gràcies a Maria Callas, que amb el seu art va fer que aquest món fos un lloc millor.

Al llarg de la conferència vam sentir diversos fragments de les òperes que va cantar Maria Callas.

La institució del Síndic de Greuges. Una nova manera d'aplicar la justícia restaurativa

Esther Giménez-Salinas Colomer

Síndica de greuges de Catalunya

La Sindicatura de Greuges és una institució molt antiga, amb origen en l'Assemblea de Pau i Treva del 1027 com a instrument de control dels excessos de les autoritats. El nom prové de l'època de Martí l'Humà, en un sentit més purista, i era el que serien després els tribunals, les decisions que prenién eren col·legiades i estava format per un grup de ciutadans. La idea del Síndic de Greuges té més a veure amb l'*ombudsman* dels països nòrdics, que sí que era paral·lel a la justícia. Però tot és en masculí. Respecte a *ombudsman*, ara se'n comença a dir *ombuds-person*, però jo estic en una institució que es diu Síndic de Greuges, i a mi em costa, perquè jo soc la síndica, la llei reconeix el nom de síndica, però la institució és Síndic. A l'Aragó és el Justicia de Aragón; a Castella i Lleó és el Procurador del Común; a l'altra Castella, el Diputado del Común; el Defensor del Pueblo a tot l'Estat. Quan el 2022 em van nomenar síndic, síndica —a vegades dic síndic—, tothom em deia «oh, la primera dona», i a mi no m'agradava gens, perquè ja no toca. Potser fa vint anys o més, el 2002, quan també vaig ser la primera rectora, encara es podia entendre; el 2022 ja no. A Arenys també teniu una síndica, la senyora Teresa Verdura; els síndics locals fan la seva feina, hi ha molta feina per a tothom. I tot i que nosaltres som una institució més gran i amb més competència, l'important és la col·laboració.

El síndic és escollit per una majoria qualificada del Parlament i el mandat és de sis anys. Teòricament, la llei garanteix la total independència; jo no he format mai part d'un partit polític, i això tampoc vol dir que la independència sigui total, però com a mínim no em dec a ningú. De què ens ocupem? Bàsicament de defensar els drets i les llibertats que reconeixen la Constitució i l'Estatut, i de l'Administració catalana, que es facin residències de gent gran, prestacions econòmiques, dependència de renda garantida i altres ajuts, encara que jo estic horroritzada de la lentitud del sistema. I la nostra també és l'única sindicatura de tot Espanya que té competències amb aigua, llum, gas i telèfon. La intervenció del síndic és gratuïta, confidencial i no vinculant. Nosaltres fem recomanacions, i gairebé el 95% són acceptades per l'Administració; és molt millor acceptar una recomanació que no pas una imposició. Com funcionem? A través d'una consulta. Es fa una consulta, una pregunta, i moltes vegades amb la resposta ja n'hi ha prou. Després ve la queixa, una reclamació molt concreta a l'Administració quan penses que tens raó i l'Administració no. I va de coses molt petites a coses molt grans. Però la queixa ja és per alguna cosa que consideres que t'han vulnerat. I cal dir que el que més costa a l'Administració és demanar disculpes; de vegades ho aconse-

gueixo i de vegades no. El recorregut de la queixa i la consulta és molt senzill. La queixa s'obre amb un expedient, que es pot admetre o no, però en general sí. Hi ha tot un recorregut que acaba amb una recomanació de l'Administració, de la qual fem un seguiment de si ha estat acceptada o no.

És bastant important saber que, malgrat que el ciutadà no faci una consulta o una queixa, podem fer una actuació d'ofici. Quan hem vist alguna cosa que ens sembla que no ha acabat d'anar bé, obrim una actuació d'ofici i demanem a les diferents parts de l'Administració què ha passat. Per mi, la situació més dura de l'any passat —quan ho explico encara em fa mal— és el cas de Sallent, quan dues nenes de 12 anys es van llançar per la finestra per suïcidar-se, una va morir i l'altra va estar molt de temps a l'hospital. És el cas que vaig portar pitjor i penses que no ha de tornar a passar. Malgrat això, tenim al voltant de 200 casos d'intent de suïcidi d'adolescents. Hem fet 23.000 actuacions, prop de 10.000 queixes, 13.000 consultes i unes 200 actuacions suïcides. I què és el que més demanen els ciutadans? El 45% de les queixes són de drets socials —cosa que fa una radiografia del país—, de salut, serveis socials, infància i educació; després hi ha administració política i tributs, un 19%; polítiques territorials, un 17%; consum, 13%; justícia, seguretat i presons és bastant baix, al voltant del 5%, i cultura i llengua molt baix, 0,5%. En la meitat dels expedients que vam tancar es van detectar irregularitats a l'Administració. S'hi va fer una recomanació i se'n va acceptar el 95% —el 80% del tot i el 15% parcialment—. Quines recomanacions més importants hem fet durant aquest any? L'habitatge: treballar preventivament per evitar la pèrdua de l'habitatge és un tema difícil. Hi ha llocs que és més fàcil l'empadronament, d'altres on és molt difícil, però sobretot si hi ha infants. La gent té dret a

un habitatge i s'ha de buscar una solució com sigui.

Quin és el tema que més vaig voler treballar un cop arribada a la Sindicatura? Els dos extrems de la vida: els infants i la gent gran. Perquè un any més en vida és molt; i per un nen petit que ha viscut dos anys, és la meitat de la seva vida. Per tant, tenim moltes coses en comú i és el tema prioritari, els infants i adolescents i la gent gran. D'aquí a cinc anys, si puc venir una altra vegada, us explicaré si hem pogut canviar o no algunes coses. La segona prioritat és la salut: reduir les llistes d'espera i millorar el tracte als més fràgils. Rebem moltíssimes queixes sobre llistes d'espera, de persones que van passant d'un lloc a l'altre. I a vegades sobretot de malalts que no reben una gran atenció. També és difícil la situació de metges i infermeres, la sobresaturació és complicada, però millorar el tracte hauria de ser possible; el tracte ni són més recursos ni són més diners, sinó simplement tractar bé la gent. En la infància, per reduir la segregació escolar, com passa a determinades poblacions, també hem tingut problemes. Evitar sobretot les violències a les aules, el *bullying*.

Sovint dic que, més enllà de malalties o de situacions que no controlem, el pitjor que et pot passar és que et tanquin a la presó, que et privin de llibertat, perquè la llibertat és un dret molt important, i que et prenguin els fills. El sistema de desemparament és difícil i no sempre és just, un nen ha de créixer o a casa seva o amb l'acolliment familiar, però no ha de créixer en una residència. Catalunya és de les comunitats autònomes amb més nens petits en acolliment residencial. En polítiques socials, la renda garantida, l'accessibilitat als edificis. En consum, l'increment de preus; hem rebut moltíssimes queixes i gairebé totes les solucionem. I finalment, una de les coses de què ens vam sentir bastant orgullosos és amb el tema famós de la cita prèvia. La

cita prèvia va ser una normativa durant la pandèmia; un cop acabada la pandèmia, no existeix enlloc. Malgrat això, les administracions, els ajuntaments, la Generalitat, continuen amb la cita prèvia, tot i que no és obligatòria. I sobretot la gent gran, que tenim més dificultats amb el tema digital, amb la breixa digital, hem de tenir clar que no és veritat que sigui obligatòria, com als bancs, com a moltes coses.

I quina era la meva preocupació amb les queixes individuals? Moltes queixes han de servir per transformar la normativa, perquè si no, el sistema continuaria igual. Després de la pandèmia es va posar de manifest que havíem de revisar sobretot el model residencial de la gent gran. Ens hem adonat que passaven moltes coses, però sobretot hem de mirar com ha canviat als països nòrdics el sistema residencial, on sovint quatre o cinc persones es posen d'acord i viuen conjuntament, i sobretot s'eviten les grans residències o separar molt les persones de les seves famílies. D'altra banda, hi ha moltes llistes d'espera i moltes persones s'han queixat que no coneixen l'estat de la tramitació. El dret a la cultura i l'oci, com aquesta Aula universitària, i moltes més coses que es podrien fer i aprofitar; però és un dret, no és un regal. És el dret a la cultura i l'oci. I també hi ha l'edatisme: per què s'estableixen edats? Això ho pots fer amb 60 i no amb 65, o amb 70 i no amb 75. L'evolució de les persones no és exactament igual; per tant, a cadascú se li ha de respectar la seva manera d'envellir. També pensem que cal millorar l'atenció domiciliària, i que l'edat per si sola no pot ser mai una limitació.

Passem a parlar de la justícia restaurativa. Jo soc molt crítica amb la justícia tradicional. La justícia penal tracta els delinqüents i les víctimes, però tradicionalment s'ha ocupat molt dels delinqüents i molt poc de les víctimes. Jo he conegut moltíssimes víctimes, i molt sovint he acompanyat víctimes que deien que quan el jutge les interrogava

semblava que el culpable fossin elles. Amb això no vull dir que els delinqüents no necessitin ajudes, però cal mirar exactament com és cada cas, no es pot generalitzar, i la justícia necessita un canvi. Dintre del Síndic hem aplicat la justícia restaurativa. La justícia restaurativa la va establir Nelson Mandela, que va dir que ningú coneix realment un país fins que no ha entrat a les seves presons, i que un país s'ha d'anàlitzar no segons com tracta els ciutadans més destacats, sinó com tracta els més desfavorits, i que les presons mostren sempre l'altura humana d'un poble. A principis del segle passat, un filòsof, Foucault, va dir que abans es castigava el cos, com a l'edat mitjana, la pena de mort estava molt estesa i es castigava a fuetades. I després es va substituir el càstig del cos pel càstig de l'ànima, amb la privació de llibertat.

La gent entén el que se'n diu populisme cognitiu. Per exemple, amb la llei del no-més sí és sí, el gran tema era si els violadors havien de sortir abans de la presó. Als anys vuitanta pensava que el discurs del final del franquisme havia canviat i ara començo a sentir coses com «cadena perpètua» que feia anys que no sentia. Es pot pensar que el sistema ha de ser just, que el pitjor és la impunitat, que vol dir que es quedi sense càstig, però que no tot passa per un càstig cognitiu, per una cadena perpètua o per una pena de mort. Com ho han solucionat els països del nostre entorn? A Europa hi ha molts països que estan tancant les presons, que apliquen sancions alternatives i relloguen les presons. Per exemple, Holanda les relloga a Bèlgica, perquè Holanda ha anat millor. A Centre Amèrica està incrementant moltíssim la població penitenciària. Als Estats Units ha crescut la idea de les presons privades. A mi em resulta impensable una presó privada, però un 20-25% de les presons dels Estats Units són privades.

Quins són els principis de la justícia restaurativa? Responsabilitat: els delinqüents

han d'entendre que el seu comportament no és acceptable i que té conseqüències reals per a la víctima i la comunitat. Reparació: la resposta al delictes hauria de reparar en la mesura que fos possible el patiment de la víctima —no parlo d'un assassinat, sinó d'una violació o un abús—. Reintegració: la comunitat s'implica en el procés de reinserció, del qual tots ens beneficiem. Tot això té molt a veure amb el perdó, i una pregunta com aquesta també és molt discutible: de qui és la propietat del perdó? De qui demana perdó o de qui l'atorga? Jo puc demanar moltes vegades perdó i que no em perdonin; i també puc perdonar sense que m'ho demanin. I puc perdonar perquè vull perdonar, perquè no vull viure amb rancúnia. Per tant, la propietat del perdó de qui és? De qui el dona. La propietat és meva. Es viu millor si perdones. Jo ho he treballat molt i és millor perdonar, però hi insisteixo, la propietat és teva. I si tu vols perdonar, potser ni cal que demanin perdó. Tu pots viure perdonant, estar molt tranquil·la. Això també entra dins del conflicte entre víctima i delinqüent.

Els delictes de coll blanc els va començar a explicar un criminòleg de Chicago, eren de senyors que portaven coll de camisa blanc i corbata, i són delictes de corrupció, d'estafa, de malversació, de tràfic d'influències. El cas Palau n'és un, o el de Rodrigo Rato. Primer de tot, en aquests casos tan grans, que tornin els diners. I després, que passin cinc anys en una associació per erradicar la pobresa. Les dones tenen molta més resistència a la delinqüència que els homes, la proporció d'homes i dones a la presó és de 93% homes i 7% dones. Les imprudències de trànsit, per exemple, en comptes d'una pena privativa de llibertat, la condemna és estar-se sis mesos en un hospital atenent els accidentats per un cas semblant.

Com hem aplicat la justícia restaurativa que no és penal, al Síndic? Doncs en temes de salut. Quan es produeixen errors, el departament corresponent ha de parlar amb

la persona malalta i explicar-li el que ha passat, que ho pugui entendre, i oferir-li ajuda, buscar solucions possibles. En Rodalies i transports, l'Administració no demana mai disculpes, sempre hi ha alguna raó externa. Hi hem fet moltes actuacions d'ofici o directes a través de queixes.

En la qüestió del desemparament, el primer és ajudar les famílies a evitar-ho, i després ajudar en la recuperació i que puguin tornar tots a casa. Perquè, què és un bon pare i una bona mare? Quan la situació econòmica és molt dura, quan la situació és extrema, quan no tens determinats recursos, quan estàs mig malalt,... no sempre es pot ser bon pare i bona mare. Però segurament amb ajuda es poden recuperar moltes coses sense que et retirin els fills. En aquests moments a Catalunya hi ha al voltant de 5.000 migrants sols. Es pot treballar, es pot fer bé. No ens podem negar a determinades coses, i si es fa bé, s'integren. Hi ha integració de cultures, ho haurem de treballar. Catalunya sempre va ser terra d'acollida, no hi teníem problemes, i sempre en qualsevol enquesta dèiem que els catalans no érem mai racistes. Perquè no havíem tingut mai el problema, i per tant no ser racista era molt fàcil. Si preguntem a la gent de la nostra generació pels companys d'escola, érem tots molt semblants. A mesura que han passat els anys, crec que l'autèntic problema és el racisme; la resta són coses petites, però el racisme és o blanc o negre.

Com s'aplica la justícia restaurativa per a la gent gran? En poder decidir, no han de decidir per nosaltres. Com els infants, quan puguin decidir que decideixin. D'altra banda, no es pot trigar un any o dos a entrar en una residència, o a rebre un ajut; els temps s'han d'ajustar completament. Vull envellir com he viscut la meva vida. No vull tenir una vellesa diferent de la meva vida i m'ho han de respectar. I també hem d'entendre que hi ha nous models i noves formes de família.

Si la llengua falla, fallarà tot

Quim Torra Pla

131è president de la Generalitat de Catalunya

La frase amb què hem titulat aquesta conferència, que penso que és una bona frase i que en futur és molt més assertiva que en condicional, no és meva, per això la utilitzo i per això crec que és una bona frase. La va dir Pompeu Fabra. I amb aquesta conferència tinc la intenció de donar-vos una sèrie de deures. Penso que hem arribat al punt en què l'alarma i l'emergència lingüística en què vivim ens ha d'interpel·lar, i fins i tot obligar, a canviar certes actituds, i jo em permetré de reptar-vos a veure si podem concretar un seguit de canvis i de responsabilitats. Abans, però, m'agradaria fer una breu mirada enrere per copsar la importància que va tenir un personatge com Pompeu Fabra en la nostra història.

Si donem un cop d'ull a un llibre escrit amb normativa prefabriana i un d'escrit just després de les normes ortogràfiques de Pompeu Fabra, ens adonarem que passem de la nit al dia. Davant del caos en què malauradament vivia la nostra llengua (sort que havia començat a ser desenterrada pels primers homes de la Renaixença) es feia difícil que la llengua catalana visqués de la manera estàndard en què altres llengües europees es movien. I va aparèixer un enginyer químic, Pompeu Fabra, que per encàrrec del president de la Mancomunitat, Prat de la Riba, va ordenar la llengua. D'aquí ve

el nom amb què se'l va conèixer: el senyor ordenador de la llengua catalana. I va estandarditzar un català amb el qual avui encara, cent anys més tard, ens expressem. Hem de valorar aquesta força amb la qual Pompeu Fabra va ser capaç de donar-nos un llenguatge que ens fa universals i que permet ser als catalans ni millors ni pitjors que els parlants de qualsevol altra llengua i expressar-nos amb el nostre accent al concert de llengües del món. No seríem nosaltres si no ens expresséssim en català. Fabra estava absolutament convençut de la importància que tenia la llengua per a la personalitat del nostre poble i per fer-nos més poble.

Fabra va ser moltes coses. Va ser president del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona; president de l'Ateneu Barcelonès, en una època molt breu; president de la Federació Catalana de Tennis, era un gran tennista. Va estar molt implicat en la vida civil. També va ser president d'una entitat

que potser recordareu: Palestra, que podríem dir que era un «pre-Òmnium», pretenia ser una entitat que posava valor cultural a la llengua catalana amb una gran transversalitat. Com a president de Palestra, Pompeu Fabra va fer un discurs i va dir aquesta frase: «Si la llengua falla, fallarà tot». I quan la Real Academia Española de la Lengua l'en va voler fer membre acadèmic, ell va rebutjar la distinció, justament pel convenciment que la seva figura havia transcendit la seva personalitat i que, d'alguna manera, ell era el símbol de la llengua catalana. Fins a aquest punt arribava el seu compromís cívic, que no era només d'un lingüista que vivia en una torre d'ivori, sinó que el seu compromís republicà el va portar a rebutjar el nomenament apel·lant al compromís que tenia amb la ciutadania catalana. Ell pensa que té una responsabilitat, que la seva actuació pública té significança, i que si ell falla, fallaria la llengua, i si falla la llengua, fallaria tot. L'any 1939 es va veure obligat a prendre el camí de l'exili, i mor a l'exili, a Prada de Conflent, el dia de Nadal de l'any 1948.

Amb aquesta petita introducció volia tenir un record per a Pompeu Fabra i per a tantes i tantes persones, com ara les que formen part d'aquest autèntic magatzem de personalitats que és Arenys, amb Salvador Espriu, Ferran de Pol, Fèlix Cucurull, etcètera. I també fer un homenatge a tota la gent anònima, com podrien ser el meu pare o els meus avis, que en temps molt complicats i difícils del nostre país, van ser capaços de regalar-nos una llengua. Estic segur que en moltes de les vostres cases hi havia la revista *Patufet* o llibres que anaven sortint. El meu pare era la clàssica víctima de totes les iniciatives catalanistes que sortien durant el franquisme i estàvem subscriptes a tot. Si avui parlem la llengua catalana és perquè algú no va deixar de parlar-la. I aquest algú van ser, aleshores, inevitablement, els nostres pares.

Així i tot, la conferència d'avui, com deia, té la intenció de provocar-vos una mica. Però abans de passar a l'acció, m'agradaria fer una ràpida radiografia de quins són els principals problemes que jo veig que en aquests moments té la llengua catalana al nostre país. En primer lloc, en molts àmbits de la nostra societat hi ha el que jo en dic desertització del català. Fa poc ha sortit una nova avaluació de les sentències emeses pels tribunals de justícia a Catalunya, i només es dicten en català el 6% de totes les sentències. Voldria recordar que un dels grans amics que he tingut a la vida, el president del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, el senyor Barrientos, que m'ha inhabilitat dues vegades, en una compareixença al Parlament va dir que si el català era «un requisito para los jueces, nos llevaría a un desierto judicial». I aquest concepte de desertització del català l'he agafat d'aquesta frase. Què ens vol dir, en el fons, el senyor Barrientos? Que la llengua catalana no serveix per a un judici? Que no cal i que en podem prescindir? Que és prescindible, la llengua catalana? Que la llengua catalana ens portaria a un desert. I justament ha passat això però a l'inrevés: el desert és per a la llengua catalana en l'àmbit judicial. Quan una cosa és prescindible i no t'és útil, l'acabes deixant de banda. Aquest és un dels problemes enormes que té la llengua en molts camps de la nostra societat. Seguint en l'àmbit judicial, hi ha una altra frase, en aquest cas del president del Tribunal Suprem, que també em sembla magnífica per entendre la psicologia d'alguns personatges. En aquest cas, el senyor Francisco José Hernández, sobre l'obligació d'entendre el català —ja no de parlar-lo, sinó d'entendre'l— dels jutges que estan a Catalunya, va dir: «Si trabajara allí, lo aprendería como un enriquecimiento personal, como cuando voy a Andalucía y me gusta bailar sevillanas». En la mateixa línia, doncs, amb l'objectiu de minoritzar la llengua, en parla com una

cosa folklòrica, i així la condemnem a quedar exclosa de molts àmbits de la vida social. És evident que la nostra llengua ha desaparegut en molts terrenys, on ja ni arriba a un 6%, o és que algú ha sentit parlar català en una caserna de la Guàrdia Civil o en un quarter de l'Exèrcit espanyol? I avui arribarem a casa i engegarem el televisor. Si només mirem televisions, TV3 i tots els canals en català aconseguen al voltant d'un 15% de *share* al dia, és a dir, que del total de la població que està mirant la televisió, el 85% mira canals que emeten en castellà. És possible que estiguem subscrits a una plataforma, però costa molt trobar-hi una pel·lícula en català; intentem anar al cinema a veure qualsevol de les últimes estrenes en català. A poc a poc les dunes de la desertització del català van abastant més i més espais. No parlem només de l'àmbit judicial, policial o militar, sinó en coses tan quotidianes com anar al cinema. En les empreses multinacionals o en petites empreses, quina llengua s'utilitza per comunicar-se amb l'exterior o internament en informes, en memoràndums? Podríem seguir, seguir i seguir, perquè el català és una llengua mutilada, una llengua que no acaba de tenir un espai normal, com pot tenir el danès a Dinamarca, el noruec a Noruega o l'eslovè a Eslovènia, que tenen menys parlants que el català.

Un segon gran problema que detecto el tenim dintre de la nació catalana, que per mi és la nació completa. El País Valencià i les Illes tenen actualment uns governs un dels objectius dels quals és arrasar qualsevol iniciativa que tingui a veure amb la nostra llengua. I jo crec que qui ataca la llengua catalana, on sigui, ens ataca a tots els parlants. A part de la qüestió de les subvencions de les revistes en català, a Alacant es va arribar a plantejar d'excloure la ciutat i comarques del domini lingüístic català; o també totes les polèmiques que genera el govern del PP i Vox a Mallorca. L'Estat espanyol ha fet una cosa que fa anys ja va dir

Guimerà: «Els pobles conqueridors s'enduen dels pobles conquerits com a botí més preuat dues coses: la llengua i la història». I és ben cert. I una altra de les armes que ha utilitzat l'Estat espanyol ha estat trossejar la nació sencera, com si nosaltres no tinguéssim res a veure amb el País Valencià o les Illes, no només políticament, sinó també culturalment i des del punt de vista de la unitat de la llengua. Defensar la unitat de la llengua, doncs, és fonamental perquè ens dona una força molt més potent. És curiós que aquells qui diuen que el valencià o el mallorquí són llengües diferents del català ho diuen sempre en castellà. Malauradament, a la Catalunya del Nord la pèrdua de la llengua és gairebé total, malgrat notables excepcions i alguns brots verds que podríem veure en les escoles bressol. Però és evident que la situació de la llengua al nord i al sud del país és molt complicada, i ens ha de fer pensar a tots plegats sobre el procés de valencianització de la nostra llengua.

Una tercera situació problemàtica és, sens dubte, l'escola. Passa sovint que els avis lamenten que els nets parlen i juguen en castellà, encara que a casa seva sempre s'hagi parlat català. Allò que ens pensàvem que amb la immersió podríem resoldre, constatem que no és així; no hem estat capaços de recuperar aquella Catalunya prefranquista, de parla catalana. Durant aquests anys d'immersió lingüística no hem pogut revertir la situació. Però és que ha passat un fenomen que ens ha acabat de posar en una situació enormement difícil per al futur de la llengua: la globalització, que porta a l'ús dels grans idiomes universals de comunicació en quasi tots els àmbits, l'anglès, el castellà i potser el xinès, amb una explosió audiovisual que ens ve en llengua forastera, amb un creixement exponencial d'una segona onada migratòria molt important, i no hem estat capaços de normalitzar la llengua. En tot cas, l'escola ara mateix hauria de ser absoluta prioritat davant els atacs

a la imatge lingüística; si no podem tirar endavant aquest projecte, és evident que no aconseguirem revertir la situació.

I, finalment, un quart tema és que cal constatar que a la nostra societat plural hi ha un sector de gent que no vol que la nostra llengua sigui d'ús normal i socialment acceptada. La prova és que al Parlament de Catalunya tenim representants de partits feixistes que estan en contra de l'ús normal del català.

Però pensem en els nostres avis i pares als anys quaranta i cinquanta. Salvador Espriu parlava de salvar els mots; tinguem present que els nostres pares i avis, en un moment complicadíssim, van sostenir la nostra llengua. Ara bé, la situació és dolenta; que només un terç de la població catalana tingui el català com a llengua normal és preocupant.

Prou de lamentar-nos, però, que hem estat pitjor. Què hi podríem fer, cada un de nosaltres? Perquè ara venen els deures. Aquest cap de setmana, quan passem una estona amb algú, parlem-los de la unitat de la llengua, traguem el tema de València i de Mallorca. Potser pensem que tothom ho sap, però no està tan clar que tothom sàpiga que el valencià i el mallorquí formen part de la mateixa llengua. És una conversa que podem treure un dia qualsevol.

La segona part dels deures és una mica més complicada: fer-nos voluntaris per la llengua. És passar una estona amb gent que vol aprendre la nostra llengua, per tant, hi està molt predisposada, i així poden anar venent les pors de quan s'aprèn una nova llengua. Es tracta de passar-ho bé i d'agrair el gest d'aquestes persones compromeses amb el país que els acull. Si no tenim temps, podem ajudar les entitats que fan voluntariat per la llengua.

I ara ve la pitjor de totes. Una llengua es perd si els qui la parlen la deixen de parlar. Aquest és el drama últim de la llengua catalana, quan els parlants l'abandonen. Quan tenim davant una persona que creiem que

no entendrà la llengua, renunciem a parlar-hi. Quan davant d'una primera frase en castellà continuem en castellà, considerem que la nostra llengua és anecdòtica, folklòrica. Hem d'apel·lar a la lleialtat lingüística, a la lleialtat a nosaltres mateixos, al nostre compromís amb la llengua. És potser el més important de tot. Tot el que sigui renunciar a parlar la nostra llengua, ja sigui perquè ens costa mantenir una conversa bilingüe o perquè ens pensem que és qüestió d'educació, és un pas enrere molt important; és caure en la desertització catalana. I si anem amb els nostres fills o els nostres nets i canviem de llengua, ells faran igual.

La malaguanyada Carme Junyent va fer un últim escrit, publicat pòstumament i que em va impactar molt, en què explicava el seu desig de morir en català. Ara per ara costa morir en català, als hospitals, a les residències, i expressar el dret que tenim a morir en català. La Carme Junyent deia que la tendència a canviar de llengua es pot modificar i que és força ràpid d'aplicar. Es tracta de ser conscients, durant dos mesos, que no hem de canviar de llengua; passat aquest temps, ens sortirà de manera espontània. Carme Junyent posava aquests deures de dos mesos, jo seré molt més benèvol i proposaré que siguin dues setmanes. Però us animo a prendre aquest compromís: a partir d'avui i durant dues setmanes parlem només en català, costi el que costi. Farem valdre la nostra llengua, ens adonarem de la importància que té, farem que l'altre se n'adoni també i farem valors. Expressarem un gest d'estimació pel nostre país i per la nostra llengua. Ho deia molt clarament Isabel-Clara Simó: «Enguany hauríem de dedicar algun esforç a salvar la nostra llengua, per exemple, parlar-la». Un propòsit que ens hauríem de fer cada 1 de gener. Per nosaltres no ha de ser cap esforç, parlar la nostra llengua. Però si hi renunciem, farem entendre a l'altre que no és important, que no cal que l'aprengui, que no cal que se l'estimi. Els hem de fer en-

tendre que no entrar en la nostra llengua i la nostra cultura és perdre's tota aquesta riquesa que la llengua i la cultura catalanes generen. Per tant, no parlant-los en català els fem un favor pèssim. Hi insisteixo: la llengua no mor perquè els qui no la saben no la parlin, sinó perquè els qui la saben deixen de parlar-la. Per tant, parlem sempre en català amb naturalitat, amb un somriure; si sembla que no ens entenen bé, doncs parlem més a poc a poc. Tenim tot el dret a parlar la nostra llengua i a fer-la important. Ningú no ho farà per nosaltres.

I un últim suggeriment que faig sempre a tothom: intentem parlar-la una mica millor cada dia. Jo quan algú em corregeix una dicció o una paraula que he dit malament, ho agraeixo. I per acabar, penso que si volem que la llengua catalana sigui a tot ar-

reu, hem de consumir en català. Si volem revistes en català, hem de comprar revistes en català; si volem etiquetatge en català, busquem els productes etiquetats en català. Podem canviar hàbits. Podem fer que les empreses s'adonin que és important que tinguin en compte el català. I, per descomptat, comprem llibres en català.

Formar part de la nació catalana és formar part d'un imaginari col·lectiu, és abraçar una història i unes formes de vida catalanes i, és clar, és voler compartir un futur en llibertat. Si la llengua falla, fallarà tot, va dir el mestre Fabra. Doncs bé, som al punt que falli tot si aquest país nostre no es creu que la clau de tot és la llengua. I per passar d'una llengua il·lusòria a una llengua plena, com el nostre futur com a país, és feina nostra.

Constructors de pau en temps de crisi

Sor Lucía Caram Padilla

Directora de la Fundació del Convent de Santa Clara de Manresa

Com construïm la pau? Possiblement compartir aquesta situació és compartir-la a cor obert, amb un cor que està ferit, que sagna per les guerres, i m'afecta d'una manera especial perquè des que ha començat la guerra d'Ucraïna hi he anat vint-i-dues vegades, pràcticament cada mes. Per tant, puc dir que és una guerra que he viscut al quilòmetre 0, i la continuem vivint. Amb la diferència que a mesura que ha passat el temps, nosaltres hem acollit persones, les hem acompanyat, hem obert corredors humanitaris i continuem anant-hi, a una guerra que s'ha oblidat però que en realitat està en una situació més dura que al principi. És possible que existeixi això de la fatiga mediàtica, perquè no tenim capacitat per mantenir durant molt de temps la tensió en una situació, ens hi acostumem, però és que també és impossible poder assimilar tot el que estem vivint. Fa un temps, la covid, l'Afganistan, Síria, Ucraïna, Gaza i Israel, ara en aquest moment, aquests dies, Equador, Guatemala, i sembla que no acabem d'assimilar tot això. Jo parlaré des de la meva experiència i del que he viscut i del que estic vivint, que no és un relat des de la teoria, sinó des de la proximitat i des de les mateixes ferides.

Podríem pensar que la guerra d'Ucraïna va començar el 24 de febrer de 2022. Però no, va començar molt abans. El 2014 vam

començar a acollir persones de la zona del Donbass, de Mariúpol, de Bakhmut, que després va ser un lloc que va quedar com un desert, el van destrossar del tot. El 2014-2015 va començar a arribar gent d'allà. Sempre dic que per mi Ucraïna no existia dins el meu cap o en el meu centre d'interès, però és que hi ha molts països i molts indrets dels quals no es diu absolutament res fins que no els visites, o coneixes algú d'allà o hi ha hagut un conflicte. Ucraïna podia sonar com qualsevol dels altres països de l'Est. I de cop i volta et trobes en una reunió de voluntaris, i et diuen si pots acollir un matrimoni amb nens que venen d'Ucraïna. Nosaltres no podíem acollir nens, i et queda el neguit. Recordo que la Dolors Bassa, que era consellera, va dir que no podíem acollir menors. Era aquell moment en què s'havien fet les manifestacions de «Volem acollir». I això va ser obrir la porta. I quan has obert les portes i has conegut una realitat, la vida

es capgira. Era un matrimoni jove amb una nena que sortien del país perquè en qualsevol moment podien venir a buscar-lo a ell per portar-lo a la guerra. L'any 2014-2015 comencen a arribar persones grans. I quan comences a acollir, aquestes persones ja són part de la teva geografia, del teu cor, de la teva vida.

I després del 24 de febrer del 2022, la guerra ja no és una xifra, una estadística, un número, una guerra més, sinó que és el clam, les llàgrimes, el patiment de les persones que coneixes i que ja estimes. Vam decidir que obriríem un espai per fer pregàries i que ens comunicariem en *streaming* amb els familiars dels nostres acollits que eren allà, al metro de Kíiv, a Khàrkiv, a Odessa, a diversos llocs que estaven patint la guerra. El convent es va començar a omplir. I la gent va començar a venir, els mitjans de comunicació ens bombardejaven amb imatges de la guerra i de la gent que fugia desesperadament cap a la frontera. I quan veus això i veus, a més, que es connecten des d'un búnquer, impressiona. I veus l'angoixa de comunicar-se amb els fills que són a Khàrkiv, que són a les carreteres intentant fugir perquè un boig ha entrat arrasant amb els tancs. Eren població civil que feien la seva vida, amb les dificultats que pot tenir qualsevol país, però tenien una amenaça. Recordo que em van convidar a una manifestació que feien per la pau a Manresa. El passeig es va omplir d'ucraïnesos, de georgians i de gent que clamava, però no era una manifestació com tantes altres, aquella era un drama. La gent que es manifestava ja tenia les ferides obertes; els seus parents portaven tres dies d'atacs. Recordo que quan vam arribar a la plaça Sant Domènec vam començar a cantar l'himne d'Ucraïna, però jo vaig ser molt covarda, no vaig aguantar i vaig marxar. Necessitava un espai de silenci per poder pair tot allò que estava veient.

A vegades, quan ho veiem molt, fa la impressió que estem davant d'un videojoc, que

el món real s'ha convertit en un món virtual. Sí que ens manifestem, demanem la pau, però quan els coneixes i veus que ploren... M'explicaven que els familiars intentaven sortir del país, que no sabien si podrien perquè estava tot col·lapsat. Buscàvem pisos per acollir, però un voluntari em va dir que hi haviem de fer alguna cosa més. I vam decidir intentar anar a Ucraïna a buscar gent. Hi vam anar per Romania, a buscar una mare i un nen. Sempre dic que el dia que vam arribar a la frontera vaig quedar ferida per la guerra, i em vaig prometre a mi mateixa que hi tornaria.

Què ens hi vam trobar? Primer, les màfies. Quan hi ha tants problemes i tant de dolor, hi ha gent que se n'aprofita. També hi havia les ONG i els voluntaris, que intentaven ajudar i acollir la gent, ambulàncies, entitats petites. De grans no en vaig trobar, ni a la frontera ni dintre del país. Això em va sobtar. I de cop i volta veus els que se'n volen aprofitar, els que van a captar dones i nens. Era un món en què veies el millor i el pitjor de la condició humana. I enmig de tot això, la gent que sortia desesperada. En una altra frontera em va impressionar molt que sortien uns avis, una metgessa i un físic nuclear, que em van dir que a aquella hora haurien d'estar sortint de l'òpera. Duien una maleta de vímet amb tota la seva vida a dintre. Alhora, al mateix control, un noi a qui l'inici de la guerra l'havia agafat fora del país, anava en sentit contrari dient «he d'anar a defensar el meu país».

L'endemà vam anar a un camp de refugiats. S'estaven preparant per acollir la gent en polígons, en carpes, però el primer camp de refugiats era l'Hotel Aurora Satumara, a Romania. Vaig entendre que hi havia un seguit d'hotels contractats pel Ministeri d'Inclusió que feien de camps de refugiats. Quan tot es va desbordar, la gent anava a les carpes. Una altra cosa era la gent que no eren ni ucraïnesos ni europeus, la majoria estudiants, que en sortir del país no podi-

en entrar a Europa, i els enviaven a altres camps de refugiats, però no en podien sortir perquè estaven controlats. Fa mal, veure això. L'endemà em van enviar la foto de la dona que havíem de trobar a la frontera; la vam passar als voluntaris, perquè trobar dues persones entre 30.000 era complicat. Però ho vam aconseguir. Després vam anar a buscar una altra mare amb dos nens. I vaig entendre que es tractava d'acollir persones, no de recollir refugiats. Perquè aquesta gent que venia amb tant de dolor necessitava acompanyament.

Vam acollir més de 300 persones en pisos, en famílies, i volíem fer una acollida més personalitzada. Vam començar a obrir corredors humanitaris. Una cosa és la guerra, el que ens expliquen, i una altra és tocar la carn de la guerra, la ferida de la gent. Quan teníem la gent al convent i als pisos, a la Fundació, els escoltaves, i veies les mares que aparentment eren molt fortes —haviem de ser fortes pels seus fills petits o adolescents—, però veies dones que patien d'una manera impressionant. La imatge a la sortida de la frontera era les dones mirant endavant amb els nens jugant al seu voltant, però elles no volien girar-se enrere. Vam començar a fer viatges amb voluntaris que volien anar amb autobusos a buscar gent. Quan vam arribar a Medyka, a Polònia, hi havia un Tesco, un gran supermercat, i vaig entendre realment l'altra guerra que estàvem vivint: era un camp de refugiats amb unes 8.000 persones, i hi havia banderes de països i la gent s'acostava on volien anar. Però abans d'acollir ningú havíem d'anar a la frontera per fer-nos càrrec del que vivia aquella gent. La frontera de Medyka era una de les més grans, hi havia moltíssima gent. I hi havia les màfies més organitzades i les entitats socials més abocades a ajudar la gent. L'endemà vam anar a un altre camp dels refugiats, un drama: hi havia covid, gastroenteritis, de tot, i la gent amuntegada.

Davant del sofriment dels altres pots decidir guardar una distància prudencial perquè no t'afecti. Però Pere Casaldàliga va dir quan li van donar el Premi Internacional Catalunya: «Hem d'humanitzar la humanitat». I com ho hem de fer? Hem de practicar la proximitat. Això significa posar-te en la pell de l'altre; només quan et poses en la pell de l'altre ets capaç de plorar amb les seves llàgrimes i fer el seu camí, fer-te càrrec del que està vivint. Si no, pots arribar a ser un teòric i un professional de la solidaritat, de la caritat; però si no ets capaç d'empatitzar de cor a cor amb l'altre, donaràs receptes, però no arribaràs al cor ni buscaràs una resposta fins al final.

I això crea un vincle. Primer vas fins a la frontera i després entres dintre d'un camp de refugiats i veus la realitat d'ells, però després fas un pas més i entres al país. Hi vaig entrar amb una ambulància, fins a un hospital. I vaig veure una altra realitat, nois de 18, 19, 20 anys mutilats. No hi havia més llenguatge que les mirades. Alguns deien: vull servir el meu país; altres tenien la mirada perduda. Em van demanar si podíem portar ferits. És molt complicat quan entres en tota la qüestió de la burocràcia. I em vaig adonar de la mentida dels governs mundials. Perquè tothom se'n vol rentar les mans quan hi ha un ferit o un malalt. Hem aconseguit portar molts malalts oncològics. La majoria dels hospitals de l'Estat espanyol i de Catalunya es van oferir per acollir gent de la guerra d'Ucraïna. Parlem amb el Clínic, parlem amb l'Hospital de Navarra. Vam obrir un corredor humanitari. Hi havia un noi de 18 anys que, com que a casa seva passaven gana i a ell li agradava la cuina, va entrar a l'exèrcit per fer de cuiner. I quan feia dos mesos que hi era, va començar la guerra i el van enviar al front. La primera nit el van ferir al braç, el van poder rescatar i va anar a parar al Clínic. Aquest noi és a Odessa i ha recuperat el 96% del braç. La guerra no és ni una xifra ni una estadística.

I no es pot ser neutral, perquè hi ha un país que ha estat envaït: si Rússia deixa d'atacar, la guerra s'acaba; si Ucraïna deixa de defensar-se, Ucraïna desapareix. És legítim, el tema de les armes. El Papa ens va enviar un missatge quan vam fer una missa criolla a la Sagrada Família. Va dir: «En la guerra pierde la humanidad, perdemos todos». I després para i diu: «No, no, aquí hay unos que ganan, los de las armas».

Durant el penúltim viatge que vaig fer a Odessa ens van demanar si podien venir a formar-se com a metges, i van estar aquí, a la Guttmann, al Clínic i a la Fundació Althaia.

Jo aquí faig una reflexió que em fa mal i que he tingut la sort de poder-la compartir amb el papa Francesc, que m'ha acompanyat en cada viatge. Davant d'una guerra, d'un conflicte, davant de la pobresa, no pots mirar cap a una altra banda. Hem de ser tots corresponsables. Per opció de vida que hem fet alguns, hem d'estar disponibles i hem de donar-ho tot. I no entenc que tinguem tantes cases i convents tancats i barrats, en la nostra sacrosanta religió, i ens oblidem de la gent que no té on anar. I ho puc dir i ho puc denunciar perquè tinc la sort de ser d'una comunitat en què som cinc monges, però al meu convent hi viuen 25 persones, de Ghana, de l'Argentina, de Veneçuela, de Colòmbia, d'Ucraïna.

Com podem ser constructors? És claríssim que la pau és molt fràgil. I que no podem dir que no és problema meu, perquè sí que hi podem fer alguna cosa. I és construir la pau al quilòmetre 0. Amb les actituds de cada dia. Amb la situació de pobresa i de vulnerabilitat que tenim al voltant nostre. Amb les persones que viuen a casa nostra. Perquè la violència s'encomana. I de cop i volta ens trobem en molts fronts de guerra. Sí que hi podem fer: podem crear un corrent de bondat i de pau i mantenir les nostres converses interiors, i explicar-nos mútuament i preguntar-nos què podem fer perquè aquesta situació canviï.

La guerra és un drama. No té nom. I el meu discurs, el meu relat, la meva preocupació és, primer, que hem de salvar vides. Vaig portar una ambulància i vaig veure que podíem salvar vides, perquè ens deien que el 100% dels ferits es morien per falta d'assistència i que no hi havia ambulàncies per rescatar la gent. Vaig començar a parlar i a buscar. I hi hem enviat 110 ambulàncies. Com ho hem aconseguit? Demanant a tothom.

Hem obert un corredor humanitari i hem portat 60 ferits. Hem de ser molestos i hem de mantenir aquestes converses i explicar-les als altres, explicar que som intolerants a la violència, que som intolerants a la manca de respecte als drets humans, que no podem suportar la hipocresia d'aquells que poden condemnar una guerra però que no són capaços de condemnar l'estat d'Israel només perquè hi ha negocis, aliances i interessos. I amb la guerra d'Ucraïna fan exactament el mateix. El bloqueig que s'ha fet a Rússia no és tal. I dintre d'Ucraïna també hi ha molta corrupció.

Com podem anar a rescatar la humanitat i salvar persones? Com podem ser constructors? Hi ha dues maneres: o miro cap a un altre cantó i dic que això no és problema meu, o em pregunto: amb el que soc i amb el que tinc, què puc fer perquè algú estigui millor? Expliquen de John Lennon que un dia, a l'escola, van donar un full a tota la classe i els van preguntar què volien ser de grans. I ell va dir que volia ser feliç. Quan li van dir que no havia entès la pregunta, ell va contestar que no havien entès la vida.

Hem vingut a aquest món a ser feliços. I no serem plenament feliços si no ho som tots. I podem viure de dues maneres. Una, em protegeixo perquè no m'afectin els problemes dels altres o, dues, intento obrir-me, empatitzar amb els altres i adonar-me que quan el problema de l'altre em fa mal, sento que el cor s'encongeix, però en realitat es dilata. I vaig creant vincles i la meva família cada cop és més gran. En Casaldàliga deia:

«Quan em mori, quan em presenti davant de Déu, em preguntaran: “Has viscut? Has estimat?”. I jo obriré el meu cor i estarà ple de noms». Jo crec que la vida té sentit i el que hem de fer és estimar-la i compartir-la. El teu problema és el meu problema. Hem de donar temps per dialogar. Tots hi podem fem alguna cosa: alguns restar absolutament disponibles, altres explicar-ho, altres construir pau amb el gest, amb les paraules, amb les actituds, amb la seva vida. La invitació és aquesta.

Si en algun moment us recordeu d'aquesta xerrada, la idea seria que és molt important anar a la frontera, on hi ha el sofriment de la gent, on hi ha el que no acabem d'entendre i el que ens separa d'ells, i ser capaços de

posar-nos en la pell de l'altre, de posar-me en les seves sabates per recórrer el seu camí, però saber que he de tornar les sabates perquè cadascú ha de fer el seu camí. Però si ja sé què ha passat, què ha viscut, si ja sé auscultar el cor de l'altre, no restaré mai indiferent ni me'n cansaré. Quan em diuen si no me'n canso, dic que més cansats estan ells, que el crit desesperat dels que són allà, a Gaza, a Ucraïna, a Síria, a l'Afganistan, al Sudan. Que no oblidem que més cansats estan ells, que ja no tenen ni veu per cridar perquè ja ningú es recorda d'ells. Donem gràcies pel que som, donem gràcies pel que tenim i no deixem de preguntar-nos: amb el que soc i amb el que tinc, què puc fer perquè algú estigui millor?

No serà mai possible, la pau, a Terra Santa?

Xavier Garí de Barberà

Universitat Internacional de Catalunya

Us parlaré d'un conflicte actual, el més durador de la història encara avui vigent. És el conflicte d'Israel i Palestina. No és fàcil explicar-lo. Perquè és llarg i complex. La pregunta que ens fem és provocadora: no serà mai possible, la pau, a Terra Santa? Sí, evidentment que sí, però perquè la pau sigui possible hi ha d'haver voluntat política. No hi ha pau perquè no hi ha voluntat política.

M'agradaria començar amb algunes consideracions prèvies, com per exemple dues afirmacions: una és que el món no està bé, no està prou bé, el món ha de millorar, sens dubte; i l'altra és que mai havia estat tan bé, mai havíem estat tan bé com ara. Ningú de nosaltres voldria viure fa 80 anys, o 200, o 500, o endinsar-nos en el feudalisme, o viure en els anys més durs de l'època romana o fins i tot la grega, i ja no diguem altres civilitzacions. Què vol dir, això? Els historiadors sabem que la humanitat fa dues passes endavant i una enrere. Evidentment que el món va malament, això és veritat; però que cada vegada vagi pitjor no és el tot veritat, perquè si haguéssim de resumir la història de la humanitat en una línia diríem que és l'avanç constant i determinat dels valors de la pau. No seríem aquí, si no. Si realment cada segle i cada mil·lenni hi hagués més guerres que en els anteriors, amb la gran capacitat destructiva que té la societat, ja

no hi seríem. I en canvi hi som. Per poder parlar conjuntament d'això, una gran afirmació falsa: el segle xx és el més sanguinari de la història. No és cert. És veritat que s'ha insistit moltíssim sobre la Primera Guerra Mundial i la Segona Guerra Mundial — guerres, per cert, que no van ser mundials, perquè la primera va afectar el 17% del territori del món i la segona va afectar el 34% del món—. De fet, de la Primera Guerra Mundial no se'n deia així, quan va esclatar; se'n va dir la Gran Guerra, perquè mai s'havia vist tanta crueltat i tantes matances. És el primer conflicte en què, en comptes que els morts fossin el 90% soldats i el 10% civils, s'intercanvia el percentatge. Aquest va ser el gran impacte que va tenir. A partir de 1936-1939, es veu com es va preparant una segona guerra mundial i és llavors que les numeren. Hi ha qui diu que estem a punt d'entrar en una tercera guerra mundial,

cosa que no és certa. Fixem-nos quantes afirmacions incorrectes que tenim. I si fos realment una nova guerra mundial, seria la cinquena, perquè la guerra freda sí que va ser mundial; va afectar el 48% dels països. I la quarta quina seria? No afecta un tant percent tan gran, però seria la guerra contra el terrorisme iniciada amb l'atac a les Torres Bessones i totes les respostes posteriors que hi va haver contra el terrorisme, que no va ser més que una preparació perquè naixés una gran onada de terrorisme islamista. Terrorisme islamista, no islàmic, perquè no hi ha un terrorisme islàmic; l'islam no té terrorisme. Els experts diuen que realment en tot el món àrab hi ha un 3% de terrorisme. En algunes zones del món n'hi ha hagut un 10%. Si no agafem dades objectives i intentem quantificar les coses, tot són indefinicions, i aquestes indefinicions són fàcilment manipulables, perquè ja no sabem el que veiem.

La inversió en reconciliació de les societats humanes és extraordinàriament gran, molt superior a la que es fa en guerra. La guerra freda és la primera guerra en la història de la humanitat que acaba en taules: no hi ha un tractat de pau, no hi ha un vencedor i un vençut. De fet, quan una de les parts occidentals, els Estats Units, i la Unió Europea posteriorment, i sobretot l'OTAN, trenquen aquestes taules i comencen a erigir-se com els veritables victoriosos de la guerra freda, provoquen un efecte dòmino que acaba el 2022 amb la invasió d'Ucraïna. Perquè la relació és directa. La guerra d'Ucraïna feia deu anys que s'estava preparant. Les guerres no passen d'un cap de setmana per l'altre, es van coent durant temps. Per tant, hi ha moltes oportunitats de gestió i de resolució, i si no s'aprofiten és perquè no es vol. Putin ja havia fet amb Crimea, el 2014, el que ha fet amb Ucraïna. El 2011 ho havia fet amb Geòrgia, en una regió semblant a la del Donbass, i anteriorment, en els primers anys com a primer ministre, ho

havia fet a la guerra interna de Txetxènia. Per tant, ja sabíem quin era el seu comportament, però no s'hi va fer res. Per què? Perquè interessa tenir el dolentot de la classe embolicant la troca.

Cada vegada més historiadors ens neguem a fer una història de les guerres. Perquè també el segle XX, falsament anomenat el més sanguinari de la història, ha estat el segle on més processos de reconciliació hi ha hagut. I això s'ha de recuperar. La història de la humanitat també està plena de superacions de situacions difícils, com l'esclavatge, la Inquisició o moltes discriminacions. I això ho hem de reconèixer: quan s'ha volgut, quan hi ha hagut voluntat política, s'ha posat fi a les situacions violentes dels conflictes. Que no als conflictes; els conflictes sempre hi són, però els conflictes no són ni bons ni dolents. El conflicte israelià i palestí és una oportunitat única de créixer, de conèixer-se mútuament. Fa poc sentia el testimoni extraordinari de quinze joves objectors de consciència de l'exèrcit israelià, que reconeixien que havien estat manipulats, que l'estat d'Israel havia aconseguit animalitzar l'adversari, en aquest cas Palestina, i a partir d'aquí aconseguir la seva aniquilació. Que algú des del mateix Israel vulgui combatre això, és una història de pau enorme. És molt més difícil aconseguir això que no pas disparar trets com a soldat israelià. I a l'altra banda passa el mateix, perquè si algú espera que arribem a la conclusió que hi ha bons i dolents en aquest problema, o en tots els conflictes complexos, no ho trobarà. La complexitat és el que fa difícil la resolució, no que hi hagi bons o dolents.

Una última dada que cal tenir en compte és que al final del segle XIX i principi del segle XX, la població mundial era d'uns 2.000 milions d'habitants. A l'inici del segle XXI som 8.000 milions. Si realment les guerres són tan sanguinàries, si realment el segle XX ha estat tan desastrós, com pot ser que hà-

gim multiplicat la població per quatre? No vull, tampoc amb les dades, fer manipulació. És veritat que l'increment demogràfic ve per una millor alimentació, per revolucions agràries, per revolucions industrials, per un avenç de la ciència, de la medicina, de la higiene, factors que fan que la població creixi. Tot i així, si tenim al cap que les guerres són tan mortíferes i que el món va malament i cada vegada va pitjor, potser la població s'hauria pogut multiplicar per dos, però per quatre? Tant? Això què vol dir? Si mirem l'informe Alerta! de l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona de l'any 2020 sobre conflictes i construcció de pau, hi havia trenta-quatre conflictes armats al món, però quaranta processos de pau en marxa. És a dir, tenim més processos de pau que guerres, però no se'n parla, dels processos de pau, que generen un esforç immens perquè les comunitats trencades pel dolor d'una guerra puguin rehabilitar-se a partir de la reparació, del diàleg, de l'escolta i de la reconciliació. Això és difícilíssim, és duríssim, no és gens fàcil. És molt més fàcil la destrucció d'una guerra. Però no en parlem mai, dels processos de pau.

Si mirem una mica més enrere, el 2017 hi havia trenta-tres conflictes i quaranta-tres processos de pau; el 2015, trenta-cinc conflictes i trenta-nou processos de pau. En els últims deu anys, els processos de pau són superiors als conflictes. Per tant, quan ens preguntem si serà possible, la pau, a Terra Santa, a Israel i Palestina, hem de dir que i tant, que és possible. Hi ha molts experts que fa anys que treballen aquests temes. La qüestió és voler, i no es vol.

Analitzem per què costa tant voler i veurem que la història d'aquest conflicte és complexa. Mirem quines són les alternatives de pau que s'han intentat i els avenços que hi ha hagut, i per què sistemàticament s'han intentat rebentar les opcions de pau. Per tant, no és que les opcions de pau no si-

guin viables, és que hi ha hagut la decidida voluntat de rebentar-les totes. Per què? Perquè això no va d'humanitat, no va de sensibilitat, va d'interessos econòmics i polítics i sobretot geoestratègics. Probablement algun dia arribarem a la conclusió que la complexitat dels conflictes fa que només sigui possible resoldre'ls i gestionar-los des de la raó, el diàleg i la comprensió. Els conflictes són una oportunitat de ser millors, d'avançar i de créixer. I tenim els mitjans per fer-ho d'una manera pacífica i creativa. I molt sovint ho fem així, perquè la majoria dels conflictes de la nostra vida quotidiana i del món en general es gestionen més pacíficament del que sembla. Però també és veritat que hi ha vegades que no volem. Ens va la guerra, ens va la violència, ens va aquest ego que tant funciona i que tant actua en tots nosaltres. No oblidem que les guerres del món, totes, neixen del cor. Per tant, si volem saber com resoldre aquest malentès, hem d'anar sempre a la nostra interioritat. Tots tenim una interioritat per desvetllar, i quan l'escoltem és molt fàcil connectar amb la interioritat de l'altre. Per tant, els conflictes deixen de ser violents i acaben sent enriquidors.

Passem a alguns conceptes que convé conèixer, tant de l'àmbit israelià com de l'àmbit palestí. Israel és una terra escollida pels hebreus, també és un estat independent, amb diferents llengües, diferents cultures i diferents religions. Hi ha palestins musulmans que tenen ciutadania israeliana, i per tant no són jueus. Un *israelià* és un habitant del territori d'Israel. Un *israelita* és un habitant de l'antic poble descendent d'Isaac o de Jacob, que visqueren a Canà, la terra bíblica d'Israel. *Semita* és el poble establert a Mesopotàmia durant el primer mil·lenni abans de Crist. De fet, el poble jueu i el poble àrab són tots dos semites. Per tant, quan parlem d'*antisemitisme*, teòricament ens referim al món jueu, però sapiguem que tècnicament també podríem reconèixer el

món àrab d'una ascendència semítica. *Hebreu* és el poble semita a partir d'Abraham. *Jueu* és el nascut a Judea, és també una regió atribuïda a la tribu de Judà, i el jueu és també el fidel de la religió jueva o judaisme. El *judaisme* és la religió jueva, i el *sionista* és una persona favorable a la creació de l'estat d'Israel per i per als jueus, és a dir, les persones de religió jueva. El *sionisme* és una ideologia política nacionalista que defensa un estat israelià per als jueus.

Vegem també els conceptes de l'altra banda. Què passa al món àrab? L'*àrab* és un grup ètnic i també lingüístic originari de la península aràbiga, però actualment no tots tenen la mateixa religió —de fet hi ha jueus i cristians que són àrabs—, ni la mateixa llengua, ni la mateixa ètnia. *Moro* és un seguidor del profeta Mahoma, tot i que és una manera de parlar d'ells que no els agrada gens, no els identifica, i molt sovint se'n fa un ús pejoratiu, però en el fons és procedent dels pobles originaris del nord d'Àfrica. El concepte ve de *maurus*, provinent de Mauritània en concret, una província romana del nord d'Àfrica, i no ho són tots. Els berebers sí que provenen d'aquesta tradició. L'*islam* és la religió monoteïsta que ja coneixem. *Islàmic* és el fidel a la religió islàmica. *Islamisme* és una teoria teològica o sociopolítica radical, extremista, que defensa l'aplicació de la llei alcorànica mitjançant la violència i la imposició. Un *islamista* és un radical musulmà, islàmic, però cal no confondre un islàmic amb un islamista. La *gihad* és un dels conceptes més bonics de l'islam. Vol dir «guerra santa». El profeta reconeixia que l'única guerra, l'únic combat possible, era el que es combatia contra el propi ego, contra aquella força interior que a vegades ens fa jugar males passades no des del cor, sinó des de pretensions molt més baixes. Per tant, la gihad islàmica és un concepte meravellós, aplicable també en altres religions. En canvi, l'hem adulterat, i parlem de *gihadisme* només per referir-nos

al terrorisme islamista. En el món àrab hi ha una gran diversitat lingüística i de variants dialectals, i per tant també una certa diversitat cultural. Parlar de Pròxim Orient vol dir, sens dubte, Israel i Palestina i tots els països que hi ha al voltant, que tenen complexitats molt diferents. Turquia i Egipte no hi tenen res a veure en molts aspectes. Respecte a l'àmbit jueu, no es veu gaire, però és el mateix. Si ens hi fixem, totes dues comunitats tenen una arrel religiosa profunda, que en aquesta topada encara es radicalitza més i dificulta l'entesa. En el fons no és un problema religiós com a tal, és un conflicte sobretot polític.

Si anem més enllà, alguns dels elements d'aquest conflicte polític tenen a veure amb aspectes tan «simples», i alhora tan greus, com el control de l'aigua. Podem veure l'exili de Babilònia. Després va venir l'Imperi Romà, que va trossejar tota aquesta zona i va crear una província romana anomenada Palestina. L'Imperi Otomà serà el que finalment dominarà tot aquest territori fins al segle XIX, ben bé, de fet fins que esclatarà la Primera Guerra Mundial. Llavors no hi havia una presència jueva destacada ni tampoc una estructura política jueva. El món jueu estava també en la diàspora. Les bases del conflicte es comencen a plantejar a partir de finals del segle XIX, quan a Europa neix el sionisme. Després, les lluites antisemites del segle XVIII i XIX arreu d'Europa, l'època d'entreguerres i l'esclat de la Primera Guerra Mundial el 1914, amb la Solució Final per als jueus d'Europa signada per Hitler i els seus col·laboradors l'any 1942, que acabarà amb el descobriment de tots els camps de concentració i d'extermini nazi. Encara no havia arribat el nazisme, però el 1896 es fa el primer Congrés Sionista Internacional. Els objectius són molt clars: primer, cercar una terra on situar els jueus, si no els volen a Europa. Tenien claríssim que el Pròxim Orient havia de ser el seu lloc, i per tradició bíblica aquesta va ser la de-

cisió definitiva. Tot aquest territori estava controlat per l'Imperi Otomà; per tant, hi vivien palestins i hi vivien, naturalment, musulmans. La Primera Guerra Mundial posarà fi als grans imperis, i en aquest territori hi haurà un mandat britànic sobre Palestina, s'establirà un protectorat, ja que la Gran Bretanya, una de les victorioses de la Primera Guerra Mundial, es quedarà el territori. Fan promeses a jueus i palestins, però només acaben complint les promeses jueves. Per què? Perquè hi havia una colònia jueva bastant important a Londres i a Anglaterra en general, que va fer un gran *lobby*, una gran pressió, i el govern anglès, sabent que tenia els jueus d'Anglaterra al costat, cosa que li interessava —els interessos de sempre—, va tendir a donar més suport als ideals dels jueus que no pas als altres. Tot això vindrà provocat el 1917 amb la Declaració Balfour, que deia que calia respectar els drets civils i religiosos dels locals, per tant, teòricament, dels palestins.

Amb això tenim la primera entrada del que serà després tot el conflicte actual. No hi haurà més que això, una certa concessió al món jueu i al protectorat britànic al territori, res més. Però el 1945 acaba la Segona Guerra Mundial, amb una gran remodelació de fronteres a Europa i, a més, un nou equilibri internacional i, no ho oblidem, evidentment, tota la tragèdia del genocidi nazi i l'Holocaust jueu. Van morir altres persones, però sobretot jueus; van ser gairebé sis milions de morts en sis anys de guerra, sis anys de genocidi, un milió de persones cada any, vuitanta mil persones al mes. I l'única manera que es trobarà per intentar protegir els jueus després del genocidi serà donar-los un territori dintre del protectorat. Aquest territori acabarà descolonitzant-se, i amb el Pla de les Nacions Unides per a la partició de Palestina del 1947, que volia dir que hi havia un territori amb dos estats, i que la capital, Jerusalem, tindria un règim especial, perquè era una

capital clau, era una ciutat clau per a la tradició jueva, també per a la religió cristiana, i alhora era el lloc on va acabar la seva vida el profeta Mahoma. Per tant, tenim una ciutat que podria ser perfectament una ciutat de les tres grans religions monoteistes, un lloc de concòrdia, un lloc de trobada. No era un mal repartiment, tant de bo estiguéssim en aquest punt; després el mapa va anar evolucionant d'una manera molt irreversible. Un cop s'atorga la possibilitat de crear un estat a Israel, al cap de quatre dies d'aprovar-se aquesta partició, el 14 de maig de 1948, David Ben-Gurion proclama l'Estat d'Israel. És a dir, un territori amb dos estats, i un dels dos estats proclama la independència, però l'altre no té ni el suport ni les estructures ni la predisposició per fer-ho, i hi vivien des de feia 700 anys. I l'endemà de la proclamació, el 15 de maig, esclata la primera guerra arabo-israeliana. Hi haurà una invasió del territori per part dels països àrabs del voltant —Jordània, Síria i l'Iraq, que sí que eren estats— per destruir l'Estat d'Israel. Una guerra d'un any que acabarà guanyant Israel perquè ja tenia armament concedit per la Gran Bretanya i al cap de poc pels Estats Units, com ara. Palestina parlarà de milers de persones expulsades, que no han tornat mai i que són als diferents estats del voltant. El territori palestí previst per l'ONU es reduí a la meitat i, per tant, el territori israelià va créixer enormement. L'any 1956 comença el segon conflicte, la crisi del canal de Suez. És una guerra d'Israel contra Egipte amb el suport, a la banda d'Israel, del Regne Unit i França. Però les fronteres no es veuen alterades. Intenten controlar el canal de Suez per dificultar els interessos d'Occident i que sigui una mesura de pressió per tal d'aconseguir que el cas palestí es pugui resoldre. El tercer conflicte vindrà l'any 1967: en la guerra dels Sis Dies hi ha una coalició àrab d'Egipte, Síria, el Líban i l'Iraq. Israel ocuparà Gaza, que estava en mans d'Egipte,

Cisjordània, que estava en mans de Jordània, els alts del Golan i la península del Sinaí, que era egípcia. Hi haurà l'ocupació de la part oriental de Jerusalem per part d'Israel; això serà un acte de provocació constant i fins i tot d'humiliació. L'última gran guerra serà la guerra del Yom-Kippur, d'Egipte i Síria contra Israel, que va durar només vint dies i no va tenir gaires conseqüències territorials. De fet, va ser l'última guerra entre Israel i Egipte, perquè d'aquí vindrien els acords de pau del 1978, amb el president nord-americà Jimmy Carter. Els acords de Camp David van permetre, primer, la pau entre Israel i un país àrab com Egipte i, posteriorment, la pau, una mica més tard, entre Israel i Jordània. Van ser dos guanys. És important tenir en compte que els treballs per la pau són també com l'evolució històrica, dues passes endavant i una enrere. Els acords de Camp David fan que Egipte signi la pau i, per tant, renunciï a Gaza, que cedirà a Israel amb la condició que l'entregui a Palestina, i tota la península del Sinaí és recuperada per Egipte.

Hem de parlar d'un altre dels problemes de la zona, els assentaments jueus. Els governs cada vegada més ultres del món israelià han anat permetent que colons jueus de la banda israeliana puguin entrar en territori palestí i ocupar les terres, conrear-les i construir poblats sencers. Quan ja tens una població assentada és molt més difícil moure-la en cas que hi hagi un procés de pau. Són uns avenços fraudulents que serviran de negociació en els acords de pau futurs; potser els jueus hauran de deixar els assentaments, però a canvi de no cedir tota la ciutat de Jerusalem, o a l'inrevés. En tot cas, això garanteix que no hi hagi mai una entesa fàcil.

La signatura de pau amb Egipte i Jordània aconsegueix que el conflicte passi a ser un conflicte molt més intern, que en el fons és el que ha esclatat ara, el que va esclatar fa cinc anys, el que va esclatar el 2014 i el que

va esclatar amb els bombardejos del 2002 a Gaza. Mai sabrem qui va ser primer, mai sabrem qui va ser més cruent. Tots han tingut motius per indignar-se i contraatacar.

En tota aquesta evolució no oblidem que el 1964 apareixerà l'Organització per a l'Alliberament de Palestina, més coneguda com a OAP, amb Iàssir Arafat, premi Nobel de la Pau, però un terrorista palestí. L'OAP té tres objectius: destruir Israel, retornar els refugiats i crear un estat palestí. Evidentment, per destruir Israel cal situar l'estat palestí damunt de l'antic estat israelià; per tant, lluny d'ajudar a confluències, hi ha una clara confrontació encara més gran. Hi haurà operacions militars contra Israel des de Jordània i el Líban. De fet, esclatarà la guerra del Líban l'any 1982. Hi haurà atacs terroristes a Europa, per exemple, a les Olimpíades de Munic 72. Esclataran dues intifades, que seran reaccions violentes de la societat civil, del 1987 al 1993 i del 2000 al 2004, però també hi haurà negociacions de pau.

I em sembla que és interessant que quan parlem del conflicte palestí parlem de les guerres, però parlem també de les alternatives que s'han fet. Hi va haver els acords de pau d'Oslo, malgrat que seria assassinat el president d'Egipte pocs anys després d'haver signat la pau amb Israel, i també Yitzhak Rabin, primer ministre israelià, just quan acabava de signar els acords de pau d'Oslo. Això són les passes enrere de la condició humana. Qui els assassina són els seus propis correligionaris. Hi ha hagut moltíssimes propostes de pau, moltíssimes accions de moviments pacifistes.

Però hi ha elements no resolts que dificulten molt la pau. Per a la consecució de la pau cal descobrir quines són les dificultats, quins són aquests entrebancs. Tant a Israel com a Palestina es lluita per la pau des de la societat civil, no només els polítics, encara que surtin molt als mitjans de comunicació. I hi ha una sèrie de factors que impedeixen

la pau. El primer són els assentaments israelians en territoris palestins ocupats, ja que són indignants per als palestins, una provocació contínua i una situació d'injustícia constant. Un altre és la indignació pel dret al retorn dels refugiats palestins. També, la violència que persisteix a diferents nivells, tant en un territori com en l'altre, així com la no acceptació per part de l'estat d'Israel de la creació d'un estat palestí perquè un cop creat hi pot haver guerres entre estats, però almenys bona part de les provocacions que sorgeixen per la integració del territori palestí a Israel no es donarien. La divisió de Jerusalem n'és un altre. I finalment, la limi-

tació de fronteres internes i reals amb Palestina i externes amb Síria i el Líban.

En el cas de Netanyahu, tenim un líder ultraconservador, violent i molt provocador. No oblidem que Netanyahu té el suport d'Occident. L'objectiu no és un altre que interessos geoestratègics, econòmics, de recursos, d'energies. Les oportunitats polítiques i diplomàtiques per a la pau s'han d'explicar perquè han existit, n'hi ha hagut moltes i de molt interessants i han donat avenços molt grans. Però és molt fàcil destruir en dues hores allò que fa una setmana que construeixes o destruir en dos mesos allò que fa deu anys que negocies.

Bedrich Smetana, el pare de la música txeca (bicentenari del naixement)

Joan Vives Bellalta

Divulgador musical i músic

Una cosa que em sobta és que no es coneix gaire Smetana. Bedrich Smetana és el pare de la música txeca. Txèquia, en el moment en què va viure Smetana, entre 1824 i 1884, era part de l'Imperi Austrohongarès, on l'alemany era l'única llengua de comunicació amb tothom. Quan arriba el Romanticisme, esclata la consciència del fet diferencial. A mesura que va avançant el segle XIX, el txec va guanyant terreny, però s'aprenia a casa, no s'ensenyava. El dia 2 de març de fa dos-cents anys va néixer Bedrich Smetana a Litomyšl, en un castell de la població, on va passar els primers anys de la seva vida. El seu pare era fabricant d'esperits, feia cervesa, i estava contractat per l'amo del castell. El pare havia quedat vidu de la primera dona i s'havia tornat a casar amb qui seria la mare de Bedrich. Els seus pares parlaven en txec, però al nen li ensenyen a escriure en alemany; Smetana haurà a aprendre a escriure el txec de gran. Quan es va acabar el contracte a Litomyšl, es van moure per diverses poblacions de Txèquia.

Ben aviat, la il·lusió de Smetana és ser escriptor i s'inscriu a una acadèmia d'escriptura a Praga, però no li acaba de fer el pes i marxa a Pilsen a estudiar música. La primera composició seva que conservem és una polca (l'equivalent a la sardana a Catalunya, la dansa nacional de la República

Txeca), la polca *Lluïsa*, que dedica a la seva cosina. A Pilsen compon el 1842 la primera obra per a orquestra, un minuet. El 1843, als 19 anys, torna a Praga i busca feina com a professor de piano. El 1847 fa una petita gira d'actuacions, compondrà algunes obres per a piano i alguna col·lecció de polques per a concert. El 1848, hi ha una sèrie de revoltes anarquistes a Europa, també a Praga, i Smetana hi va; es va escapar de ser empresonat. Aquest mateix any es casa amb Katerina Smetanová, pianista, i tenen quatre filles. Per celebrar el casament de l'últim emperador austrohongarès, Francesc Josep, Smetana es va presentar amb una simfonia perquè pogués ser interpretada com una al·lusió a l'emperador, la titulada *Simfonia triomfal*. En l'últim moviment hi ha l'himne alemany, escrit per Haydn per a l'emperador d'Àustria. Les filles van començar a morir de tuberculosi. La segona que es mor és pianista, i arran de la seva

mort Smetana escriu un *Trio per a piano*, opus 15, molt colpidor. Li surt l'oportunitat d'anar a viure a Göteborg, on munta una acadèmia de piano. S'està a Göteborg des de 1856 fins a 1863, fa el viatge de retorn i la seva dona, malalta de tuberculosi, es mor a Dresden. Arriba a Praga i va fins a Bayreuth a conèixer Franz Liszt. Decideix posar-se a escriure òperes, en va escriure nou. La primera va ser *Els brandenburguesos a Bohèmia*; la segona és *La núvia venuda*, que és l'òpera tradicional de Txèquia. Tres anys després es torna a casar amb una noia més joveneta, Barbora (Bettina) Ferdinandiová. La tercera òpera és *Libuše*, en honor a la fundadora de la ciutat de Praga. El 1861 es crea el Teatre Provisional de Praga i ell es converteix en director. Entre els solistes hi havia Dvorak, disset anys més jove que Smetana. Com a curiositat, l'altre teatre de Praga, el Teatre Alemany, va ser dirigit un temps per Mahler.

A partir de 1874 la seva salut empitjora i queda sord, no pot dirigir i es dedica a compondre. I escriu música txeca: dos quartets per a corda, danses txeques. Però si hi ha un recull famós és la col·lecció de sis poemes simfònics anomenats *La meva pàtria*, que

tria sis arguments identitaris txecs. El primer poema simfònic el titula *Vyšehrad*, que és el castell vell de Praga on hi havia hagut la seu del regne de Bohèmia i on hi ha el cementiri antic de Praga, on hi ha enterrats tots els grans compositors txecs. Els altres poemes simfònics són *Moldava*, el més famós de tots; *Šárka*, una guerrera amazona; *Dels prats i boscos de Bohèmia*; *Tabor*, i *Blaník*. El *Moldava* és especialment bonic i ens descriu el riu, des del naixement, passant per diferents indrets, i amb una escena de caceria, un casament, una zona estancada, cascades, fins que arriba a Praga i segueix el seu camí fins a desembocar.

L'últim any de la seva vida el passa en un sanatori amb una degeneració física extrema.

Al llarg de la conferència vam escoltar diverses composicions, i com a apèndix, una sèrie de peces d'origen popular que ens van fer veure que la melodia de *Moldava* no és original de Smetana, sinó que molts compositors ja havien utilitzat les mateixes notes.

El rol social i cultural dels àpats a la Mediterrània Occidental

Ivone Puig Artigas

Doctora en Antropologia Social i Cultural

Aquesta conferència tracta del rol que té el menjar en la vida social de les persones i de la comunitat. M'he centrat en la Mediterrània Occidental perquè és el meu camp d'estudi, i faig molt d'èmfasi en la riba sud de la regió perquè és la zona amb què tinc més vincle.

Menjar no és una qüestió merament biològica. Els éssers humans no mengem només per nodrir-nos, sinó que vinculem els àpats i la cuina a la molt més àmplia esfera social i cultural. La gastronomia civilitzada es remunta ja a grecs i romans. S'atribueix a Plutarc una de les primeres doctrines gastronòmiques, inclosa en el seu tractat de civilitat, que estava inspirat, segons diuen, en les màximes d'Homer. El fet és que des de temps antics l'home ha relacionat sempre la vida social amb els àpats comunitaris. Només cal pensar en l'àgape cristià o en l'Últim Sopar, que tenen com a origen els banquets de societat de grecs i de romans. En l'antiguitat, la forma social més important era l'àpat comunitari. A Roma hi havia uns locals habilitats per a la trobada social, els menjadors, on es disposaven els triclinis, una imatge molt característica de la societat romana. Tal com detalla Plutarc, als menjadors de les cases privades es reunien per menjar, per beure, per actuar i per conversar. I cal dir que amb motiu d'aquestes trobades, i en aquests llocs precisament, als

menjadors, s'impartien els ensenyaments superiors. És a dir, el menjador era com un precursor de les nostres universitats. Fins i tot la paraula grega *skholè*, que nosaltres hem traduït com a 'sala d'escola', és un espai de reunió i d'oci equipat amb triclinis. L'ús d'aquest terme, *skholè*, que vol dir 'oci', mostra fins a quin punt per als grecs el conreu de l'esperit formava part del gaudi de la vida diària. De fet, la paraula grega *symposion*, 'simposi', equivalia antigament a una celebració d'un banquet o libació. Montanari, el gran historiador de l'alimentació europea, que veu la taula com una metàfora de la vida, assenyala que l'etimologia de la paraula *convit* identifica *convivere*, 'viure en comú', amb el fet de menjar plegats. També la societat romana entenia el fet menjar en comú com un plaer compartit; només l'ermità era el que menjava habitualment en soledat. De fet, sembla que en la societat romana menjar sol estava molt mal vist. La

màxima de Plutarc deia: «No ens reunim per menjar i per beure, sinó que ens reunim per menjar i beure plegats». Fixem-nos que la paraula *company* ve de *companio*, que vol dir 'qui comparteix el pa'. I així tantes altres paraules que podríem analitzar i que veuríem que relacionen directament el menjar amb la vida social.

D'altra banda, no existeix una forma universal d'alimentar-se, sinó que les diferències alimentàries entre els diferents grups humans són extraordinàries. Al llarg de la història, cada cultura estableix els seus paràmetres alimentaris, quins aliments són aptes o no per al consum, com s'han de preparar, com s'han de menjar, quines són les combinacions òptimes, quines eines utilitzem per preparar-los o per menjar-los, quin és l'ordre dels aliments dins del plat, etc. A més, com que la cultura està sempre en evolució, aquests codis han anat canviant amb el temps. També cal no oblidar que determinats aliments, més enllà de la composició nutritiva, poden estar dotats de significacions simbòliques per a diferents grups humans, mentre que per a d'altres poden ser només aliments nutritius. Per exemple, la importància del te a la Xina i al Japó, del vi en la tradició grecoromana —que fins i tot hi atribuïen un déu—, del pa associat pels cristians al cos de Crist i considerat sagrat, de l'arròs que moltes cultures asiàtiques ofereixen als déus i que nosaltres llancem, per exemple, als nuvis. Són molts els aliments que prenen una dimensió primordial en els ritus i en les creences tradicionals d'influència religiosa. Però, a més a més, cada cultura ha tendit a relacionar diferents elements amb diferents propietats. Per exemple, a la fertilitat i la fecunditat s'hi han vinculat aliments com la magrana, els ous, l'aigua, la llet; a la puresa s'hi ha vinculat l'aigua, que neteja, la llet; a la protecció, la sal —hi ha pobles de les Balears que encara pengen a la porta un saquet de sal o posen un cossi amb sal per protegir-se—

i també l'all, per protegir-se dels vampirs; a la prosperitat hi vinculem aliments com els dàtils, l'arròs, les faves... Cada cultura hi ha vinculat un aliment, el que en general es consumeix en aquella zona. I és que els hàbits alimentaris d'un poble són un reflex a petita escala de la seva cultura en el sentit més ampli. L'estudi dels hàbits alimentaris porta directament al del sistema tècnic, ambiental i econòmic del poble en qüestió. També de la seva estructura social i de la seva ideologia. Per tant, fixant-nos en el menjar, podem extreure molta informació sobre un poble.

Quan parlo de la Mediterrània Occidental em refereixo a la costa de la península Ibèrica, a França, a Itàlia i al nord d'Àfrica, el Marroc, Algèria i Tunísia. Tot això que dic, però, segurament podria traslladar-se a la Mediterrània en general. Parlar de l'alimentació a la Mediterrània, encara que ho acotem a la Mediterrània Occidental, resulta complex per les múltiples cultures que la componen. Les diferències, certament, són inabastables entre la cuina dels diferents pobles, però també entre la cuina de les diferents regions de cada país i també entre la cuina rural i la urbana de les diferents regions. Per exemple, a casa nostra no es menja igual —o no es menjava igual, perquè cada vegada es va uniformant més— al Pirineu que a la Costa Brava.

Cal no perdre de vista el mestissatge dels pobles de la Mediterrània, un intercanvi cultural constant des de temps immemorials que ens ha fet, si no un sol poble, que no ho som, sí un cresol d'un mosaic de pobles amb unes característiques prou similars. Recordem que els trets gastronòmics de la nostra cuina i de la resta dels pobles de la Mediterrània els devem al pas de fenicis, cartaginesos, grecs, romans i àrabs. Cada un d'aquests pobles ens va deixar en herència ingredients, tècniques de conreu, mètodes de recol·lecció i d'elaboració dels diferents aliments i productes; i no només això,

sinó també la forma de menjar, les seves doctrines gastronòmiques, protocols i, com no podia ser d'altra manera, també les receptes. Com a exemple, podem parlar d'un poeta i músic, Ziryab, que va viure a la cort Omeia de Còrdova al segle ix, a l'al-Àndalus, on es convertí en un personatge molt influent. Va ser considerat un àrbitre de l'elegància a l'al-Àndalus, un home molt i molt refinat. Polifacètic com era, va introduir canvis en la música, en la manera de comportar-se i en la moda, ja fos en la roba o en el pentinat; va establir un calendari del vestit segons la temporada: els colors clars i els teixits més primets els va relacionar amb la primavera i l'estiu, i els colors foscos i teixits més gruixuts com la llana i el vellut els va imposar per a l'hivern. I són normes que encara avui seguim bastant. Ziryab va crear el primer centre d'estètica de la Península i, per tant, podem creure que de tot Europa, i va fer venir professionals de la depilació, de la cosmètica i de la perruqueria d'Orient. Va posar de moda el serrell i l'afaitat masculí; també va imposar el costum del bany diari. Ziryab era també un gran gastrònom; va revolucionar la cuina amb innumbrables receptes elaborades amb productes desconeguts a la península Ibèrica de l'època: les ametlles, els festucs, els espàrrecs, etc. I va introduir els dolços de mel i de fruits secs, els sorbets, els xarops i els sucus de fruita. Aportacions seves són també les mandonguilles i una mena de samfaina feta amb oli d'oliva, codonyat i hortalisses de l'època. També va implantar l'ús de la cullera i de les estovalles de tela, i les copes de cristall o de vidre. I també li devem una cosa molt important, la sortida dels plats que encara avui mantenim: fem primer un plat més lleuger, uns entremesos o una amanida, després el plat més proteic i, per acabar, unes postres dolces.

La gent de la Mediterrània compartim una sèrie de trets, entre els quals la intensa sociabilitat que comporta el gaudi per la

vida social de portes enfora, sortir a passejar i a menjar en espais públics, les sobretalles llargues abans i després de l'àpat i la importància que donem a l'hospitalitat. L'acte de menjar vertebrava les relacions socials de tots els pobles. No hi ha trobada ni acte ni ritual que no incorpori una ingesta encara que sigui mínima i, sovint, si es tracta de rituals importants, es tracta d'àpats abundants o molt preuats. Els pobles de la Mediterrània no en som l'excepció, tot el contrari. Com a exemples, tenim l'oferiment de cafè o de refresc quan algú arriba a casa, el famós ritual del te de benvinguda dels magribins, l'aperitiu dels francesos o dels italians. No només oferim begudes, sinó també llaminadures en ocasions destacades com pot ser un bateig. Al Magrib encara hi ha molt costum que la núvia vagi a viure a casa de la família del marit, i quan hi arriba es troba a la porta la sogra amb un bol de llet i un platet amb dos o tres dàtils. La núvia es mulla els llavis amb la llet i es menja un dàtil; això li dona la benvinguda. També podríem parlar del pastís de boda, una tradició que tota la Mediterrània hem heretat també dels romans. Sembla que els romans elaboraven una base de farina i sal —segurament devia ser com una coca, més que un pastís— especial per al casament. Durant la cerimònia, el nuvi en feia un mos i la resta l'esclafava al cap de la núvia, i els convidats corrien a agafar-ne un trosset amb la creença que així compartien la prosperitat de la parella.

La invitació a compartir el plat comú a taula és un costum molt arrelat entre els habitants de la Mediterrània, ja sigui de la riba nord o de la riba sud. Els aliments compartits formen part de la interacció diària entre les persones, almenys a les zones rurals o més tradicionals de les ribes de la Mediterrània. L'intercanvi d'aliments segella un implícit pacte d'amistat, de fidelitat, de compromís entre iguals; és el que els antropòlegs anomenem la reciprocitat, un

acte d'obligació moral que pot garantir fins i tot la supervivència en moments de carència extrema. El cas paradigmàtic d'aquesta hospitalitat és el poble àrab; la seva hospitalitat és mítica. Però el fet de ser ben rebut i acollit no és exclusiu dels àrabs. També a la ruralia de casa nostra, d'Itàlia o França, encara avui conviden en general a quedar-s'hi, a menjar.

Parlaré breument de la cuina mediterrània tradicional i les tècniques culinàries. Em limitaré a destacar que la cuina mediterrània tradicional és sobretot colorista, aromàtica, especiada i amb molta presència de les herbes i també de l'oli d'oliva. És una cuina basada en productes frescos i crus, i també en l'ús de tècniques de cocció encara tradicionals, fent ús dels estris de terrissa, de la brasa, les conserves, la fruita dessecada, etc. Cal esmentar la pervivència de les cassoles de terrissa a tota la regió: la cassola de fang a casa nostra, la greixonera a les Balears, el cassolet a l'Occitània, el *tian* a Provença, el *tiano* a Còrsega i el tagín al nord d'Àfrica. Tant el disseny del tagín com el de la cassola de fang nostra permeten repartir l'escalfor per l'interior de manera eficient amb una molt baixa despesa energètica. Cal recordar que al llarg de la història els diferents pobles han desenvolupat eines i mètodes de cocció sempre adaptant-se al seu medi.

Quins són els motius de trobada i de compartir aliments? Els motius de trobada, amb amics i amb família, són in comptables. Les festes, ja siguin religioses, personals, tradicionals, oficials o estacionals, van sempre acompanyades d'un àpat festiu. El màxim exponent d'aquestes festes personals acostuma a ser el casament en tots els pobles de la Mediterrània. El casament pot ser la celebració més llarga, més gran i amb la qual ens gastem més diners. Pel que fa als àpats, el protocol acostuma a mostrar gairebé sempre un mateix patró, però hi ha certa distinció entre la riba nord i la riba sud. Així com a la majoria dels països de la riba

nord de la Mediterrània és un dia de cerimònia i de banquet en què es convida un nombre de familiars, amics i parents segons les possibilitats, les ganes i les circumstàncies, a tots els pobles del Magrib una boda acostuma a durar, per norma general, tres dies, o fins i tot més, i suposa un bon nombre d'àpats i de refrigeris per complimentar els convidats. A les zones rurals del Magrib, als casaments hi acostuma a assistir pràcticament tota la comunitat. Se celebren normalment a les cases particulars, però cada vegada més es comencen a fer en uns espais —ells en diuen palaus— habilitats per fer-hi un casament. Amb relació al menjar, cal destacar diversos elements d'un casament magribí. El primer és el simbolisme que envolta aquests àpats: homes i dones mengen per torns i per separat, primer ells i després elles, cosa que indica segregació i patriarcat. Es menja en taules en què es comparteix el menjar d'una mateixa plàtera. Un altre element és l'extraordinària durada de les celebracions: segons el costum, els assistents arriben amb moltes hores d'antelació, passen molta estona asseguts esperant que passi el temps i que se'ls serveixi un primer refrigeri, que en general serà aigua i suc de fruita i potser també uns fruits secs. El segon refrigeri, el més esperat, trigarà molt a arribar, i serà te i pastes. No hi ha res per fer durant moltes hores, i a les dones no serà fins al final de la nit que se'l servirà el banquet. És molt sorprenent que, una vegada engolit el darrer tros de pa, els convidats s'aixequen, s'acomiaden, es renten les mans i marxen, sense ser gaire efusius. Així com les arribades són molt efusives, els comiats no. Un altre element característic del casament magribí és el fet que tradicionalment l'àpat principal es compon únicament de carn. La nostra tendència és a fer llarguíssimes sobretauls, abans i després de l'àpat. Nosaltres ens asseiem a taula una vegada hem fet l'aperitiu, però encara ens han de portar el dinar i trigaran, però ja estem as-

seguts, xerrant, ens serveixen algun beure o entrants, i passem hores. De vegades ens aixequem de la taula d'un casament a les set o les vuit del vespre.

A la gent de la Mediterrània no ens calen motius per improvisar una reunió amb aquells que volem. Trobem-nos i fem un sopar. Qualsevol motiu és una excusa suficient per organitzar una trobada i sempre vinculat hi haurà un bon banquet. Però alerta que també hi ha la sociabilitat; els àpats de diari incorporen un alt grau de socialització, i és que els pobles de la Mediterrània mantenim encara amb prou força els àpats de diari en família, sobretot a les zones rurals, però penso que és un fet que es continua encara fent en general a totes les cases. Si no és dinar i sopar, sí que un dels àpats es menja a taula, encara que sigui la taula de la cuina, asseguts, plegats, i moltes vegades amb la presència inexorable de la tele. I avui, a part de la tele, el mòbil. Durant els menjars realitzem la interacció comunicativa, l'intercanvi comunicatiu diari amb la resta de membres del nostre grup familiar. D'altra banda, una bona part dels pobles de la Mediterrània tenim un àpat que no resulta tan universal, que és el berenar. Així, mentre que el berenar a casa nostra, a Itàlia o a França és un àpat que podem dir que és sobretot infantil, per a la majoria de les dones marroquines és un dels àpats més elaborats i jo diria que el més important del dia; la vesprada és el moment de trobada amb les amigues o amb la resta de la família.

Qui cuina a la Mediterrània? Si bé als països europeus hem canviat considerablement els nostres costums en aquest aspecte, a Catalunya, a Espanya, a Itàlia, especialment a les zones més rurals, es percep encara una major dedicació a la cuina casolana per part de la dona que no per part de l'home, sobretot si fem referència als àpats de diari. Molt més que no pas a França, on l'home ha adoptat bastant aquest rol. Això

sí, els caps de setmana, i especialment si cuinem a la brasa, és sovint l'home qui pren el protagonisme. Al Magrib es mantenen completament intactes els models patriarcal, i la feina feixuga de la cuina i la casa és encara una tasca purament femenina, i quan hi ha convidats, sovint les dones i la mainada mengen a la cuina, segregats dels hostes i dels homes de la casa.

Una altra qüestió interessant són els dejunis i les restriccions dietètiques pròpies de cada poble, que són un element cultural que forma part de la identitat grupal i que delimita qui pertany a la comunitat i qui no. Algunes d'aquestes restriccions són ocasionals, les fem només durant uns dies, com ara el dejuni del Ramadà dels musulmans o l'abstenció del consum de productes càrnics durant la Quaresma dels cristians. L'islam imposa als seus fidels un corpus de prohibicions que manté un estret lligam amb el discurs ètic d'aquesta religió, que es relaciona amb l'antic sistema de restriccions de les poblacions àrabs preislàmiques. Aquestes restriccions respondrien a la necessitat de posar límits al desig dels homes pel que fa a les qüestions terrenals i s'haurien d'analitzar alhora des dels vessants ètic, religiós, dietètic, mèdic, etc. D'altra banda, el sistema *kosher* del poble hebreu és un sistema de restricció alimentària encara més ampli. El que sí que és cert és que la totalitat dels pobles de la Mediterrània, encara que no sigui per prohibició implícita, ens abstenim radicalment de menjar animals susceptibles de ser domèstics, com ara els gossos o els gats, entre molts altres. I fem fàstics davant dels insectes. Així mateix, hi ha els gustos i les predileccions per determinats aliments que, en alguns casos, per la seva singularitat acaben esdevenint elements identitaris d'un poble. Per exemple, als francesos els agradaven molt les anques de granota.

No podem passar per alt les formes d'hospitalitat. Els pobles de la Mediterrània tendim a ser molt oberts pel que fa a rebre

gent a casa. En general, no ens fa res obrir les portes de casa nostra a amics, coneguts, veïns i fins i tot forans. Els oferim sovint un refrigeri o unes llatinades, depenent de l'hora, o els convidem a compartir un àpat si és l'hora o si considerem que aquella persona és mereixedora de compartir la nostra taula. Sí que hi ha gent que no t'ofereix ni un got d'aigua, però, per norma general, els oferiments són ben esplèndids.

Per acabar, esmentarem que hi ha determinats espais vinculats tradicionalment al menjar que han esdevingut importants espais socials: el forn popular i el mercat setmanal. Al nord d'Àfrica és encara habitual fer ús del forn que hi ha a tots els pobles, llogarets i barris, a tot arreu. Sembla que antigament a casa nostra també existia. Al nord d'Àfrica es tracta de grans forns de llenya, atesos per forners, on els veïns porten a coure els grans pans, els moniatos, els pebrots, verdures, tubercles. I sobretot hi porten les gegantines plàteres cobertes de pastissets que elaboren les dones. Al Magrib el forn és un espai de socialització de màxima importància, juntament amb el mercat setmanal, tant per a les dones com

per als homes. El paper del forn és un ofici heretat de pares a fills, una dedicació desmesurada no només a coure, sinó també a la interacció amb el veïnatge. El paper del forn equival al nostre mediador interveïnal, ja que té una interacció diària amb el veïnatge. És un senyor que posa pau, o que s'assabenta de qui busca feina, qui necessita algú. I el mercat setmanal al Magrib és encara una institució vital per a la vida social de les persones.

En definitiva, des del meu punt de vista el menjar i la normativa que l'envolta és un dels factors més importants de la vida cultural i social dels pobles mediterranis. En les celebracions i en qualsevol ocasió commemorativa esdevé un protagonista imprescindible juntament amb la pràctica religiosa, i és un element identitari de primer ordre. El menjar és l'excusa perfecta per retrobar-nos amb els parents o per passar una estona amb els amics. Allà on hi ha una reunió hi ha menjar, i a l'inrevés. I si els àpats al voltant de la taula vertebraven les relacions familiars, els àpats dels grans convits duen a terme la mateixa funció però per a tota la comunitat.

Sistemes sanitaris al món. Catalunya i Espanya

Enric Agustí Fabrè

Metge

He escollit aquest tema perquè crec que és necessari donar una visió global de com són els sistemes sanitaris al món avui dia. Actualment el món és molt complex des del punt de vista sanitari i, de fet, no hi ha un sistema sanitari perfecte. I per això voldria explicar-vos la mecànica de funcionament de la sanitat a tot el món. Evidentment, després parlaré d'Espanya i de què passa a Catalunya.

Hi ha un quadre de Picasso de finals del segle XIX titulat *Ciència i caritat* en què hi ha dues figures sanitàries. I és que, realment, tot rau en la relació metge-pacient o pacient-infermera. Avui el podríem anomenar *Curar i cuidar*. Fins que no van començar els primers sistemes sanitaris la gent s'espavillava quan li passava alguna cosa. Qui tenia diners anava al metge, qui no en tenia anava al que llavors en deien barbers, que feien de tot, de tot el que podien. I quan a una dona embarassada li tocava parir, depenent de l'ambient on fos, anava a buscar la llevadora del poble, que no era ben bé llevadora, sinó la persona que havia ajudat a donar a llum moltes més mares. I així és com funcionava. Però va arribar un moment que es van elaborar models sanitaris.

Aquests són els tres models de què parlaré: el Bismarck, el Beveridge i el lliberal. Hi ha països, però, que no tenen model sanita-

ri, ja sigui perquè no hi arriben o perquè no en saben o perquè són una mica anàrquics.

Comencem pel primer model. El primer país on es va desenvolupar un sistema per cuidar i curar millor la gent va ser Alemanya, coincidint amb la revolució industrial del segle XIX. Pensem que quan s'acumula molta gent en una indústria, per exemple, es produeixen moltes malalties. Va ser llavors que els propietaris de les fàbriques ho van comunicar al canceller alemany, Bismarck, el qual es va inventar un sistema pensant en el fet que si els treballadors es posaven malalts, com més aviat es curessin, més aviat tornarien a treballar. Va ser una decisió absolutament egoista, no va ser per fer un favor a les persones, sinó perquè es curessin abans i així no perdre producció. I es va inventar el que se'n diu un sistema de seguretat social. La seguretat social té dues funcions, però la més important i la que ens preocupa a nosaltres és donar atenció a les

persones si estan malaltes. Es tracta de posar tot el diner que es recull en un fons que serveix per pagar a les institucions, que proporcionen hospitals per poder guarir i rehabilitar. Amb aquest diner podem cuidar i curar les persones de l'empresa que estan malaltes. D'entrada es va engegar pensant que aquests fons els pagaven els empresaris i els treballadors, i després ja el govern també hi va aportar per tenir més pes per curar i cuidar millor la gent, ja que aquests fons contracten hospitals i proveeixen serveis. A tot arreu, o gairebé, on hi ha un sistema de seguretat social com a atenció sanitària, quasi tothom paga una part de l'assistència o dels fàrmacs. Tècnicament se'n diu copagament. Si algú té una mútua, se li diu que per cada visita pagarà sis euros, encara que la visita en costi trenta. Això és el que paga l'usuari. Aquest és el primer sistema. Per tant, és un sistema basat en la força del treball per recuperar la salut dels treballadors.

Això va seguir així fins que l'any 1942, en plena Segona Guerra Mundial, un diputat laboralista anglès que es deia Beveridge va pensar que no únicament vivien les persones que treballaven, i que calia millorar la salut de tothom, no únicament dels qui treballaven. Per això va crear el que a Anglaterra se'n diu un servei nacional de salut, el *National Health Service*. La gran diferència amb la seguretat social és que l'Estat, a través dels impostos de tots els ciutadans, ha d'oferir uns serveis sanitaris. Aquesta és una diferència fonamental, perquè és l'Estat qui té el control, la planificació i l'execució de com millorar la salut de la gent. Ja no parlem d'empresaris i treballadors, parlem d'un estat que pren el comandament de la salut de la gent i que intenta millorar-la. Per tant, com que és a través d'impostos, és d'accés universal. Per això ara aquí tots tenim accés al sistema sanitari, perquè formem part d'un sistema nacional de salut.

A Europa hi ha països que es basen en un sistema nacional de salut i d'altres que

tenen la seguretat social. Si anem a cent cinquanta quilòmetres, què ens trobarem? Veurem que no hi ha àrees bàsiques de salut, els metges estan a casa seva. No existeix el metge de capçalera com a tal; sí que hi ha metges de família, però sobretot hi ha molts especialistes, i la gent decideix on va sense saber si l'encerta. No existeix una porta d'entrada que es diu metge de capçalera i que en teoria ens orienta i és el nostre referent en totes les relacions que tenim amb el sistema. I que és qui ens coneix, qui ens avisa, qui ens diu què hem de fer. L'altra cosa important és que a França, com que és un sistema de seguretat social, poc o molt tothom ho paga tot. Aquesta és una diferència fonamental: el 90% i escaig dels francesos tenen una assegurança com un reassegurament, perquè el que han pagat s'ha de retornar. Per tant, la burocràcia en els països de la seguretat social és molt més gran que la nostra. Vam calcular que a Alemanya hi havia deu vegades més funcionaris que aquí. Perquè amb la seguretat social tenen mútues, aquestes mútues tenen l'hospital, i els hospitals han de reportar; el malalt porta un petit tiquet per copagament, aquest tiquet va als serveis centrals, i els serveis de seguretat social tenen mútues que retornen als pacients. Però ells pràcticament no tenen llistes d'espera, i nosaltres sí.

El tercer model és el dels Estats Units. És un model que jo en diria salvatge. Qui s'ho pot pagar, va al metge i qui no, passa a l'atenció de beneficència. I molts ni això. De fet, és un model basat en la cotització de l'empleat en una empresa, la qual paga una assegurança, que és la que et concedeix accés al sistema. Si per casualitat t'ha passat alguna cosa durant el temps que estàs pagant i pagaves 10, ara pagaràs 1.000. I com que no ho pots pagar, et quedes sense assegurança. De fet, abans de l'Obama es calculava que hi havia 40 milions de persones, del total de 320 milions, que no tenien cap mena d'assegurança. Ara a les persones de

més de 65 anys que hagin cotitzat, l'Estat els dona atenció sanitària mitjançant un programa que es diu Medicare. Si has cotitzat prou, entres dins del programa i saps que a partir dels 65 anys tindràs atenció sanitària. D'altra banda, als pobres se'ls dona una certa atenció sanitària amb el programa Medicaid. Hi ha pel·lícules que en parlen: *Legítima defensa*, de Francis Ford Coppola, sobre la guerra d'un pobre noi amb leucèmia contra una mútua, o el documental *Sicko*, que explica les idees del país.

L'any 1995 l'Organització Mundial de la Salut va dir que al món hi havia ciutadans de primera, de segona i de tercera. De primera, els que tenen accés universal a la sanitat, servei nacional de salut, com nosaltres; de segona, els països en què si treballes tens assegurança i si no, ja t'ho faràs, i de tercera, els que no tenen res. I llavors es va plantejar una cobertura universal de salut, perquè la gent ha de tenir cobertes les necessitats sanitàries. I va definir la salut com un dret humà fonamental, per la qual cosa totes les persones han de poder accedir als serveis de salut, que han de ser de qualitat. I també va establir que s'hi havia d'accedir sense patir dificultats econòmiques. Aquest és l'horitzó que té l'Organització Mundial de la Salut des del 1995. Fins l'any 2019 no s'ha fet una declaració política sobre la cobertura universal en salut a l'ONU. De cara a la cobertura universal, doncs, l'OMS estableix tres eixos fonamentals: quina població abastarà la cobertura universal? Quants diners hi ha per posar-ho en pràctica? Quines prestacions (és a dir, la cartera de serveis) podem oferir a les persones? I tots tres eixos es troben interrelacionats, perquè quan un polític diu «oferirem més prestacions» la pregunta ha de ser: «com ho pagarem?».

Posarem alguns exemples de cobertura universal. Brasil va fer una aposta molt important als anys vuitanta-noranta i, com nosaltres, té un sistema universal de salut,

el Sistema Unico de Saúde. El problema és que el Brasil no té diners. Quan jo hi vaig anar l'any 2000, s'invertia quinze vegades més en hospitals que en atenció primària. Són prioritats polítiques dels països. Un altre país, Mèxic, tenia un sistema basat en seguretat social. Quan es va produir un programa d'universalització de la salut, es va crear una assegurança nacional, dependent dels impostos, que complementava la seguretat social. De manera que a Mèxic hi ha dues maneres de finançar-se una atenció sanitària. Costa Rica, de cinc milions d'habitants, és un exemple de com de bé poden funcionar les coses. Té un sistema basat en la seguretat social, la Caja Costarricense de la Seguridad Social. *De facto* el sistema de seguretat social s'ha convertit en un sistema nacional de salut sense perdre el nom, i Costa Rica és un dels països que més ha millorat des del punt de vista sanitari.

Com podem mesurar les millores en salut? Els Estats Units és el país que gasta més en sanitat i té un dels pitjors indicadors del primer món. Els indicadors de mortalitat, d'esperança de vida, de mortalitat global, de mortalitat infantil, són fonamentals per veure com milloren els països per aplicar la cobertura sanitària. Potser el sistema que he conegut més és el de la República Dominicana, un país que es basa en la seguretat social. El 2015 s'hi va fer una llei per crear un sistema nacional de salut, però no es va anul·lar la llei de seguretat social. El problema de la República Dominicana és que la despesa en salut és un 2% del PIB; la nostra està entre un 8% i un 10%, i els nostres euros no són els seus pesos. Per tant, crear un sistema nacional de salut però no posar-hi ni un peso més, no pot funcionar i tot seguirà igual. Aquest any passat hi havia àrees bàsiques sense electricitat ni aigua.

Què ha passat a Europa amb la cobertura universal? Què passa a França? A França hi ha un sistema de seguretat social i totes les persones que hi viuen, treballin o no,

pertanyen a mútues i, per tant, tindran cobertura sanitària, tothom paga una part de l'atenció. Això passa també a Alemanya i a tots els països europeus basats en la seguretat social.

A Espanya hem tingut la seguretat social com a sistema de salut, que va néixer l'any 1900 pel fet que Alemanya n'havia començat a parlar i hi va haver un efecte osmòtic. Tothom havia de donar seguretat als treballadors. El 1942 va aparèixer el *seguro obligatorio de enfermedad*, i des del 1941-1942 fins a l'any 1986 hi va haver dues xarxes sanitàries: la xarxa dels pobres —al meu barri hi havia el dispensari municipal, i a Barcelona l'hospital de pobres era el Clínic— i el sistema de seguretat social amb les famoses residències que tots hem conegut: la Generalísimo Franco, la de Bellvitge, entre d'altres. Franco va introduir la seguretat social als treballadors de les indústries, i a poc a poc es va anar ampliant el sistema a altres gremis. I o bé tenies una mútua —suposo que la majoria de vosaltres anava a l'Aliança— o estaves aconduït amb el metge del poble, indirectament es feia una cosa semblant a un copagament. Qui no tenia res anava a l'assistència de pobres i els treballadors anaven a la pública. Va arribar un moment que a Espanya es va fer un gir copernicà: l'any 1986 el ministre Ernest Lluch genera una llei perquè tothom formi part del sistema nacional de salut. Jo penso que aquest és un mèrit importantíssim del ministre Lluch, generar un sistema nacional de salut perquè l'Estat pagui, i per tant els impostos de tothom serveixin per pagar el sistema nacional de salut. Tothom que visqui a Espanya tindrà una assistència universal. Amb la llei general de sanitat de l'any 1986 es descentralitza l'assistència, ja que passa a ser competència de les comunitats autònomes. Així doncs, tenim un sistema finançat per impostos, descentralitzat a les comunitats autònomes, amb cobertura universal, accés lliure... i llistes d'es-

pera. Tenim una cartera de serveis de les més àmplies del món; qualsevol problema sanitari que tingui un ciutadà, el sistema sanitari el pot atendre. L'únic que paguem nosaltres del sistema públic és la farmàcia ambulatoria, i els pensionistes només un 10%, els treballadors un 40%.

La primera de les descentralitzacions de l'atenció sanitària va ser l'any 1981 a Catalunya. I aquí cal fer una menció als consellers d'aquell moment, el conseller Laporte i el conseller Trias. I s'ha de dir que un metge arenyenc, el doctor Salvador Doy, va estar sempre implicat en aquest traspàs de competències. L'última transferència a les comunitats autònomes es va fer l'any 2001. Així doncs, si tota l'assistència sanitària està traspasada, quin paper té el Ministeri de Sanitat? Fa la legislació i la política farmacèutica, així com les polítiques internacionals. I també el famós programa MIR, centralitzat a Madrid. D'altra banda, el govern central dona diners a les comunitats autònomes, les finança, però no específicament per a sanitat. El finançament de les comunitats autònomes és per a les comunitats autònomes en general, cada una determina quin percentatge de la despesa ha de ser en sanitat. I què fan les comunitats autònomes? Acrediten, que vol dir que els hospitals i les àrees bàsiques han de tenir uns mínims d'atenció i estar preparats per fer el millor per als pacients. Hi ha lleis d'acreditació. I l'altra cosa és que els governs autonòmics diuen com s'organitzarà la sanitat. També hi ha el consell interterritorial, la reunió de les disset autonomies amb el Ministeri en què es decideix com es plantegen les polítiques comunes del país, que és fonamental en un país tan descentralitzat.

Parlant concretament de Catalunya, tenim el sistema espanyol amb alguna peculiaritat. És un dels millors sistemes del món. Tenim una esperança de vida de les més altes, una mortalitat infantil de 2,1 per cada mil nascuts vius —a la República Do-

minicana és de 25; a Haití, de 56; a molts països de l'Àfrica, de 200—. Podem estar molt contents, però la natalitat ha baixat molt. I gastem 30.000 euros per càpita; els països llatinoamericans gasten com a màxim 8.000-10.000 per càpita. Tenim uns molt bons índexs de salut i podem estar contents del sistema que tenim. La peculiaritat és que tenim una xarxa assistencial diversificada. Tots els organismes formen part de la xarxa pública, estan acreditats. Us en dono un exemple: a Arenys tenim un CAP, l'àrea bàsica d'Arenys, que pertany a l'Institut Català de la Salut, el proveïdor més important d'atenció primària del país, amb el 70%; el 30% són o bé corporacions públiques o bé hi ha alguna ABS privada. En canvi, el nostre hospital de referència és Mataró, que és un consorci sanitari públic titularitat de la Generalitat i gestionat per un consell d'administració. Però a nosaltres el que ens interessa és que tots formen part d'aquesta universalització de l'assistència. Aquesta és la característica més important del sistema, la diversificació de proveïdors, però tots formen part de la xarxa pública. No ens hem de preocupar de qui els gestiona; ens hem de preocupar perquè funcionin bé i tinguin l'acreditació i segueixin els paràmetres. Aquesta és la nostra xarxa assistencial. A Catalunya hi ha 370 àrees bàsiques de salut i 820 consultoris locals. Per què hi ha tantes àrees bàsiques de salut? Perquè si vols accés universal, has d'oferir coses a prop de la gent. Oferim atenció a prop de les persones. Tenim també 65 hospitals d'aguts. Tenim hospitals bàsics, tenim hospitals comarcals i tenim hospitals de referència. Quasi tots

els hospitals de referència són a la conurbació de Barcelona. Can Ruti és el nostre gran hospital de referència. És una xarxa molt equitativa. I, evidentment, el desenvolupament tecnològic està relacionat amb el nombre de malalts que pots atendre. Tenim dues coses més: hospitals psiquiàtrics i centres socio-sanitaris. Els centres socio-sanitaris són fonamentals; ja l'any 1986 el doctor Gómez Batista, un pioner, va dir que a l'hospital d'aguts per a malalts aguts no s'havia de rehabilitar, que hi havia d'haver un centre de rehabilitació. Aquí es dona la separació de funcions.

Quins són els reptes del sistema? El primer, evidentment, les llistes d'espera. Som un sistema sanitari universal, i això vol dir que amb la targeta podem entrar de franc a les llistes d'espera. El segon són els professionals sanitaris. D'aquí a uns pocs anys els metges del *baby boom* es jubilaran. I un altre és que hem d'integrar el model social de les residències al sistema sanitari, perquè tenen molts problemes. El model sanitari social del nostre país s'ha de veure d'una manera integral. Els anglesos fa deu anys que hi treballen, perquè es van adonar que el sistema sanitari no va sol. El sistema social és fonamental perquè el sistema sanitari funcioni millor.

I acabo donant les gràcies a totes les persones del món sanitari, perquè suposo que ara a aquesta hora al Panamà hi deu haver dues o tres persones que agafaran un cavall i se n'aniran a la jungla a veure malalts. I també hi deu haver professionals treballant en recerca, fent docència, treballant en l'últim invent, i això és molt important per tota la població del món.

El llegat indià. Un passat en comú per descobrir

Anna Castellví Becerra

Coordinadora de la Xarxa de Municipis Indians

Fer una conferència sobre els indians a Arenys de Mar és tot un repte. He vingut a aquesta sala a escoltar conferenciant parlant d'indians, perquè a Arenys de Mar teniu una persona, en Joan Miquel Llodrà, que és un gran coneixedor i un gran expert del món dels indians.

Primer hem de pensar què és un indià. En tenim estereotips: pensem en un aventurer, pensem en una persona que ha fet fortuna, en un noi jove que se'n va a fer les Amèriques, en un negrer, o en una persona que no torna mai. Totes aquestes coses són indians. Avui mirarem d'esbrinar qui són els indians o *americanos*, que també se'n diuen així. Qui marxava, per què marxava, com i on.

D'entrada ens preguntarem: d'on prové la paraula *indià*? Aquí tenim un mapa del món, i tots sabem que qui va descobrir Amèrica va ser Cristòfol Colom, que va sortir de Cadis amb la intenció d'anar a l'Índia, perquè quan hi anaven baixant per la costa africana hi havia molts pirates i molts corsaris. Com que Colom ja sabia que la Terra era rodona, va decidir no rodejar la costa africana, sinó tirar recte, fer tota la volta, perquè estava segur que hi arribarien. Però, és clar, es van trobar amb un continent al mig. Així i tot, quan, després de molts dies de travessa, Colom va veure terra, va pensar que arribava a l'Índia. I per això en diem indians. Fins que més endavant Amerigo Vespucci no va

fer una cartografia de com era el continent americà, se'n va dir les Índies occidentals. Per això primer en deien anar a fer les Índies i després se'n va dir anar a fer les Amèriques. Hi ha historiadors que consideren que de les persones que anaven més a les illes, se'n deia indians, i si anaven al continent, en deien *americanos*.

Qui marxava? Tothom qui marxa és emigrant. Quan són considerats indians? Quan realment tornen, i tornen enriquits i inverteixen en el seu lloc d'origen. Si es tracta d'una persona que marxa i no torna, és un català d'Amèrica. Els que marxaven eren homes, nois, solters entre 13 i 18 anys, amb empena i capacitat de treball. Com és el cas de Josep Xifré, arenyenc que va marxar amb 14 anys, com molts i molts altres nois no només de Catalunya, sinó de la resta de l'Estat i també d'Europa, que se'n va anar a una terra d'oportunitats, on tot estava per fer. Així, els indians són aquesta minoria

triomfadora dels que van marxar i van tornar havent fet fortuna. A vegades la fortuna pot ser molt grossa, com va ser el cas de Xifré, l'indià més ric del segle XVIII de tot Europa. I d'altres, fortunes més petites, que quan arribaven es podien comprar una caseta, una barqueta i poca cosa més. Gairebé tots van marxar entre finals del segle XVIII i durant el segle XIX, però podem trobar indians fins i tot a principis del segle XX. En deien anar a fer les Amèriques, a guanyar-se la vida mar enllà, arriscant-hi la pell.

I qui no són indians? Doncs no són indians ni els mariners, ni els capitans, ni els pilots, ni els armadors, ni els militars, ni els religiosos, ni els funcionaris. Tota aquesta gent també va anar a fer les Amèriques, perquè és clar, hi havia un continent nou. El primer que hi van portar els castellans van ser monjos i capellans per evangelitzar i soldats per defensar o per colonitzar. Els fills dels indians que neixen aquí a Catalunya són indians de segona generació.

I ara ens preguntem: hem dit que eren nois joves; i les dones, quin paper hi tenien, les dones, en tot aquest llegat indià? Era impensable que una dona pogués anar a fer les Amèriques, pel pes social i religiós de l'època. Però les dones també hi han tingut un paper. Per exemple, per una llei molt antiga del 1512, els matrimonis havien de viure junts. I si el marit se n'anava a fer les Amèriques, podria tardar molts anys a tornar. Aleshores l'esposa li havia de fer un document, un auto de consentiment, d'acord amb el qual el deixava marxar a fer les Amèriques. Un paper de les dones important, perquè que al segle XVIII les dones tinguessin la potestat de donar aquest auto de consentiment és, si més no, curiós. Què podia passar aquí? Que ell marxava i ella es quedava aquí amb una, dues, cinc o vuit criatures, esperant si arribaven les rendes de l'altra banda i de vegades les rendes no arribaven. I fins i tot a vegades no només no arribaven, sinó que elles s'acabaven venent

la casa, la barca, el tros de terra, tot. També podia passar que ell tingués molt d'èxit i li anessin bé les coses. I llavors enviava una carta i li deia que hi anés. I aquesta senyora, aquesta mare de família, havia d'agafar una, dues o vuit criatures, pujar al vaixell i anar-se'n cap allà per fer un reagrupament familiar. Pensem en la mare d'en Xifré: com que ella era viuda, només pel sol fet de ser la mare no tenia potestat per deixar marxar el seu fill de 14 anys, que era menor, a fer les Amèriques. Va haver de fer l'auto de consentiment, sí, però al costat i al darrere hi ha la signatura del capellà i de l'alcalde del poble. Calia la figura d'un home. Doncs pensem en aquestes mares, que a més a més podien enviar un, dos o tres fills a fer les Amèriques i podien tardar mesos a saber si arribaven, si havien arribat bé, si havien naufragat, si havien trobat feina, si els anaven bé les coses o no. També tenim les donzelles. Tant les donzelles com les filles d'indians, que esperaven que al pare li anessin bé les coses perquè elles poguessin tenir un bon dot i fer un bon casament; el dot femení era important. I si no, també aquestes donzelles que es preservaven durant anys i anys per quan l'indià tornés i les escollís a elles i els solucionés la vida i potser també la de la seva família. I després tenim el paper de les vídues, que és encara més important, perquè quan l'indià tornava enriquit, es casava amb una donzella, perquè l'obsessió de l'indià era tenir un hereu, i un hereu el tens amb una noia jove, no amb una noia de 50 anys. Per això no es casaven amb dones de la seva edat. I aquestes donzelles que es casaven amb indians grans, que els portaven 25-30 anys de diferència, segurament en poc temps es convertien en una vídua jove i rica. I això és el que va passar amb moltes dones. Quan mirem el cens de Barcelona, veiem que molts edificis, sobretot de l'Eixample, tenen un nom femení. Eren les vídues i filles d'indians les que es quedaven, al final, aquestes propietats. D'altra banda, els indians demanaven una

cosa terrible: una fidelitat d'ultratomba. És a dir, la vídua no es podia tornar a casar; si es casava, tota l'herència passava a la família de l'indià. Per tant, les tenien ben vigilades. Més tard, com que tot va anar avançant, aquesta fidelitat d'ultratomba ja no es va exercir. Cal dir que aquestes vídues van fer una bona feina, van preservar les fortunes, les van multiplicar i, a més a més, si tenien fills eren molt bones alcavotes i casaven els fills amb gent que els pogués millorar el negoci. Per l'indià era molt important. Fixem-nos que molts són marquesos o comtes. La burgesia no els podia ni veure perquè els considerava com polls ressuscitats que arribaven carregats de duros, havent viscut trenta, quaranta o cinquanta anys al Carib, parlant una llengua una mica diferent, vestits també diferent.

I per què marxaven? En general la gent emigra per tres motius, abans i ara: per motius econòmics, per motius polítics i per motius bèl·lics. Al segle XVIII hi vam veure aquestes dues classes d'emigrants: els que marxaven per problemes econòmics; pensem en el tercer fill d'una família que es veia abocat a buscar-se la vida, i una de les coses que feien era anar a fer les Amèriques. I també molts nois marxaven per evitar fer el servei militar. Tots hi anaven amb l'esperança de fer molta fortuna i enviar diners a casa seva. Hi ha casos de tot. Hi ha gent que sí que els va anar molt bé. Hi havia l'indià que marxava a l'aventura fins i tot sense diners; arribava a un acord amb el capità del vaixell i hi feia unes quantes feines per viatjar de franc. Però normalment tots els indians que marxaven sabien llegir i escriure i tenien nocions matemàtiques bàsiques. I gairebé tots, com en Xifré, tenien algú a l'altra banda que els esperava amb una feina. No marxaven a l'aventura, la majoria ho tenien bastant estructurat i els acreditava un familiar.

La gran majoria anaven a Cuba perquè era la perla del Carib, la terra de les oportunitats,

molts van anar a Puerto Rico, i molts també al continent, a Guatemala o a Mèxic. A Arenys teniu l'escola nàutica, les drassanes. Ho tenien bastant bé perquè anessin a fer les Amèriques. A Catalunya tenim documentats uns noranta municipis que tenen patrimoni indià. A Cuba la imatge que tenien dels indians catalans era de persones treballadores, estalviadores; fins i tot hi ha algun article que diu que aquells catalans semblaven més jueus que no pas castellans, perquè els veien diferents fins i tot de fisonomia.

La majoria eren comerciants, però també van fer-hi altres activitats, com el sucre i el rom. També alguns eren *bodegueros*, és a dir, muntaven una botiga oberta 24 hores, 365 dies. A Catalunya, aquestes botigues que venien productes ultramarins van ser conegudes com els *ultramarinos*, i tenien de tot: arròs, llegums, safrà, aiguardents, vi d'exportació català, i alguns productes no alimentaris, com ceràmica de la Bisbal i de Breda. El gran secret per fer-se milionari es dividia en cinc etapes: obrir una botiga d'ultramarins o d'una altra cosa, és a dir, obrir un negoci, i d'aquest negoci fer-ne sucursals. Intentar obrir dues o tres fleques a dintre l'Havana, i després unes quantes més a la resta de Cuba: ja tenien una cadena de fleques. Aleshores, aconseguir que l'estat els donés la patent perquè només ells poguessin vendre pa en tota l'illa. Aquí és on realment començaven a fer diners. I quan ja començaven a estar adinerats, feien de prestadors i ajudaven altres indians perquè engegessin el seu negoci. Quan ja tenien aquest monopoli, diversificaven les inversions al màxim: podia ser en banca, podia ser en diverses coses de mica a mica. I ja ho diu la dita: cinc anys de privacions i una fortuna.

Pensem, per exemple, en la canya de sucre, importada a Cuba pels conquistadors espanyols, ja que és originària de la Xina. Cuba va ser el primer exportador de sucre al món. I Facund Bacardí, que venia de Sitges i tenia nocions d'aiguardents, junta-

ment amb un seu germà i un químic francès va convertir el sucre en rom. Un altre dels negocis va ser el tabac. Jaume Partagàs, d'Arenys de Mar va arribar a Cuba amb 14 anys i va fundar aquesta fàbrica de tabac. Els havans Partagàs són els més famosos. Hi ha altres indians que van fer fortuna amb el tabac. L'indià càntabre i negrer Antonio López, marquès de Comillas, va crear a les Filipines la companyia general de tabac. Antonio López i López, per tots conegut, va marxar amb 13 anys de Comillas. Va fer els primers negocis gràcies al dot de la seva dona, es va casar amb la filla de l'amo. Va fer negocis legals i d'altres que no ho eren tant. Parlant d'havans, sabem que tenen noms curiosos com Montecristo, Romeo y Julieta o Sancho Panza. Això es deu al fet que en una fàbrica de tabacs hi havia una sala gran amb taules on es feia aquesta feina. I llegien el diari que explicava xafareries.

Però això no donava per a tantes hores de treball, i van començar a llegir llibres: si llegien Montecristo, a l'havà li posaven Montecristo, si llegien Romeo i Julieta, a l'havà li posaven Romeo y Julieta, i així amb tots els noms dels havans. Un altre negoci va ser el cafè. Per exemple, un indià, Josep Guardiola de l'Aleixar, es va fer molt i molt ric inventant i patentant una màquina per assecar els grans de cafè i, a més, assecar-los d'una manera homogènia. També van portar el cacau. Pensem que fins al segle XVII la xocolata va estar prohibida per l'Església, i els indians van ser els que més la van donar a conèixer.

La història dels indians també té una part fosca i vergonyosa. Cal dir ben clar que ni tots els indians van ser negrers ni tots els negrers eren indians, perquè sovint es posen tots al mateix sac. Costa explicar-ho perquè vist amb els nostres ulls és una barbaritat, però n'hi ha que ho van fer legalment. Quan es va abolir l'esclavitud, n'hi ha uns que encara es van lucrar més. I cal

explicar-ho bé perquè no es torni a repetir. Primer van ser esclavitzats els autòctons, i després totes les persones del continent africà que van portar cap allà a fer de mà d'obra. Hi ha gent que considera en Xifré un negrer. Ell no tenia plantacions per poder tenir gaire mà d'obra, però sí que va deixar en herència dues persones esclavitzades al seu fill, i per això es diu que en Xifré era un negrer. Sí que hi va haver moltes expedicions de negrers catalans perquè malauradament era un negoci molt rendible. De Josep Xifré, per exemple, ho diuen perquè va tenir de soci un galleg que es deia Pedro Ximeno, que era un negrer important, però parlant amb molts arxivers no consta cap document que digui que Xifré fes tràfic de persones. Sí que tenim noms de negrers catalans. És un tema controvertit, i jo sempre dic que no s'ha de jutjar el passat amb ulls de present, però sí que cal tenir memòria històrica, cal explicar i cal reparar i cal tenir el compromís a escala mundial que no tornarà a passar una cosa així.

A diferència d'altres indians de la resta de l'Estat, els indians catalans sempre volien tornar, la majoria van tornar perquè els catalans són enyoradissos. A les documentacions sempre hi ha moltes cartes a les mares, cosa que no es veu en la resta de l'Estat. L'objectiu d'aquests emigrants era fer diners i tornar. I un cop tornaven, a vegades eren rebuts amb l'orquestra, perquè volia dir que hi hauria una millora al poble. Perquè, a l'hora d'invertir en el lloc d'origen, sí que van ser generosos. Posem el cas d'en Xifré. Arribaven amb barret, de vegades amb bastonet i pantaló blanc. Quan en Xifré devia arribar aquí, devia sobtar, amb una levita i un rellotge amb una cadeneta d'or, senyal que ell ja havia tingut èxit a la vida. I parlaven amb americanismes. Com dèiem, els burgesos els veien com polls resuscitats, i la gent dels seus llocs d'origen els veien com si amb l'aire del tròpic haguessin quedat tocats de l'ala, per la manera com

vestien, les paraules que deien, mig en castellà mig en català. Cridaven molt l'atenció. I llavors, per tenir un hereu, es casaven. Josep Xifré es va casar amb Judith Downing, fins i tot li va construir els porxos. Ella va anar a viure a París, i ell s'estava aquí i feia viatges a París. Van tenir un fill.

Quins hàbits i costums ens han deixat? Fer copa i puro. Aquí no teníem cafè, el van portar d'Amèrica, no teníem tabac i no teníem rom. Sí que és un hàbit dels catalans allargar les sobretauls. També van portar americanismes i frases fetes. Amb els diners que van fer a les Amèriques van deixar un llegat patrimonial brutal; a Arenys hi ha una les mostres més espectaculars del país, l'Hospital Xifré, el Paraísu i d'altres. Els indians van portar arquitectura, pintura, literatura, música, esports, gastronomia, plantes, art funerari, escoles, hospitals, infraestructures. Penseu que aquí no hi havia educació, no hi havia sanitat, no hi havia serveis socials. Amb l'arquitectura tenim tres classes d'estils: el classicisme, el modernisme i el noucentisme; el que més coneixem és el modernisme, amb Gaudí com a gran representant. Doncs Pau Güell va anar a fer les Amèriques, com el seu fill, Joan Güell i Ferrer, pare d'Eusebi Güell, el gran mecenes de Gaudí, i un mecenes generós que va deixar que Gaudí fes el que volgués, i gràcies a això tenim el modernisme. Lògicament, quan els indians tornaven no volien anar a viure als carrers foscos i humits de Barcelona, i van crear el que és l'Eixample, el passeig de Gràcia, avingudes grans, perquè ells venien de llocs amb un clima molt més propici i no volien tanta humitat. Josep Guardiola, de l'Aleixar, que com dèiem es va fer molt ric patentant una màquina per assecar els grans de cafè, s'havia casat a Amèrica i tenia una filla a Guatemala, i va quedar vidu i va decidir tornar a Catalunya. Aquí es va enamorar de la millor amiga de la seva filla, amb qui es portava 31 anys, Roser Sagimón, la qual va que-

dar vídua jove, amb 26 anys, i rica. I es va casar en segones núpcies amb Pere Milà, un burgès de Barcelona que no tenia un duro. La Pedrera es diu Casa Milà, però s'hauria de dir Casa Roser Sagimón, que era qui tenia els diners. Van tenir una segona residència a Blanes, i la gent del poble deia: en Pere Milà no s'ha casat amb la vídua d'en Guardiola, s'ha casat amb la guardiola de la vídua. La segona línia de ferrocarril de tot el món, que uneix Barcelona i Mataró, de 29 quilòmetres, no s'hauria fet sense la insistència i els diners de Miquel Biada, que va anar a buscar inversors també a la Gran Bretanya, perquè aquí ningú no hauria apostat per això.

Els indians van fer una revolució industrial, la paraula de moda dels indians era *progrés*. Volien que la gent tingués educació, sanitat. Xifré va ser el primer que va dir que com que totes les cases eren de fusta, calia fer una assegurança. Ell tenia una asseguradora, i si l'edifici on es calava foc havia pagat l'assegurança, els bombers hi anaven. Cal pensar que aleshores els bombers no eren un servei públic, era un servei privat, i si no tenies assegurança, o no tenies diners per pagar-los a part, se't cremava tot. Van portar la infraestructura per a l'aigua potable. Carreteres, ferrocarril, llum de gas i aigua. I també esports, el bàsquet i el beisbol. Plantes, flors i animals: galls, papagais, micos i fins i tot iguanes, les buguenvílies, les magnòlies i les palmeres. Els indians ens van dir que havíem de tenir un arbre de benvinguda: la palmera. I també gastronomia: el gall dindi, els moniatos, l'arròs a la cubana, van portar el tomàquet.

Al llarg de la conferència, la ponent ens va mostrar diverses fotografies antigues de persones i indrets: els Porxos d'en Xifré, el Raimond, el balneari Lloveras.

Una violència i la seva història. Els calls de la Corona d'Aragó al segle XIV

Víctor Eduardo Farias Zurita

Universitat Pompeu Fabra

El títol de la conferència fa referència a un aspecte molt concret de la relació entre els cristians i els jueus de la Corona d'Aragó al segle XIV. Anem a l'any 1391. Moltes vegades es presenta l'any 1492, l'any de l'expulsió dels jueus de la Corona d'Aragó, de la Corona de Castella, de la major part de la península Ibèrica, que els jueus anomenen Sefarad, com un any certament transcendent per a la història dels jueus. I sí que és una data important, però a mi m'agradaria insistir que l'any realment rellevant no va ser l'any de l'expulsió, sinó el 1391, un any que representa, per la violència que es va viure, una gran catàstrofe per a les poblacions jueves de tota la Península. És un any d'atacs massius. Els historiadors parlem de *pogroms*, un terme que ve del rus i que podem traduir com a atac, massacre. El 1391 és un any de pogroms massius arreu de la península Ibèrica, amb els inicis a Sevilla durant el mes de juny. Aquests atacs estan motivats de manera decisiva pels sermons d'un ardiaca d'Écija que es deia Ferran Martínez. Els atacs, de fet, no són cap excepcionalitat, n'hi ha a tot Europa; el veritable drama va ser que durant l'estiu del 1391 es van reproduir a moltíssimes parts de la península Ibèrica, tant a la resta de la Corona de Castella com al Regne de Navarra com també a la Corona d'Aragó.

Tenim un petit fragment d'una crònica d'un noble castellà, Pedro López de Ayala, en què relata, si bé sumàriament, el que va passar, un paisatge horrible on es produeixen aquests pogroms. Les relacions entre cristians i jueus són un tema molt complicat al llarg de tota l'edat mitjana, i hi ha pogroms a tot Europa; en tenim precedents hispànics, més locals, com el del 1328 a Estella, Navarra, o el del 1357 a Toledo. La diferència és que els del 1391 superen l'escala local i s'estenen a tota la Península. És un veritable incendi, una explosió impressionant sense precedents. Els cristians entren als barris jueus, als calls, atacant i dient-los «o us convertiu o us matem».

Com a historiador, no és fàcil entendre com pot passar una cosa així, per què determinats éssers humans decideixen aplicar la violència i arribar fins i tot a l'assassinat massiu d'altres éssers humans. Sé que la pregunta és una mica bèstia: com puc fabri-

car un fanàtic o un assassí? Com pot convertir-se, un ésser humà, en un fanàtic disposat a assassinar éssers humans? Jo no hi tinc explicació. Però podem reflexionar-hi una mica.

Les relacions entre cristians i jueus són molt complicades. Per als cristians, des de molt aviat, els jueus representen el mal, els jueus són definits com a diables, han estat el poble que ha enviat el Senyor a la mort. Hi ha dos elements que cal tenir en compte: primer, l'odi, l'odi envers el mal, a un mal molt poderós, perquè està connectat amb el diable; i després la por. El jueu no és tan sols el mal, no és un mal passiu; el jueu aliat al diable és un mal actiu, que fa mal. I això comporta por, hi ha una amenaça. Quan mescles aquestes dues emocions, el resultat és catastròfic. Aquesta idea forma part d'una fòbia molt antiga, una forma de judeofòbia, una hostilitat envers els jueus. Al llarg de la història, d'aquesta judeofòbia n'hi ha versions molt diverses. La més antiga és la que anomenem *antijudaisme*, una fòbia basada essencialment en la religió: «No suportó els jueus perquè tenen una religió diferent de la meua». Aquesta modalitat és diferent d'una variant molt més moderna, de finals del segle XVIII, del XIX i fins al XX, una fòbia no basada en la religió sinó sobretot en la raça: «Jo tinc mania als jueus perquè són d'una raça diferent de la meua, una raça més dolenta». No es tracta tan sols de raça en sentit biològic, sinó molt més ampli. Pot haver-hi un racisme que no sigui en un sentit biològic, sinó filosòfic. Per tant, cal anar amb compte a l'hora d'assimilar estretament el racisme i la biologia. La biologia hi té un rol, però tampoc el concepte de raça dels nazis no era estrictament biològic. Podem parlar d'altres modalitats de judeofòbia posteriors a la Segona Guerra Mundial.

Tornem a l'antijudaisme, la judeofòbia pròpiament medieval, basada en el fet religiós i que es remunta als orígens mateixos del cristianisme. Aquest antijudaisme ja

el trobem molt explícitament en els textos fundacionals. El trobem al Nou Testament —pensem en els passatges sobre els fariseus—. Més tard també el trobem en els textos dels grans pares de la Església, com ara Joan Crisòstom o Agustí d'Hipona, que aniran definint el que serà la doctrina que guiarà els cristians en les seves relacions amb els jueus. Al segle XI ja hi comença a haver més ciutats a Occident, més població i més comunitats jueves. I l'antijudaisme es va fent més intens, més institucional. Apareixen massivament lleis i normes que pretenen regular les relacions dels cristians amb els jueus i el lloc que han de ocupar els jueus en una societat cristiana. Són lleis molt diverses, començant per les lleis del Papa o el primer gran conjunt normatiu que emet el papat al segle XIII, el 1215, el Consell Eumènic del Laterà IV, i el Papa responsable és Innocenci III, el gran Papa medieval. Va ser un primer paquet de lleis importantíssim, perquè marcarà molt. També els poders seculars —prínceps, reis, emperadors— i les ciutats, els municipis, comencen a produir legislació que, com en el cas de l'Església, té l'objectiu de regular les relacions i de fixar el lloc dels jueus en la societat urbana i cristiana del moment. Un exemple són els famosos Costums de Tortosa del 1241.

Aquest antijudaisme respon a certes idees. La principal, la que ho fonamenta tot, és molt simple: els jueus són dolents, molt dolents. Aquest és el discurs i el punt de partida des de l'origen del cristianisme. I com dèiem, en trobem evidències al Nou Testament, als quatre evangelis, a les actes dels apòstols. En la història de l'art, en els quadres que il·lustren la Passió, sovint veiem Jesús rodejat d'uns éssers molt lletjos, quasi monstruosos, perquè el dolent sempre té mala pinta i fa pudor; una altra idea molt habitual. I també i sobretot fan coses dolentes. Per exemple, durant la pesta negra del 1348 els cristians van arribar a acusar els jueus que, en aliança amb els leprosos,

havien enverinat els pous i així havien causat l'epidèmia. Una altra acusació era que els jueus assassinaven nens. Són històries que comencen a aparèixer a finals del segle XII, es van multiplicar al XIII i les trobem ben esteses al llarg del XIV. Els jueus sempre són una amenaça, segresten nens petits cristians, els torturen i després els assassinen. Normalment els crucifiquen, perquè necessiten la sang per celebrar la Pasqua en els seus rituals. L'última acusació d'aquest tipus es va produir a Polònia el 1946; és a dir, acabaven de tancar els camps d'extermini i trobem cristians acusant jueus d'assassinar innocents cristians. Aquestes acusacions sempre tenen conseqüències per a la comunitat, i normalment és un atac dels cristians, un pogrom, contra la població jueva. Una altra acusació és la dessacralització de les hòsties, és el cos de Crist. És a dir, els jueus repeteixen cada any, normalment per Pasqua, el que van fer al començament: van assassinar el Senyor i cada any assassinen nens, cada any roben hòsties per assassinar-les. Per tant, cal apartar-los, i aquí entren totes les lleis i normes de segregació, de no menjar amb jueus, no jugar amb jueus, no anar al metge jueu ni a la llevadora jueva, i sobretot la gran obsessió era no tenir relacions sexuals amb jueus; per evitar la confusió i la contaminació, el cristià se n'ha d'allunyar. Això vol dir que cal saber qui és jueu i qui no, i per això les normes imposen certes vestidures amb certs colors i distintius, com ara un tros de tela de cert color, normalment el groc. Els nazis no van optar pel groc per casualitat. Cal saber qui és jueu per humiliar-lo i castigar-lo. Aquí hi entra la violència, tant física com verbal, que sobretot es produeix cada any en certs moments, per Pasqua, quan els cristians van als barris jueus i comencen a llançar pedres. Els jueus no contesten, es tanquen a casa i esperen fins a l'endemà.

Tornem al 1391. Les conseqüències van ser nefastes, amb milers i milers de jueus

que van morir assassinats o que es van suïcidar perquè no es van voler convertir. Les altres víctimes van ser els que van sobreviure perquè es van batejar, van pensar que als cristians ja els passaria i ja tornarien a la religió dels seus pares. És la història dels conversos. I també hi va haver els supervivents, els que van tenir sort de sobreviure als atacs, bàsicament perquè el rei va enviar tropes a protegir-los i van sobreviure com a jueus. Van ser molt poques comunitats. A la Corona d'Aragó va ser a Saragossa perquè el rei s'estava a Saragossa i va enviar els seus soldats a protegir el call. Però gran part del món jueu medieval desapareix el 1391, i les comunitats que queden estan molt debilitades en tots els sentits.

Els que tenen la sort de sobreviure seran els afectats per l'expulsió del 1492, amb l'edicte d'expulsió dels Reis Catòlics amb el suport de Torquemada, l'inquisidor. Va afectar un total difícil de calcular, però més o menys van ser uns 80.000 jueus, 40.000 dels quals es van convertir per evitar l'expulsió, i els altres van iniciar una nova dispersió. La majoria van anar a parar a l'Imperi Otomà. L'edicte d'expulsió fa una distinció entre els jueus i els mals cristians, que són els conversos i que ara volen tornar al judaisme. L'edicte dels Reis Catòlics no expressa una mania particular ni d'Isabel ni de Ferran envers els jueus; de fet, tenien molts jueus a la cort, jueus importants. Les raons de l'expulsió es basen en la gran massa de convertits a la força que retornen clandestinament al judaisme. Els reis i l'inquisidor estan convençuts que hi tornen perquè tenen l'ajuda dels jueus, per tant, per solucionar-ho cal expulsar els jueus. A partir del 1492, doncs, ja no hi ha jueus a la Península, cosa relativament particular, perquè en altres indrets també hi ha expulsions però continuen havent-hi jueus. Sí que queden conversos. És una història particularment hispànica, una experiència única a escala europea, sobretot per la massa de gent de què parlem, milers

i milers de conversos, que són els cristians nous, els *marranos*. En aquest grup de marranos n'hi ha que retornen secretament al judaisme i practiquen un judaisme clandestí, que és un crim d'heretgia. Per combatre les heretgies l'Església introdueix el tribunal de la Inquisició a Castella el 1478 i a Navarra el 1516; a la Corona d'Aragó no perquè ja n'hi havia. L'aparell de la Inquisició era un tribunal central, el cap és l'inquisidor general, i el primer inquisidor general va ser el famós Torquemada, descendent de conversos, per cert. A tot el territori hispànic hi havia diversos tribunals locals, i després també a les colònies. Els conversos són una població àmplia, entre els quals hi ha els cristians no sincers, els judaïtzants, però també els nous cristians que sincerament volen ser cristians, volen assimilar-se i volen assimilar la nova religió. Per part dels cristians, però, sempre estan sota sospita, perquè hi ha la creença que un jueu sempre és jueu i no podrà ser mai cristià. Al segle XV també hi ha pogroms, i és molt curiós constatar que la violència ja no és tant contra els jueus, que són pocs, sinó sobretot contra conversos cristians. Els ataquen perquè veuen que són jueus de tota la vida i fan el mateix que feien abans els jueus. Un exemple destacat és el que va passar el 1449, amb un gran pogrom a Toledo, la famosa revolta de Pedro Sarmiento, que va ser important perquè és la primera vegada que es van aprovar les normes de netedat de sang. Aquestes normes impedièn que els cristians conversos acce-

dissin a segons quines corporacions d'oficis o corporacions religioses. El 1490-1491 es produeix un episodi surrealista però que ho il·lustra bé, l'episodi del Santo Niño de La Guardia. La Guardia és un lloc a prop de Toledo on un dia un cristià va afirmar que ell sabia que els jueus havien matat un nen cristià. Mai va aparèixer cap nen mort ni cap mare o pare va denunciar que trobava a faltar el fill, però el judici va tirar endavant i van anar agafant jueus, els van investigar i els van torturar. Per això se'n diu Santo Niño de La Guardia, perquè no se sap qui era el nen, però els jueus l'havien matat.

La història dels conversos és fascinant perquè no van marxar mai d'aquí, i és un fenomen únic dels regnes hispànics. No existeixen ni a Alemanya, ni a Itàlia, ni a Anglaterra, ni a França. Evidentment creen una població, un tipus humà molt particular. I creen una cosa molt difícil, una judeofòbia sense jueus. La judeofòbia hispànica no és una fòbia dirigida als jueus, sinó als conversos. Podem il·lustrar-ho amb la història dels conversos del Regne de Mallorca, que són els xuetes, que encara existeixen. Els descendents d'aquests conversos convertits per força al segle XV però que són cristians. Pràcticament fins avui a Mallorca tot cristià sap perfectament quines són les famílies xuetes. En tot Mallorca se saben exactament els cognoms, els carrers, els barris on viuen aquests xuetes i ningú casaria el fill o la filla amb algú d'una família xueta. I són cristians, no jueus.

Els anys setanta i com el feminisme pren forma a Arenys de Mar

Assumpció Maresma Matas

Periodista, escriptora i cofundadora de Vilaweb

Convidant-me per parlar d'aquest tema, la Mercè va fer una entremaliadura. Perquè ella tenia un record i a mi em va fer il·lusió que pensés en aquell moment. I he intentat aproximar-me al que vam viure als anys setanta. Ara en recordem molt poca cosa. I el que farem serà mirar enrere i veure com era el món de les dones fins a la dècada dels anys setanta. Seria difícil d'explicar a la gent nascuda al segle XXI, però pel que veig en aquesta sala, la majoria sou del segle XX i ho va viure i, si m'ho permeteu, segurament molts ho va patir. Moltes ho va patir.

Dir que les dones eren ciutadanes de segona em sembla una bona manera de definir-ho. N'hi hauria moltes, però crec que aquesta resumeix bastant la situació en què estàvem les dones fins als anys setanta i com els setanta ho van transformar. Vosaltres ho sabeu bé. No hi havia ni divorci ni avortament, les pastilles anticonceptives no eren legals i les dones havien de demanar permís al marit, al pare, sempre un home, per viatjar, per tenir un control bancari, per tenir passaport. Franco va inventar que si tenies fills, ja no podies treballar. Coses molt dures. La sexualitat ens era negada, no existia. Vist ara, encara que vosaltres ho va viure com jo, a vegades sembla impossible que d'això faci cinquanta anys; sembla que faci molt més de tant que ha canviat el

món. Però era així. I el nostre dia a dia venia condicionat per aquestes lleis absolutament retrògrades que eren reforçades per una pressió social, que en un poble, vosaltres ho sabeu bé, encara és més forta, i quasi d'una manera inconscient s'exerceix un control perquè l'ordre no es mogui. I això ho exercien d'una manera conscient l'escola i d'una manera més inconscient, en alguns casos, la família.

Qui no recorda les monges com les principals guardianes perquè les coses no canviessin? Segur que totes ho recordeu. Tant era si anaves a la Presentació com a les Escolàpies. A les dues escoles tenien la missió d'adoctrinar-nos, i no d'instruir-nos, que era el que calia. Jo anava a les Escolàpies i encara recordo que, des del micròfon, la monja de torn assenyalava les que s'atrevien a desafiar la norma portant la faldilla una mica més curta. Era una cosa que en aquell moment nosaltres ens empassàvem, però

vista ara penses que Déu-n'hi-do. També passàvem coses divertides, o no, com ara que ens cridessin al despatx de la madre superiora perquè, a través de la porta que connectava una aula amb la part de les monges de clausura, ens havien sentit que parlàvem de sexe i fèiem conjectures sobre si els pares s'havien de despullar o no per tenir fills. Això ens va incórrer en una represàlia tremenda; nosaltres havíem de tenir 12, 13, 14 anys, i la madre superiora ens va fer un interrogatori i el càstig va ser tremend. Només de recordar-ho em ve una sensació desagradable, una sensació de foscor. Realment era un món gris i petit, i ens hi volien recloure. Recordeu com ens feien estudiar la doctrina falangista i ens feien fer aquells exàmens en què per ser bones mestresses de casa de la secció femenina havíem de fer la *canastilla*. Algunes segurament hi teníeu molta traça, però d'altres, com jo, ho vam viure com un veritable instrument de tortura. Havíem d'aprendre a cosir i a cuidar els fills. Se suposava que totes n'havíem de tenir.

D'aquell Arenys de Mar en trobareu un retrat que per mi és colpidor, i si no l'heu llegit us el recomano, que il·lustra aquesta falta d'oxigen de la societat d'aquells anys. És el testimoni de l'Elvira Elias, que potser alguns coneixereu més com la senyora Córdoba, que ha recollit d'una manera magnífica en Joan Miquel Llodrà en el llibre *Esbós del natural: Memòries d'Elvira Elias*. A aquella dona elegant, que de petites potser vèiem una mica extravagant, que havia estat educada abans de la guerra en la igualtat i en la llibertat, li costava adaptar-se a un poble petit com el nostre, on una dona no podia ser lliure. Ella i les seves sabates vermelles de taló, el seu pentinat i la seva educació. A vegades penso que van ser el primer espurneig de llibertat que vaig intuir, només intuir, d'una manera inconscient a la nostra Riera de sempre, que ja sabem que és fiscalitzadora abans i ara. S'anaven obrint peti-

tes esclotxes. En ser un poble turístic vam tenir més sort que les comarques de l'interior. A l'estiu el turisme ens portava mirades noves, mirades de canvi, que ens ajudaven a obrir la nostra perspectiva de la vida i que a les dones ens obrien nous horitzons. Vam conèixer gent, vam veure costums nous, i l'aire començava a deixar de ser tan tancat, es podia començar a respirar.

Ja que fem història local, que a vegades ens sembla poc important, però que crec que ho és molt, m'agradaria recordar algunes d'aquestes dones del nord d'Europa que van quedar-se a viure a Arenys i que només amb la seva presència van ser inspiradores d'una certa llibertat que nosaltres vam poder començar a palpar. No les esmentaré totes, perquè segur que me'n descuidaria, però m'agradaria citar-ne tres: la Marian, la Sofia, l'Inge. O, per dir-ne també de la meva quinta, una professora de francès que teníem a les Escolàpies, la Monique. Crec que també va ser com una manera de veure que hi havia un altre món no tan convencional. Elles ens van dibuixar uns jos diferents, però també hem de pensar que per a elles adaptar-se a Arenys tampoc va ser fàcil. Elles havien conegut una altra vida, amb moltes menys restriccions, amb llibertat, estaven molt avançades, i aquí devien haver de viure situacions una mica absurdes per a elles. La Sofia em deia que va portar el primer biquini d'Arenys, i realment va ser..., va ser espectacular, el biquini. Eren petites revolucions quotidianes. El món canviava de cop bastant de pressa, i Arenys va començar a tenir les primeres universitàries, que ja no eren uns bolets, eren dones que s'hi havien atrevit, encara que ara costi d'entendre, però segur que vosaltres ho enteneu; dones que tenen molt de mèrit, perquè van ser un referent de dir «no, jo no m'aturo aquí, jo vull anar a la universitat», i van aconseguir imposar aquesta voluntat, o pactar amb la seva família, amb més o menys ajuda.

M'agradaria esmentar-ne algunes que em venen al cap, com la Joaquina Soler, que va fer biologia, la Sefa Bertran, farmàcia, la Maria Blanca Quintana, dret, la Julia Solé, medicina. Elles, i totes les que amb elles van iniciar aquest camí, també van canviar la vida de les dones del poble. Van ser un referent. Jo soc de les que venien després, que sabíem que les dones no havíem de tornar enrere, sinó que podíem fer més. El més difícil d'aquella època era prendre consciència del fet que vivíem en un món anòmal, perquè a Europa ja feia anys que havien canviat les coses. I no era fàcil imaginar un món diferent. Us explicaré el cas d'una imatge que he recordat, una imatge molt revolucionària: al meu carrer hi havia uns veïns que no estaven casats i que podien ser empresonats per adulteri; per tant, hi havia la sensació que allò no es podia comentar perquè aquelles persones corrien perill. Això de petita em va marcar, perquè jo els veia normals, però pensava que no havia de dir res perquè els podia passar alguna cosa, la llei els podia aixafar la vida. Per això la història local és important, perquè és com aquella sensació que vaig tenir jo, aquests sentiments que a vegades tenim tancats en una capseta i no els hem digerit. *Adulteri* és una paraula que el jovent d'ara no sap què vol dir; en canvi, per mi simbolitza la frontera del canvi, de tenir uns veïns que corrien perill, d'unes dones que van sortir al carrer a dir «jo també soc adúltera» per defensar una dona enjudiciada.

Aquest va ser un dels canvis més importants del país. L'any 1975 va morir el dictador, i paral·lelament va passar una cosa important que facilitava les coses: l'ONU va declarar l'Any Internacional de la Dona, amb l'objectiu d'eliminar les discriminacions de les dones al món. Nosaltres teníem al damunt el pes de la dictadura, però totes les dones del món temien patir una discriminació. Aquesta declaració va ser un impuls important. I arribem al 1976, l'any en

què totes aquestes petites esclatxes es van obrir i cadascú les va viure a la seva manera. Us explico com les vaig viure jo. Es va produir un punt de no-retorn: del 26 al 30 de maig del 1976 es van celebrar les primeres Jornades Catalanes de la Dona a la Universitat de Barcelona, al Paranimf. Més de 4.000 dones, arribades de pobles i ciutats de Catalunya, van participar-hi. Unes jornades que van ser l'erupció del moviment feminista de la societat catalana.

Algunes de nosaltres hi érem, hi vam poder anar i segons com hi vam participar d'una manera activa des d'Arenys de Mar, perquè aquestes jornades es feien en col·laboració, és a dir, no va ser una cosa de Barcelona, sinó que de tot el país. No hem trobat documents d'aquell moment històric, però sí que la invitació que m'han fet la Dolors i la Mercè és una manera de deixar-ne constància. Nosaltres, des d'Arenys, també vam ser-hi. I vam ser-hi gràcies al fet que, mesos abans que se celebressin, una dona militant del Front Nacional de Catalunya, que pocs anys abans l'havien detinguda i el 1974 havia estat a la presó i estava vinculada a Arenys, ens va convocar a unes quantes, va córrer la veu i vam fer reunions per participar en les jornades. Parlant-ne amb l'Elvira i la Sefa, recordem especialment la ponència sobre justícia. La manera de l'època de fer justícia era una manera de reprimir-nos i de treure'ns la llibertat, i vam fer una ponència, també sobre la reivindicació del dret civil català. Vam poder participar activament d'aquell debat. Van ser moltes setmanes de reunions i de prendre consciència.

M'agradaria llegir-vos els punts de la conclusió d'aquelles jornades, catorze punts, que potser sembla molt poca cosa, però eren els anys setanta i crec que és important que els recordem. Eren el dret a un lloc de treball sense discriminacions; socialització del treball domèstic a través de serveis col·lectius; ensenyament obligatori, públic, lliure, gratuït i no discriminatori contra la dona;

evolució del servei social; amnistia general amb aplicació a les dones que havien estat condemnades per adulteri, per totes aquelles lleis tan estranyes; anul·lació de totes les lleis discriminatòries contra les dones; revisió de la cèl·lula familiar, de la pàtria potestat en exclusiva de l'home; reconeixement de tots els drets a la mare soltera; igualtat de drets per a tots els fills legítims i il·legítims; supressió dels delictes d'adulteri i d'amistançament —tan bonica que és aquesta paraula—; dret a la lliure disposició del propi cos; educació sexual, anticonceptius a càrrec de la Seguretat Social per a dones i homes; legalització i inclusió a la Seguretat Social de l'avortament; supressió de la llei de perillositat i rehabilitació social, que perseguia conductes com ara la sexualitat o la prostitució, i reconeixement de tots els drets laborals, sindicals i de Seguretat Social per a les treballadores de la llar.

A partir d'aquest moment, el feminisme català va prendre forma al carrer. El 14 de novembre d'aquell mateix any es va fer una manifestació amb una foto que va donar la volta al món, de mil persones, mil dones, que es van solidaritzar amb una dona que es deia Maria Ángeles Muñoz, acusada de delictes d'adulteri, li havien pres els fills, i aquesta manifestació va ser la primera en què es va sortir al carrer per reclamar l'abolició d'aquest delicte. A partir d'aquí va haver-hi molts canvis. El 1977 es van legalitzar els primers anticonceptius, el 1979 es va despenalitzar l'homosexualitat, el 1981 es va fer la llei del divorci. I el 1985 hi va haver la primera llei de l'avortament, que després s'ha anat modificant diverses vegades.

Amb el feminisme dels anys setanta es va recuperar la memòria històrica del nostre país. Se'ns havia amagat que, durant la República, Catalunya havia estat un dels països més avançats d'Europa pel que fa a les polítiques d'igualtat. Jo no en tenia ni idea. I de cop es van anar destapant més coses. Fets tan rellevants com el reconeixement

del vot de les dones aprovat a la Constitució de la República l'any 1931. Vam saber que el 1932 s'havia aprovat la llei del divorci, derogada el 1939. I Catalunya va ser pionera a Europa en l'aprovació de l'avortament. Taradellas, que aleshores era conseller primer del govern presidit per Lluís Companys, va signar el decret de l'avortament lliure a Catalunya a petició de la dona durant les primeres dotze setmanes d'embaràs. Reconstruir la nostra memòria personal és el que ens fa reconstruir la memòria col·lectiva. I això és el que us deia abans de Joan Miquel Llodrà, que ens dona les claus per interpretar el que va viure l'Elvira. Potser un dia aquest jovent que explica treballs de recerca, us explicaran més d'aquests anys vuitanta i més de les nostres vides; perquè segurament en faran un treball.

Al voltant de les Jornades Catalanes de la Dona hi va haver moltes iniciatives, hi va haver una editorial, associacions, cafè, revistes —hi havia una revista que va ser fonamental, en castellà, *Vindicación feminista*—. També hi va haver gent que segurament molts de vosaltres heu llegit i que van obrir un camí així d'ample, com la Montserrat Roig, la Maria Mercè Marçal, l'Aurèlia Campmany, i que van ser molt decisives. En aquest sentit, també voldria recordar la Teresa d'Arenys, que ens ha deixat fa poc, que també forma part d'aquest imaginari, d'aquestes dones que en aquell moment van crear aquest canvi històric. A Arenys també ho vam intentar, també vam intentar fer coses. De moment he trobat que van fer un pamflet i feien unes reunions, i en aquest pamflet hi ha el nom de l'Inger Beining, que era vicecònsol de Suècia, potser la recordeu com la dona de Marià Torrell, una dona que ens va influir molt, ens va influir moltíssim fer reunions amb ella. Nosaltres rondàvem els 20 anys i ella ja treballava, tenia una família, i tenia la igualtat tan empeltada dins que va ser molt més que llegir, molt més que anar a manifestacions, i li volia fer una

mica d'homenatge, de record, perquè ens va ensenyar molt. Potser no era el que es proposava, només participava amb aquelles noies que volien fer coses. Intentàvem connectar amb el poble perquè les coses canviessin. Això era l'any 1978. Sigui com sigui, la llavor va fortificar, i va ser l'any 2004 que es va crear l'Associació de Dones per la Igualtat d'Arenys de Mar, que va tenir una trajectòria important fins al 2016.

Això és tot el que he pogut recollir com a memòria col·lectiva, que en el fons seria una mena d'inspiració per reflexionar, i que malauradament no puc documentar amb gaire més informació. Avui fem aquesta xerrada, i he pensat que ahir la Torre Eiffel es va vestir de lila. Els nostres veïns

del nord van fer un pas molt ascendent que afecta les catalanes de la Catalunya Nord, que va ser inscriure a la Constitució el dret a l'avortament, un pas que no és un símbol, que garanteix a les dones que es complirà la llei. Els últims quinze anys el feminisme ha evolucionat molt, i es podria parlar de moltes tendències de gran importància, com el *me too*.

Crec fermament que aquestes manifestacions i la lluita d'aquestes dones dels setanta, aquestes jornades catalanes, aquestes primeres universitàries, aquestes primeres veus, van ser decisives, i que la seva llavor, per més que el feminisme fos diferent del d'ara, va ser important, i crec que està bé que avui en parlem per evitar l'oblit.

Presentació de Treballs de recerca

Irina García, Caio Notari i Marçal Rebollo

Alumnes de Batxillerat de l'IES Els Tres Turons

Neus Barris

Coordinadora

Els psicodèlics com a medicament

Irina Garcia

Treball de recerca centrat sobre com actuen els psicodèlics en les neurones i quins són els principals efectes sobre el cos. També se'ns va parlar dels tipus de psicodèlics i quin és el futur quant a la seva utilització.

La contaminació lumínica a Arenys

Caio Notari

Aquest treball es va centrar en els efectes lumínics a la nostra vila. En primer lloc, se'ns va explicar quins són els diferents tipus de fanals i d'efectes lumínics i com es mesuren els diferents graus de lluminositat. Per al treball es van estudiar diferents zones de la vila i es va comprovar que a Arenys tenim un alt grau de contaminació lumínica.

Efectes de diferents pastes de dents

Marçal Rebollo

El treball de recerca es centrava en un estudi sobre els efectes bactericides i bacteriostàtics de tres pastes de dents: la primera, la més recomanada per l'OCU; la segona, recomanada per alguns dentistes, i la tercera, una pasta de dents molt barata. Es va fer un estudi sobre els poders bactericides dels tres productes i es van treure conclusions sobre la utilitat de les pastes de dents.

Els valors de la medicina

Jordi Varela Pedragosa

Doctor en Medicina

Us vull parlar del valor de la medicina, però per començar destacaré que, malgrat que aquí tots som grans, sempre tenim tendència a oblidar com eren les coses abans. A vegades sí que recordem alguna anècdota, però pensem que fa només cent anys, a principi del segle XX, la medicina no tenia res a veure amb la d'ara. Era una pràctica que rarament curava. Fa cent anys els metges venien de l'alquímia. No sé si us ho havien explicat, però la pràctica de les sangoneres per extreure sang era una pràctica que es feia perquè no sabien què fer. No hi havia antibiòtics, no hi havia vacunes. Ja havia sorgit la teoria germinal, és a dir, que la majoria de malalties infeccioses les provocaven uns gèrmens petits, microscòpics, que no es veien; ho havia dit Pasteur a finals del segle XIX, però ningú s'ho creia. Deien: com pot ser que uns microbis, una cosa que no veiem, sigui capaç de matar-nos? Els hospitals eren hospicis, coneguts com les cases de la mort. Els cirurgians venien dels barbers. Les unitats psiquiàtriques eren manicomis. Aquest era el panorama fa només cent anys.

El segle XX va ser un segle molt curiós, estrany. Durant la primera meitat hi va haver les guerres més horribles de la història de la humanitat, i hi incloc la Guerra Civil espanyola. Aquestes guerres, i tot propiciat per l'advent de la revolució industrial, van fer

que apareguessin els antibiòtics, que s'experimentés amb les vacunes, que la teoria germinal es cregués i els quiròfans comencessin a ser asèptics. Tot això va provocar que al final de la Segona Guerra Mundial els hospitals volguessin treure's de sobre la mala premsa que tenien. Hi va haver un combat ferotge entre els metges. En aquell moment era molt habitual dir que la classe mèdica combatia contra les monges pel poder dels hospitals. Els metges ja tenien penicil·lina, ja sabien curar, i volien el poder d'aquests centres. I la societat es va adonar que això anava de veres. Això sí que ho hem viscut, ja sigui personalment o a través dels nostres pares; en aquells anys de sobte la sífilis ja es curava, la gent deixava de morir massivament de tuberculosi, de meningitis, verola. Tot això va desaparèixer, perquè la medicina de sobte curava. I va ser una cosa que la gent va comprar, l'efectivitat de la medicina, i va començar a anar als hospitals

amb l'esperança de ser curada. A Espanya els anys seixanta van ser els anys del *desarrollisme*. Les guerres havien estat tan horribles que tots els països, també Espanya, van decidir que volien que la gent, sobretot la classe mitjana, oblidés tanta destrucció. Per tant, la indústria es va modernitzar i es van posar en marxa les cadenes de producció. Per exemple, un objectiu era que tothom tingués un Seat 600. Aquesta idea de producció massiva va fer el miratge que l'homologació dels productes seria igual a qualitat.

Avedis Donabedian va ser un metge armeni nascut a Beirut que va fer la seva carrera a Boston. Va ser un home que va saber veure com funcionava la indústria. Tenia el cap molt ben moblat i va pensar que potser sí que tenir penicil·lina era molt important, però, i si la infermera no s'havia rentat les mans? I si la xeringa no estava esterilitzada? Això que en diem procés, la manera com punxem la penicil·lina també té a veure amb els resultats. És a dir, va veure que era important *homologar* que totes les infermeres de tot el món, quan punxen penicil·lina, ho facin d'una manera qualitativa i que puguem controlar. I això va anar més enllà. La idea que va posar sobre la taula va ser que, per exemple, s'establís que la millor manera de tractar la diabetis fos X, i que si miréssim les històries clíniques d'un centre de salut i veiéssim que l'any passat els cent diabètics que hi havia havien estat tractats així, això era qualitat. La idea que homologar el procés era igual a qualitat va tenir molt de predicament i als anys setanta es van introduir els algorismes. Els *protocols*. Els protocols van tenir molt d'interès perquè havien de ser un mirall del bon fer. Per exemple, deixaven clar com era un rentat de mans quirúrgic, com es preparava una colostomia. Als anys seixanta i setanta, doncs, es van estendre les homologacions i els protocols a tots els hospitals. Al nostre entorn va aparèixer la Vall d'Hebron, un hospital

nou que anava molt més enllà de l'ambient *mongil* de Sant Pau. Era una cosa nova, neta, que pretenia ser la demostració del règim de la nova medicina. Passa, però, que els hospitals no eren indústries. Tot això anava força bé i els va modernitzar, però, és clar, hi havia molta gent fràgil, gent vulnerable, amb malalties complexes, i en aquests casos no acaba de funcionar.

Als anys vuitanta apareix la paraula *consens*. Els ianquis es van adonar que l'homologació tenia límits, i que hi havia massa complexitat. I es va estendre la idea del consens, de preguntar als experts com ho farien; va començar una època en què l'opinió dels experts era important i la medicina va deixar de ser tan industrial. Als anys noranta va sorgir la idea d'*evidència*. Fins llavors els metges i els professionals estaven tan obcecats amb la industrialització i l'homologació que no havien pensat prou en què feien. I una sèrie d'epidemiòlegs canadencs, justament el 4 de novembre de 1992, el dia del naixement de la medicina basada en l'evidència i que tots els que ens hi dediquem ja tenim molt clara, van fer una declaració i van dir que els epidemiòlegs —els que estudien les malalties des d'un punt de vista social, no individual— estaven cansats d'estudiar les variacions dels resultats i només explicar-s'ho entre els que no feien clínica. I per part seva, els que fan clínica —els cardiólegs, els oncòlegs, els metges de família— quan es reuneixen parlen de les seves coses, però no de l'impacte que fan. Per tant, la medicina basada en l'evidència va venir amb l'afany que els metges només practiquessin la medicina que havia demostrat bons resultats.

El segle XXI es va estrenar amb la paraula *seguretat*, que neix d'un estudi molt interessant que va fer un grup acadèmic nord-americà. A principis de segle, la medicina ja era molt efectiva: l'oncologia ja estava millorant molt els resultats, els infarts de miocardi es tractaven d'una manera molt

eficient. I amb aquest estudi es van preguntar: i el mal que fem? Hi ha un mal que ja sabem que el fem, com que amb la quimioteràpia cauen els cabells, i l'acceptem. Però hi ha mals que potser no els hauríem d'acceptar. És la idea de com podem fer una medicina bona i de qualitat i alhora preservar al màxim la seguretat de les persones que hi confien. Aquest informe va donar uns resultats molt dolents. Fins i tot va haver-hi molta polèmica en el sentit de comparar la seguretat que donava una medicina tan avançada amb la que dona l'aviació.

Aquest és el panorama que us volia presentar. De com la medicina ha fet aquesta transició d'una medicina que no curava a una que va començar a tenir medicaments i tractaments molt bons, a tot el plantejament de fer-ho d'una manera homologada, de tenir en compte l'experiència i els resultats i si tot això és qualitat o no és qualitat. La seguretat del pacient és un concepte de qualitat vist des de la perspectiva del segle XXI. La qualitat dels anys seixanta era una perspectiva donabediana, molt preocupada perquè els processos fossin bons. La qualitat del segle XXI és una qualitat de seguretat de les persones.

La paraula que definiria la dècada 2010-2020 l'extraurem d'un exemple. Imaginem que ens trobem uns amics que ahir van anar a sopar a un restaurant i ens diuen que la relació qualitat-preu era molt bona. El concepte de *valor*, quan pensem en el valor d'una cosa, relacionem internament la qualitat amb el preu. Però aquesta fracció cada persona la fa d'una manera diferent. Potser aquests amics endrapen a cor que vols i ens estan dient que pel que van pagar Déu-n'hi-do el que van menjar. O potser els agrada molt la bona cuina i volen dir que van pagar menys del que es pensaven. Quan aquesta fracció la passem a la salut, ens trobem que hi ha joves que a les 6 del matí se'n van a córrer per la muntanya i d'altres que se'n van a dormir, hi ha

qui agafa la baixa a la primera de canvi i d'altres que no l'agafen mai. Per tant, acabem portant el concepte de consumidors a la salut. I aquí és quan el sistema sanitari comença a fer aigües, perquè s'ha convertit en una màquina molt poderosa. I hi ha llistes d'espera, llistes per anar a veure el metge de família, de medicaments. Fa poc es va morir una persona gran de la meua família i li vaig regirar la farmaciola. Hi havia quinze principis actius. Aquesta disharmonia que avui tenim depèn molt dels valors. Hi ha persones que van al metge per qualsevol cosa, tenen una actitud exigent i això fa que el sistema respongui amb molta sobreactuació; i hi ha persones molt resistents que no juguen a aquest joc.

El 2017 els editors de la revista *Lancet* van publicar un monogràfic sobre la pràctica del valor. Ara tothom, metges, polítics, sindicats, associacions ciutadanes de tota mena, tothom parla de la gran activitat. Si miréssim la memòria de qualsevol hospital, ens parlaria de la quantitat d'operacions que s'han fet, de la quantitat de visites. I la pregunta és: i tot això per a què serveix? Aquesta intervenció dona més valor a la salut de les persones? Estem operant persones que en realitat potser els fariem més bé amb una mica de fisioteràpia? Qui ha induït aquesta intervenció? La intervenció fa més mal que bé o més bé que mal? Fixem-nos en la definició que ens van donar aquests dos editors: la pràctica del valor és l'atenció sanitària que aporta més beneficis que efectes no desitjats, que té en compte les circumstàncies de cada pacient i la seva manera de veure les coses, i que a més a més se sustenta en la millor evidència disponible i en els estudis de cost-efectivitat. A les meves classes sempre dic que la bona pràctica no és aquella que diuen els algorismes, sinó que la que és efectiva i que a més a més s'ajusta a la manera de ser de cada persona.

Actualment, doncs, s'ha posat en marxa tota la maquinària de l'atenció centrada en

la persona. I aquí és quan el sistema patina. Perquè el sistema no està centrat en la persona. El sistema està centrat en les activitats professionals, les visites, els medicaments... Els metges no tenen temps d'escoltar el pacient. Per parlar de l'atenció centrada en la persona, hem d'anar fins a l'any 1988, quan un senyor que es deia Picker, un malalt molt ric, no aconseguia que els metges l'entenguessin. Li aplicaven els protocols contra el càncer, però ell no aconseguia que entenguessin com era la seva vivència de la malaltia. I va crear uns principis. En destacaré dos: respecte pels valors, les preferències i les necessitats, i disposar d'informació rellevant de manera clara i comprensible. Quan tenim una malaltia crònica, el que pretenem les persones és que el que se'ns proposa s'ajusti a com veiem les coses nosaltres i el que pretenem és que tots els qui actuaran, sigui el metge de família, la infermera domiciliària o el metge d'urgències, facin com si fossin de la mateixa orquestra. I en això els sistemes d'avui no acaben de sortir-se'n.

Víctor Montori és un endocrinòleg peruà que s'ha fet una autoritat mundial en el que se'n diu decisions clíniques compartides. Les decisions clíniques compartides generen molt de debat perquè hi ha qui diu que la gent no vol compartir les decisions amb els metges, seguint els principis de Picker, que quan té una malaltia, la gent vol que el metge decideixi per ells. I aquesta relació tan desigual entre el que pateix la malaltia i el que ho sap tot fa que l'autoritarisme dels professionals creixi i s'imposin uns tractaments que ja no s'ajusten al pacient. Víctor Montori, però, va dir que els protagonistes també hi tenen alguna cosa a veure. Ell considera que la decisió clínica compartida és aquella en què els experts arriben a una resolució que ha de tenir sentit intel·lectual, emocional i pràctic. Per exemple, jo us visito i arribo a la conclusió tècnica que teniu un risc cardiovascular de fer un infart

del 20%, el protocol em diu que us haig de prescriure estatines, un medicament que haureu de prendre de per vida. Ara els metges saben que han d'explicar molt i han de donar molts números, moltes xifres, han de ser simpàtics. I com que vull ser simpàtic, t'explicaré moltes coses. Passa que hi ha estudis en què s'observa que la meitat de les persones no fan cas de les prescripcions. I el que diu Víctor Montori és que cal conèixer prou el pacient per arribar a un pacte. Per exemple, si sé que no us prendreu les estatines, pactem que rebaixareu dos o tres quilos el proper any i no us les prendreu. Un pacte que tingui sentit intel·lectual, emocional i pràctic. Amb compromís per part del pacient. Això són les decisions clíniques compartides.

Els metges i les infermeres de la meua generació i els més joves ens han ensenyat que la medicina moderna ja no és la franquista i, per tant, hem d'aprendre a informar, a formar i a educar. Si a mi em diuen que tinc diabetis, algú m'ha d'informar de què és la diabetis i de com conviure-hi. I sobre l'alimentació, la insulina, tot això millor una infermera que un metge, perquè toquen més de peus a terra. Víctor Montori diu «escoltar, comprendre i compartir». Si no escoltem de debò, si no mirem els metges als ulls, si no mirem les persones als ulls i no entenem com són, difícilment arribaran a entendre el tractament que reben. Però, en tot cas, és una tendència que està costant molt, perquè els professionals de la salut no estem formats en aquesta visió. Escoltem perquè ens paguen per escoltar, és evident, però tenim molta mirada a l'ordinador, tenim molta feina, hem de fer molts protocols, ens exigeixen molt. Tot això no ho tenim arreglat, i tots els sistemes, aquest tomb cap al valor, no el poden fer si no canvien les bases de les coses. Sí que hi ha països que estan avançant més que nosaltres. Per exemple, al Regne Unit, que tenen menys metges, protegeixen molt aquesta qüestió. Perquè hi ha

infermeres, hi ha fisioterapeutes, hi ha nutricionistes, hi ha psicòlegs, hi ha un munt de persones que poden ajudar i, per tant, no cal que el metge les visiti a totes, i aleshores, quan el metge ha de visitar una persona que realment ho mereix, té temps.

Torno a aquell *Lancet* del 2017 per explicar-vos que els que en saben, després de revisar milers d'històries clíniques, van arribar a la conclusió que, entre un quart i un terç de les activitats clíniques que es fan a tot el món, el sistema públic i privat no hi aporta prou valor. No s'ajusten a la manera de ser de les persones, són exageracions. I un oncòleg, Vinay Prasad, va començar una conferència a Barcelona dient que no era ni un 25% ni un 33%, sinó un 40%. Havia detectat moltes pràctiques que senzillament es feien perquè la gent hi estava acostumada, les exigia. Qui traurà l'estatina? Si amb 55 anys em diuen que he de prendre estatines, i després als 80 algú em diu que me les treu, li diré que m'està enviant el cementiri.

He triat el llibre *Quan els metges no escolten*, escrit per dos metges d'urgències, la doctora Liana Wen i el doctor Joshua Kosavsky, que estudien diversos casos d'urgències i la manera com es van tractar i com se'ls hauria hagut de tractar si els haguessin escoltat de debò. Hi ha una frase del llibre que diu que la medicina exageradament tecnificada està generant un munt d'errors en diagnòs-

tics, precisament perquè molts pacients tenen històries inconcretes o fins i tot estranyes. Senzillament no se saben explicar. Tenen problemes de memòria o no tenen el cap prou clar per decidir si han de contestar sí o no, i també pot passar que el malalt estigui espantat o que amagui detalls perquè pensa que si els revela poden contrariar el metge. És un estat de la qüestió sobre el que intento explicar, en el sentit que tenim una medicina molt basada en el consum, i no saltres, com a pacients o ciutadans que podem estar malalts, exigim aquest consum, i el que cal és ajustar el valor.

La pràctica mèdica exagerada és la provisió de serveis clínics quan els riscos de causar efectes indesitjables excedeixen els beneficis, quan les millores que es poden aportar són inapreciables o quan es creu que els pacients rebutjarien l'actuació si estiguessin ben informats. El concepte d'actuació mèdica exagerada inclou tant el sobrediagnòstic com el sobretractament. El sobretractament s'esdevé quan les persones són diagnosticades amb malalties que mai els causarien símptomes ni els escurçarien la vida, i pot ser conseqüència del sobrediagnòstic, però també es dona per actuacions terapèutiques fútils, amb escassa evidència de causar beneficis, amb indicacions forçades o per accions clarament excessives a les expectatives d'un pacient en concret.

De cap a peus. Una tria de les millors obres NU de la història de l'art fins avui

Mariona Millà Salinas

Pintora, esculptora i il·lustradora

Aquesta conferència va ser eminentment visual, amb una gran quantitat de quadres i escultures que la ponent ens va anar mostrant i comentant, alguns dels quals intentarem resumir.

Avui parlarem d'una de les disciplines més boniques que existeixen en la història de l'art i sobretot en la pràctica de l'art. Tot el que us explicaré us ho diré com a pintora, com a esculptora, no pas com a historiadora de l'art, i farem una exposició cronològica per veure, des dels ancestres, com l'ésser humà ha representat el nu, el nu femení, el nu masculí, el nu infantil, sempre dintre del món de l'art amb significats diferents. Perquè depenent de les èpoques, dels imperis, del moment polític, de qui encarregava les obres o d'on havien d'anar a parar, les obres tenen formats diferents, tècniques diferents, i és interessantíssim veure la manera de treballar de cada artista i de cada grup d'artistes, però en moltes ocasions eren dibuixants i pintors anònims i serà difícil saber qui eren en concret. Com que hi ha milers de milions de dibuixos, de pintures i de representacions del cos humà, n'he triat unes quantes que pot ser que us arribin millor. Això vol dir que potser me'n deixaré algunes de molt conegudes o que us en presentaré de més desconegudes, però totes tenen un interès que m'ha semblat especial.

Començarem pel principi. La Venus de Willendorf és una anatomia femenina primitiva i alhora primària, bàsica, que representa un cos que es venerava. És una dona de pits voluminosos, ventre molt ample, cames petites i rabassudes; una representació de petit format que devia anar d'un cantó a l'altre per ser venerat, per demanar fertilitat a les divinitats. I a banda i banda, sobre els pits, els braços. La Venus de Laussel o de la banya, que és al Museu d'Aquitània de Bordeus, és un baix relleu de 43 centímetres, esculpit sobre pedra plana, d'una dona que duu una banya per comunicar-se.

Passem a l'obra clàssica. Entenem per obres clàssiques les figures greco-romanes, de proporcions clàssiques. Quan aprenem belles arts tenim models de tota mena, tots diferents, i evidentment també de rostres diferents. Quan fem un estudi del rostre és impressionant: som 8.000 milions de persones al món i tots som diferents; sem-

bla mentida que encara hi hagi possibilitat d'anar fent variacions. Tots tenim els dos ulls, el nas i la boca, i entre un ull i l'altre n'hi cap un tercer. Això ens diu el classicisme. I en el cos humà el classicisme marca un patró: en la figura masculina, el cap el podem repetir al llarg de tot el cos set vegades i mitja o vuit; en la femenina, la proporció és d'un cap menys. I ens podem mesurar estirant el braç, aguantant el llapis i mesurant quants caps fem.

En la Grècia arcaica el gest és més encarcerat i rígid, el rostre hieràtic i seriós, el tipus de rínxols és molt característic, els pectorals i els abdominals marcats. En la plenitud de l'època grega, en canvi, com en les figures de Praxíteles, el gest ja no és tan encarcerat, sinó que incorpora el *contrapposto*: pot deixar caure una cama, amb la qual cosa la columna, la pelvis, basculen i el cos es gira cap a l'altra banda per compensar. És el cas de l'Afrodita de Praxíteles, de proporcions clàssiques, amb un cap perfecte, les mandíbules rodones, un nas perfecte que baixa recte des del front, amb la mida exacta, els llavis molsuts en el punt just, i entre un ull i l'altre n'hi cap un tercer exacte. Els clàssics deien que les proporcions de tots aquests elements del cos i el rostre tenen el mateix equilibri que els astres en l'univers. Moltes peces gregues ens han arribat gràcies a còpies romanes, i sovint s'han de reconstruir, si és possible. Habitualment el primer que es trenca és el nas, el penis, un dit, un tros de mugró, perquè és allò que sobresurt més i que amb els tràfecs de guerres i de penúries que han passat les imatges es trenca. En *Hermes amb Dionís a coll*, Hermes està fantàsticament proporcionat en el *contrapposto*, però Dionís té un caparró petit, està desproporcionat, com un home encongít. I realment el cos infantil és la disciplina més difícil en el dibuix. De vegades si les figures havien d'anar en un lloc concret, el darrere no acabaven de polir-ho, per això hi deixaven rugositats. O

bé s'hi veuen els ganxos que fan que la peça s'aguanti dreta. De l'època greco-romana només en tenim escultures, perquè les pintures és el primer que desapareix.

Vist el classicisme, entrem en un període fosc, l'època medieval, durant el qual la temàtica del nu va quedar completament amagada; amb l'auge del cristianisme, el nu no va trobar el seu lloc. S'encarregaven sobretot temes religiosos. L'únic moment que hi havia algun nu, en l'època de les representacions o les pintures al fresc, de les pintures murals, els retaules i les escultures eclesiàstiques, era en figures secundàries, com per exemple una ànima en pena en un retaule sobre fusta en què apareix sant Pere. L'anatomia de l'ànima en pena és demacrada, amb les costelles marcades, les mans grosses, llargarudes i desproporcionades (pensem que la mà té la mateixa proporció que la cara). Les figures nues que sortien eren això, animetes condemnades, o algun Adam i Eva sense estudi anatòmic, unes figures molt desproporcionades. Encara en pintura medieval, trobem un quadre de càtars expulsats de Carcassona, amb uns nus més ben treballats, molt púdics, i tots s'assemblen, perquè no feien un retrat de ningú en concret. També veiem, en un opuscle que vaig trobar de la Biblioteca de París, un nu del part de Maria, amb un forat al ventre d'on surt el nen Jesús, ja força grandet. Maria té la boca torçada perquè està cansada, el pit molt pla, sense textura, i un to de pell pàl·lid.

Passem al Renaixement, amb exemples com el David de Michelangelo, que és la perfecció. En el Renaixement tornem a les proporcions dels clàssics. I el David torna a ser un *contrapposto*: té una cama completament recta i l'altra inclinada. Sí que és veritat que té el cap un pèl més gran de la proporció que li pertocaria, però aquestes escultures havien d'anar a dalt de cornises i, vistes des de baix, el punt de fuga es va tancant i el cap quedaria massa petit. Veiem un cos per on

circula sang per les venes. De David, a part de l'original que hi ha a l'Acadèmia, n'hi ha una rèplica al carrer, també a Florència, i realment s'hi nota la diferència: l'original parla, sent; la rèplica és més encarcarada. Sobretot si ens fixem en la tensió de la mà. És com una cal·ligrafia, com quan copiem una firma, que s'hi nota la falsedat, perquè som humans i transmetem una vibració.

En l'Home de Vitruvi de Leonardo da Vinci trobem l'ideal de la perfecció; és a dir, dintre del cercle anem bellugant-nos i som perfectes. Els estudis anatòmics de Leonardo da Vinci són molt importants perquè jo puc dibuixar un model, però he de saber que sota aquella pell bruna o pàl·lida hi ha uns músculs i sota aquells músculs hi ha tendons i ossos; si no conec l'anatomia, no dibuixaré res. Per tant, l'estudi és profund. De Leonardo també tenim *Leda*. La mitologia permetia dibuixar una dona nua, que se n'anava a banyar i Zeus, transformat en cigne, la posseïa. I Leda pon dos ous dels quals neixen Càstor i Pòl·lux.

Al Museu de Montserrat tenim un Caravaggio, un sant Jeroni. No és un nu integral, és un semi-nu, però és un tipus de treball molt bonic, amb una anatomia perfecta, perquè el va fer amb un model. Caravaggio treballava els nus i els semi-nus amb el que se'n diu *tremendisme*, que és posar molta llum i molta foscor, per això aconseguia aquestes llums tan tremendistes, que feien una mica de por. El crani està molt ben treballat, les espatlles, els plecs de la pell vella. Quan treballem la figura humana vella, m'agrada reivindicar aquesta paraula, *vella*, perquè és un gaudi, perquè és quan ha passat la vida, quan explica el pas de la vida, el currículum que tenim gravat a la pell. Per mi això és excels.

Un altre exemple és *Hermafrodit adormit*, una escultura que representa el personatge de la mitologia grega de l'hermafrodita, a grandària natural i estirat en un matalàs que es va afegir al segle XVII, el 1620. Tam-

bé el *Faune* de Barberini, que és el *non plus ultra* de l'anatomia humana masculina. En pintura hi ha *Les tres gràcies* de Rubens, que es pot veure al Museu del Prado. Aquestes tres gràcies representen tres figures femenines, ben bé d'un pintor barrocc, recargolat. El barrocc omple fins i tot el fons, les flors, el paisatge, les robes; i en aquest cas les figures les tenim d'una manera tan extraordinàriament ben conjuntades que amb un llapis girariem d'un ull a l'altre i entre els sis ulls fariem una el·lipse, igual que amb les espatlles, els pits, les mans, les cintures, els melics, les natges, i això fa que el quadre tingui aquesta capacitat de fer-nos dansar. En el retrat de la segona esposa de Rubens, que era molt més jove que ell, veiem la pell amb uns gruixos propis de l'època, una perfecció, amb uns colors verdosos, roses, diferències que enriqueixen.

Artemisia Gentileschi va ser una pintora filla del pintor Gentileschi, que li buscava professors que li fessin classe. Aquesta noia va tenir molta sort per pintar, però també molta desgràcia, perquè els professors la van assetjar, la van violar i li feien fer quadres que signaven ells. En el seu autoretrat veiem que era una dona exuberant, molt fornida. Va pintar l'amor victoriós d'un nu púber, un noiet de 10-12 anys, en una postura ben estranya, amb la cama sobre el llit i l'altra que baixa, com si fes el pas de venir cap endavant. En un altre quadre Gentileschi es pinta com una Danae empresonada a la torre i que no vol que ningú la posseeixi. I Zeus, transformat en pluja d'or, entra a la cambra. La serventa recull totes les gotetes d'or amb el davantal i ella està en èxtasi. Té les mans i la cara més morenes, i la resta del cos nu molt pàl·lid, perquè no acostuma a tocar-li el sol.

Ja en el rococó, veiem un nu de Boucher que no és ni mitològic ni és greco-romà, és simplement per divertiment, amb una noia amb les natges a l'aire. Feien quadres petits que se'ls passaven per les cambres com un

joc eròtic, com si fos una cosa entre pornogràfica i eròtica. També hi ha altres nus molt bonics, de Bronzino, perquè són molt tendres. El més conegut és el *Nan Morgante*, de la cort de Cosme de Mèdici de Florència. Ingres va pintar *El bany turc*, amb un reguitzell de nus femenins, dones en un bany turc en el qual passen hores, i hi ha gent africana, de l'Índia, de diferents ètnies, en dibuixos típics d'Ingres. Uns nus molt bonics. Més tard, ja al segle XX, fins i tot la russa Tamara Lempicka imitava aquests nus. Els artistes de vegades revisem fórmules.

Després ja venen les *majas* de Goya, la vestida i la nua, una manera de pintar el nu que, en aquella època, tapaven amb una cortineta, i quan venia segons qui, s'obria la cortineta. De vegades els museus tapen peces clàssiques. Courbet va pintar *L'origen del món*, un quadre que porta molts problemes i que normalment és al Museu d'Orsay. És un semi-nu femení de pit en avall molt explícit que va ser adquirit a França per l'ambaixador turc Khalil-Bey i va anar passant de mans i d'una galeria a l'altra. És un quadre molt ben treballat, molt bonic. Renoir també va fer un treball extraordinari amb els nus, molt lliure. Suzanne Valadon va costar molt de recuperar, perquè ella volia exposar amb els artistes francesos als salons de París, però no la deixaven perquè era una senyora; finalment va aconseguir exposar. Feia uns nus molt interessants, amb colors potents, vermells. Egon Schiele pintava lliurement els nus, i per uns nus va estar empresonat durant uns mesos. Després tenim Toulouse-Lautrec, que pintava dones din-

tre dels prostíbuls; era la manera de tenir models gratuïtament. Amedeo Modigliani, un grandíssim artista, va fer una dona asseguda, però aquest nu no fa set caps, ni set i mig, ni vuit, ni nou; és estilitzat, elàstic i elegant. En una subhasta es va vendre per 170 milions de dòlars, i als diaris va sortir amb el pubis borrós i els pits esborrats, cosa que impacta perquè és un nu elegantíssim que no pot fer mal a ningú. Henri Matisse feia uns nus molt estilitzats. Miró també en feia, de nus, a base de pinzellades.

Lucian Freud, net de Sigmund Freud, feia anar els models al seu estudi i els hi tenia fins a un any. Nus d'esquena, amb molt de detall. Freud volia que el model s'adormís, que deixés d'estar en postura. Fins i tot va pintar la reina d'Anglaterra, nua no, però la va pintar. I com que no volia tenir res a veure amb la monarquia, li va pintar un quadre petit només del cap, amb mitja corona tallada. La premsa burxava la reina per saber què li semblava fins que va dir que era el millor retrat que li havien fet mai. En un altre quadre hi ha un noi amb un gos i una planta bastant pansida, li interessaven les fulles seques, buscava el treball de l'autèntic. En un altre la model se'n va anar de vacances i va tornar morena, i van haver d'esperar quatre mesos perquè recuperés el color que ell buscava. Feia quadres espectaculars, molt ben treballats, fets amb ànima, i són molt humans, sense trampa.

Ron Mueck és un australià que fa escultures, caps i figures i els posa pèl, pèl humà. Fa una monumentalitat del nu humà de gran format, enorme.

Un país de politòlegs

Toni Rodon Casarramona

Universitat Pompeu Fabra

Els meus orígens com a professional són aquí, a Ràdio Arenys, on vaig aprendre moltíssimes coses i on vaig passar moltes hores intentant seguir l'actualitat arenyenca de tot tipus, des del bàsquet fins a la política, que és el que m'apassiona. I la xerrada d'avui té origen en la xerrada que vaig fer aquí mateix ara deu fer un any i mig que vaig acabar amb cert mal gust de boca. El públic va ser encantador i ens ho vam passar molt bé, però vaig acabar parlant de la covid, de com ens havia canviat les actituds, les creences, el comportament i sobretot el vot, i de com la pandèmia ens havia afectat en la manera com pensem en el terreny polític. I en sortir de la sala vaig pensar que havia estat una cosa una mica trista i grisa, i avui és un intent d'arreglar aquella llavor una mica fúnebre. I he decidit titular aquesta xerrada amb el títol «Un país de politòlegs», en masculí genèric, evidentment, perquè actualment el femení és més habitual, perquè el 60% de graduats són politòlogues, en femení. I ve d'un assaig de Joan Fuster que es diu «Un país sense política», que sovint em fa pensar que als nostres estudiants de grau, quan entren a la Universitat Pompeu Fabra, els expliquem que el que faran durant quatre anys de grau o de carrera no és intentar ser polítics, sinó estudiar la política. És a dir, no hem d'intentar ser una girafa, sinó estudiar-la, que

és una cosa bastant diferent. I ho diem perquè és una cosa que en els últims anys ha anat a més, perquè els politòlegs hem tingut certa popularitat i sortim a tot arreu. Molt sovint amb conseqüències negatives per a la visibilitat i el prestigi de la professió, perquè s'identifica el politòleg com aquella persona que simplement sap i parla de política. La xerrada d'avui, doncs, té l'objectiu de dubtar una mica més d'aquesta idea del politòleg com a tertulià.

Òbviament, la carrera de política professional forma part de les sortides laborals d'estudiar polítiques. Avui dia, per exemple, al govern de la Generalitat n'hi ha quatre, de politòlegs. És la professió més representada; entre els diputats del Parlament de Catalunya fa poc no n'hi havia cap, i actualment n'hi ha uns quants. Per tant, van creixent. Lògicament, no tothom tria aquesta

sortida. La ciència política és una disciplina molt plural, i alguns ens dediquem a estudiar per què votem, com votem. O per què hi ha gent que a vegades es queda a casa i gent que va a les urnes. Aquestes dues preguntes, en certa manera, articularan la xerrada d'avui. Normalment pensem en ciència política com això que es fa després d'acabar el grau i ens dediquem molt de temps a estudiar una qüestió. Essencialment, això genera molts mites. Als Estats Units es va fer una petita enquesta en què es preguntava què feien diferents professionals: un polític, un economista, un sociòleg, etc., i van sortir un seguit d'estereotips, com per exemple el de molts pares i mares que es pensaven que el seu fill estudiava polítiques per ser polític, o més en general, que un polític estava tot el dia conxorxant per fer una revolució, una protesta, etc. Potser el més habitual era una cara de sorpresa, de l'estil que perdem el temps, no se sap què fa un polític.

Per què votem com votem? Per què hi ha qui s'absté el dia que hi ha eleccions? Aquesta pregunta és fonamental: per què? Perquè, per bé o per mal, els nostres governants, l'executiu i el Parlament —i indirectament el sistema judicial en alguns casos— es decideixen perquè hi ha gent que un dia decideix anar a votar. Les democràcies actuals, tal com les coneixem, no comencen fins després de la Segona Guerra Mundial per una simple raó: perquè, per exemple, un 60% d'aquesta sala, no podia votar; les dones no podien votar. Per tant, gran part de l'univers electoral no tenia dret a vot. De fet, qui sap si d'aquí a cent o dos-cents anys gran part de la població que actualment tampoc té dret a vot, els immigrants i els més joves de 18 anys, podran votar. Pot semblar que és normal que no tinguin dret a vot, però és que al segle XIX també era normal que els menors de 35 anys no poguessin votar. Són qüestions, doncs, que canvien amb el temps i que formen part de patrons culturals.

Hi ha diverses maneres d'esbrinar per què es tria una papereta concreta o algú decideix quedar-se a casa. Començaré per un clàssic: les enquestes, que són una gran eina de la ciència política. Les enquestes tenen el problema que generen molta incredulitat i no tenen bona premsa entre la ciutadania. Hi ha qui considera que s'haurien d'eliminar perquè no serveixen absolutament per a res, malgrat que la gent se les mira molt, però s'enfronten a un altre problema que també és fonamental: que molts polítics juguen a aquest joc; és a dir, quan es publica una enquesta, fan allò tan clàssic que si em va bé, me la crec i ho diré *urbi et orbi*, i si em va malament, no serveix per a res, no me'n crec cap. Per tant, ens les hem de creure o no, les enquestes? La meua resposta és que, en general, sí, amb molts matisos. I la clau és saber identificar quines són les enquestes bones i quines les dolentes. Això no és fàcil. Per què? D'entrada cal dir que els sondejos intenten capturar la idea de què votarà la societat en un moment concret. Si jo faig una enquesta avui, em podeu contestar A, B o C, però si us ho pregunto demà, potser algú ha canviat d'opinió. En general tenim la idea que el vot és molt estable i sempre votem el mateix, però en els últims anys això ha canviat molt. Cada vegada votem més opcions diferents i, per tant, vivim en el món de la incertesa, cosa que vol dir que una enquesta no només ha de capturar el que votaríem avui, sinó el que potencialment votarem demà. Aquest «potencialment votarem demà» és molt complicat, perquè jo no tinc una màquina del temps per saber com pensareu. Per tant, hi ha incertesa, que es pot modelitzar estadísticament, però molt sovint els mitjans de comunicació la fan servir en contra. Una altra clau de les enquestes és un numeret que els diaris publiquen a la fitxa tècnica, que no se la mira ningú, però ho recomano. Per què? Primer explicaré el sorgiment de les enquestes com a gran eina electoral.

Després de la Segona Guerra Mundial hi va haver eleccions als Estats Units, i una revista que s'enviava a propietaris de cotxes d'alta gamma i gent que jugava golf va decidir fer l'enquesta més gran que s'ha fet mai: quatre milions de persones. Enviaven la revista amb l'enquesta i la gent la tornava a ficar a la bústia. Va passar que la previsió no es va complir. En canvi, George Gallup va fer una enquesta a unes 30.000 persones, encara molt gran pels estàndards actuals, però més representativa, i la va encertar, i la seva empresa encara ara sobreviu. La clau és que l'enquesta sigui a un petit univers de la població general. Per tant, que una enquesta política abasti més persones no vol dir que sigui més bona; la clau és que aquests pocs siguin semblants a la resta de la població. En general la majoria d'enquestes se situen entre 900 i 1.500 enquestats. I quan els mitjans de comunicació diuen que «balla un escó», de fet s'ho inventen, perquè amb tan poca gent és impossible de saber. S'ha de saber llegir sempre la quantitat. Després, el principal problema de les enquestes no és que la gent menteixi, que també, sinó que no contesta. El meu prec és si us truquen, si us plau, contesteu; de cada cent trucades, s'aconsegueixen fer cinc enquestes, per tant, hi ha una ràtio d'èxit del 5%. Al Centre d'Estudis d'Opinió, l'organisme de la Generalitat que fa enquestes, al Consell Rector del qual pertanyo, vam analitzar quins problemes hi havia per intentar millorar aquest 5% de persones que respon. La gran majoria no respon perquè el telèfon no està bé, ja no té telèfon fix, s'ha mudat a un altre lloc i no ho ha dit, comença a contestar i a les tres preguntes ha de penjar, etc. Aquest és el principal problema de les enquestes actuals, tant les telefòniques com el porta a porta. També hi ha el fet que són una mica agressives, perquè et truquen a casa i et diuen que només serà mitja hora, però, és clar, només contesta un determinat tipus de gent que no s'assembla a tota

la resta. Només contesten els més motivats, els més interessats per la política, els que tenen més educació política. Gran part del repte és arribar a aquells que no volen contestar per tal d'arribar a tots els sectors de la població. Un altre problema és que, entre el 5% que contesta, una gran part menteix. Un dels clàssics és que diuen que aniran a votar i després no voten. Quin problema genera que la gent digui que hi anirà però no hi va? Que hem de calcular, de nou, un gran interrogant. Hem de calcular totes les combinacions possibles; és com una mena d'univers paral·lel que jo he d'anar esbrinant constantment. Un altre problema. En la disciplina de les ciències polítiques tenim una eina analítica del psicòleg Daniel Kahneman, premi Nobel d'economia, segons la qual tots decidim en qualsevol moment en funció de dos sistemes. El sistema 1 és l'intuïtiu, l'improvisat, allò que et diu el cor, aquell amb què decideixes ràpid. El sistema 2 és el racional, el de pensar-s'ho, valorar els costos i els beneficis. Kahneman va demostrar que només el 5% de les vegades decidim de manera racional; el 95% de les vegades decidim de manera irracional, o emocional, sentimental o segons biaixos concrets. Us posaré un exemple personal de quan era més jove. Hi havia eleccions municipals, i amb uns amics vam agafar els programes electorals de tots els partits, vam generar una mena d'Excel i els anàvem donant punts en funció d'allò que consideràvem important i allò que volíem fer. A banda d'adonar-me que això dels programes electorals és perdre el temps perquè ningú hi diu res i gairebé estaria d'acord amb tots per les generalitats i vaguetats que diuen, allò havia de servir per decidir qui votar segons els punts que treien els partits, però la classificació per punts no ens va agradar, i aquest sentiment és el que importa. I és extremadament complicat perquè es basa també en el que se'n diu estereotips.

He fet un petit exercici que ho il·lustra. Esbrinarem què vota cada una d'aquestes persones que descriuré: l'Estefania és una dona d'uns 67 anys que viu en un àmbit metropolità i és de classe mitjana-baixa: el PSC; la Marta és professora, té uns 45-50 anys, viu també en un entorn metropolità i és de classe mitjana: Esquerra Republicana; en Manel és un pèl més gran, 50-55 anys, és autònom, tot i que també podria treballar en una empresa més aviat petita, és d'una ciutat petita o d'un poble mitjà i també és de classe mitjana: Junts per Catalunya; en Juan és una persona més aviat gran, 60 anys, és sobretot de barri de zona urbana, de classe social més aviat baixa: Vox; en Biel és més aviat jove, viu en un entorn rural i té uns 30 anys, de classe mitjana: la CUP; la Maria és treballadora pública, viu en zona urbana, té entre 50 i 60 anys i és de classe mitjana-alta: En Comú-Podem, i finalment l'Antonio, el més gran de tots, classe mitjana-alta de zona molt urbana: el PP. Tot això són estereotips generats per intel·ligència artificial; he demanat a la màquina que em generi una imatge o un votant prototip de cadascun dels partits de l'arc parlamentari català, i m'ha donat aquestes imatges, cosa que he trobat força interessant. I això és el que nosaltres a vegades veiem en els mitjans, l'estereotip de la persona que vota determinat partit. Però això és un problema, perquè el que veiem és el que se'n diu correlacions. És a dir, que la Marta sigui professora està relacionat amb el fet que voti un partit concret, però no vol dir que el voti. Aquesta és la dificultat. Perquè potser la Marta és professora i també és una altra cosa; per exemple, és dona, té una determinada edat. Cal tenir-ho tot en compte.

Per tant, tenim que, per una banda, he d'esbrinar per què hi ha gent que vota i, per l'altra, si aquells que voten o no al final votaran o no. En aquest sentit, sí que en sabem unes quantes coses més. En els últims anys s'ha acumulat gran part del coneixement

en ciència política. Sabem que quatre de cada deu persones vota sempre, passi el que passi, sigui l'elecció que sigui. Després hi ha els que se'n diuen participants conjunturals: són aquells que voten a les eleccions al Congrés dels Diputats, al Parlament de Catalunya i a les municipals més o menys també, però sobretot s'abstenen a les eleccions europees. Després, els abstencionistes conjunturals: són gent que vota al Congrés dels Diputats i s'absté al Parlament de Catalunya i en tota la resta, tot i que en els últims anys molts també han votat a les eleccions al Parlament de Catalunya; però més aviat tenen tendència a abstenir-se. Després, els abstencionistes estructurals: els que no voten mai, passi el que passi. I sempre hi haurà un tipus de població que no podrà. Jo l'única vegada que no he votat va ser quan vivia a l'exterior, i vaig acabar enfadant-me amb l'ambaixada espanyola perquè hi havia una cua immensa. La qüestió és com incorporar aquesta bossa en el cos electoral. Els més difícils de calcular són els participants conjunturals i els abstencionistes conjunturals; són els que ens porten més de corcoll, al CEO, de cara a les properes eleccions del 12 de maig. Per exemple, a les passades eleccions generals al Congrés dels Diputats va haver-hi entre 700.000 i 750.000 votants independentistes que es van abstenir, segons els càlculs que es van fer en el seu moment. Això no havia passat mai. Era un tipus de votant que votava a les generals i també al Parlament de Catalunya. Són molta gent que ara no sabem què farà el proper 12 de maig, cosa que crea una situació d'incertesa a l'hora de preveure un comportament futur.

La idea de l'enquesta és relativament fàcil: fer l'enquesta bé, intentar arribar a tothom, intentar fer les preguntes que calen per tal de saber què votaria una persona encara que no ho digui, i després hi ha un seguiment de les eleccions estadístiques que permeten fer una projecció. Que és l'última

projecció del Centre d'Estudis d'Opinió que es va publicar fa uns dies, abans que s'anunciessin les eleccions. Això és el que se'n diu incertesa; tots aquests mons paral·lels que existeixen i que jo intento apuntar, la foto borrosa que tenim de la realitat. En general hi ha dues eines que fem servir per predir la gent que votarà. La primera és què van fer en el passat. Si una persona ha votat el partit A en les dues eleccions anteriors, amb certa probabilitat votarà el partit A. És una peça d'informació important. En general la gent segueix uns patrons més estables del que sembla. Podem establir percentatges, com ara que el 75% de persones que van votar el PSC diu que votarà el PSC. És clar que també poden mentir. Però potser és una mentida un pèl més relativa, perquè haurien de mentir dues vegades. Fa poc hem incorporat una nova eina que ha estat molt útil i ha generat alguns titulars. És una mena de simulació. La pregunta és: si tinguéssiu una segona opció de vot, a qui votaríeu? Imaginem-nos un món paral·lel en què apareix un altre col·legi electoral al costat i tenim una altra papereta: quina opció votaríem, excloent la que ja hem votat? Això ens és molt útil perquè capturem un concepte que es diu elasticitat. És a dir, si som capaços de renunciar a la nostra primera preferència política, veiem el que se'n diuen les fronteres entre els partits. I a partir d'aquí podem crear simulacions i jocs per esbrinar què votarà la gent. Per exemple, amb el PSC veiem que el 30% de la gent no votaria cap més partit, un 22% votaria Esquerra Republicana i un 21% votaria En Comú-Podem. Això és una indicació indirecta que hi ha un cert component i certa gent podria bascular cap a un lloc o cap a l'altre. Hi ha qui està molt convençut del que ha votat i diria cap; però hi ha gent que bascula una miqueta més, cosa que ens dona més informació.

Una de les tasques és intentar esbrinar el futur i l'altra, que és la que fem més, és

intentar entendre el passat. Jo estudio poc les qüestions catalanes, però en el context de l'1 d'Octubre vam fer un estudi del qual vam aprendre molt. L'1 d'Octubre hi va haver un referèndum i vam veure diferents intervencions policials al llarg del territori, en vam calcular 125. Aquí hi havia dues preguntes que a nosaltres ens interessaven. Una: va augmentar la participació per culpa de la intervenció policial? Dues: la gent va votar diferent el 21 de desembre del 2017 en aquests llocs on hi va haver intervenció policial? Són preguntes d'interès acadèmic que ens permeten veure com es comporta la gent davant de la violència policial. Es podria dir que és obvi que va augmentar, la gent es va enfadar i, per tant, molta més gent va anar a votar. Jo li diria que sí, aquesta és una expectativa. Però també podria ser que la gent s'espantés i decidís no anar al col·legi electoral. Això pot passar en molts llocs del món, en molts règims autoritaris s'envia la policia als col·legis. Hi ha un gran debat —i això els dictadors ho saben— sobre si les intervencions policials fan augmentar les protestes o disminuir-les. Per què? Perquè si jo apallisso la gent, aquesta gent es pot enfadar i crear-me una revolució; és el que va passar a la Primavera Àrab. I també pot passar el contrari, que amb una mica de repressió faig allunyar la gent. Va ser un exercici interessant. La primera dificultat era saber on havia anat la policia, i vam enviar un exèrcit de treballadors arreu del territori per identificar si alguns vídeos que corrien per la xarxa eren certs —perquè alguns no ho eren—, i al revés, a localitzar llocs on la policia havia anat que no teníem identificats. Vam fer una anàlisi sistemàtica de tots els llocs on havia anat la policia i de què hi havia passat. En alguns llocs hi van anar, en d'altres hi van intervenir i va haver-hi molta violència o una intervenció dura. Per fer recerca acadèmica aniria bé que les intervencions policials haguessin estat aleatòries, però això no va passar. Es podria pensar

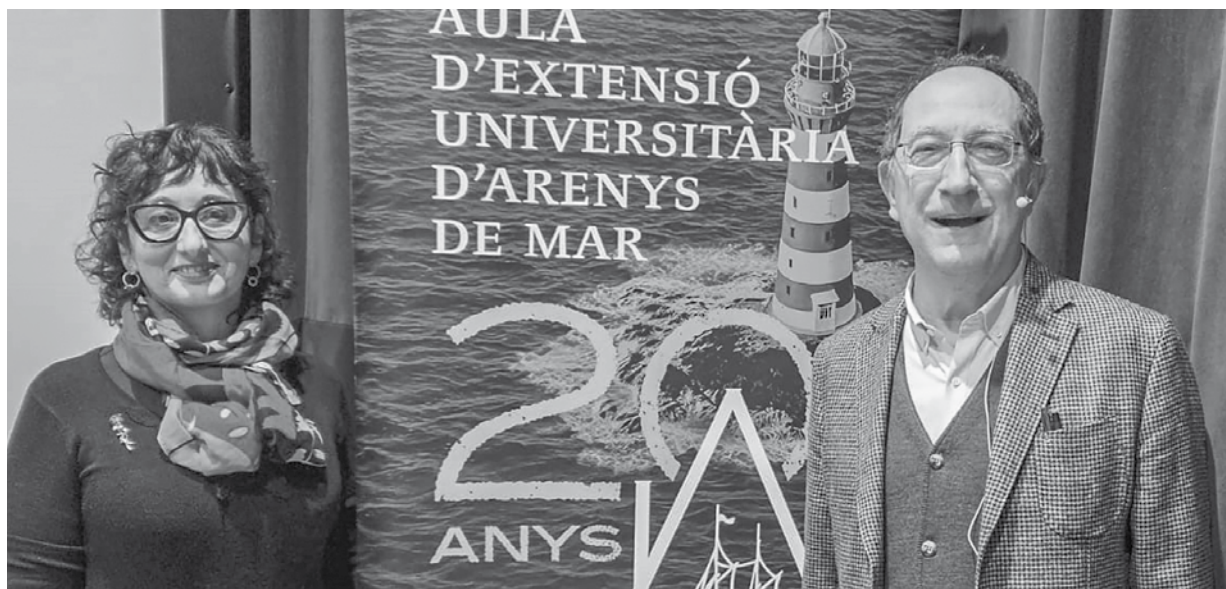
que és molt fàcil, que van anar a Sant Julià de Ramis perquè hi vivia Puigdemont, o al poble d'Oriol Junqueras perquè votaria allà. Però els altres cent vint d'on surten? Rascant una mica, i això és el que expliquem en aquest article publicat, vam entendre que ells tenien una llista, que jo he vist, de quaranta o cinquanta escoles, i anaven ratllant on anaven. Cada esquadró policial havia d'anar a les quaranta o cinquanta escoles que tenia. Òbviament, la policia no és ximpla, i l'objectiu no era tancar tots els col·legis; és impossible, fins i tot els règims autocràtics ho saben, que reprimir tothom és complicat. El que has de fer és una repressió selectiva, o unes intervencions selectives. Al Pirineu no hi van anar perquè hi havia poca gent i no és eficient. Això ho van reconèixer ells i es va confirmar en el judici del Procés. Alguns van anar a les zones urbanes primer, per exemple a Badalona, i altres volien anar a zones de l'extraradi. Què va passar? Un, que no s'esperaven tanta resistència i això els va frenar i els va trencar el pla. Dos, que molts esquadrans policials es van posar nerviosos i van començar a voltar per altres llocs. Això fa que, malgrat que l'objectiu fos anar a uns llocs concrets, al final el mapa sigui d'unes intervencions bastant aleatòries. I vam tenir el que se'n diu un experiment natural. Tenim que uns van rebre intervenció policial i altres no. Els comparem i mirem si uns han votat més que els altres. I què vam trobar? Que la participació va créixer a prop dels llocs on es van produir intervencions policials. De nou algú pot dir que això és molt obvi, però no ho és tant. Recordem que es va implementar el cens universal, es podia votar a tot arreu, però no tothom ho va saber, com vam descobrir després fent aquesta investigació pel territori. En tot cas, va créixer la participació, i algú podria dir que això també és obvi, però simplement és que la gent que no va poder votar a Sant Julià de Ramis va agafar el cotxe i se'n va anar al poble del costat

i va votar. De fet, als municipis del voltant va créixer la participació, i dues terceres parts d'aquest augment ve de gent que es va desplaçar dels llocs on no es podia votar. D'altra banda, i aquí ve l'interès del tema, una tercera part són nous votants que no pensaven votar però que es van activar en veure la intervenció policial. Això va passar sobretot al voltant d'aquells llocs on la policia havia intervingut. I en certa manera, gratant una mica, ho vam entendre. Perquè que toquin els teus o el poble del costat, amb el qual tens una vinculació més emocional, esperona a participar, també els que no eren independentistes però van decidir participar-hi com a acte de protesta. I això també és interessant, no només per entendre el cas de l'1 d'Octubre, sinó que també ens pot ajudar a entendre altres coses. De fet, en una conversa amb els Mossos d'Esquadra, ens vam trobar que a vegades quan intervé la policia hi ha certa gent que potser està a favor de l'actuació policial, però si la policia es passa de frenada, aleshores aquesta gent no canviarà d'opinió respecte als que han rebut, però sí que hi sentirà una mica de connexió emocional.

Perquè vegeu la confusió que a vegades hi ha entre ciència política i política real, en aquest cas nosaltres no hi teníem cap mena d'interès polític, i vam tenir l'honor d'aparèixer a *El Mundo* amb aquest article, i de cop vaig començar a rebre notificacions a Twitter de gent que deia que ens havíem inventat les dades i que estava tot manipulat, etcètera. I va provocar que sortíssim als mitjans, en termes negatius en aquest cas, perquè se'ns acusava de fer proselitisme i de no estudiar l'acció política, quan el recorregut que havíem fet era el que he explicat. Però és el que passa quan estàs en una disciplina que té unes fronteres borroses i que alguns la volen utilitzar amb voluntat política.

Cent anys d'Estellés, un poeta per a un poble

Recitació de poesies amb Christelle Enguix Morant, poeta valenciana

Josep-Vicent Garcia Raffi

Universitat de València

S'inicia la conferència amb la recitació del poema «Tornen els dies».

Tinc l'honor de compartir la conferència amb la poetessa Christelle Enguix, valenciana de la Safor, que ens recitarà una sèrie d'obres d'Estellés. D'altra banda, vull dedicar la xerrada a una arenyenca que ha traspassat recentment, M. Teresa Bertran, perquè ella formava part del meu cor arenyenc.

És un goig recitar Vicent Andrés Estellés, un poeta sempre estimat. Un dels primers llibres que vaig comprar va ser *Llibre de*

meravelles, que té trenta edicions. Personalment el recordo en recitals, aplecs, al seu pis de València, ja malalt. Ell formava part de la «Santíssima Trinitat»: Sanchis Guarner, Joan Fuster i Vicent Andrés Estellés, els tres que silenciaren, amenaçaren i intentaren assassinar, com en el cas de Joan Fuster.

Aquesta conferència tindrà aquest símbol: les ulleres d'Estellés. Per tot el territori se celebraran actes d'aquests cent anys del seu naixement.

Christelle Enguix ens va recitar un fragment d'un escrit del poeta: «La clau que obri tots els panys».

Fuster deia que Estellés era un poeta de realitats. I Estellés deia: «He contat allò que he viscut sense res més, les persones sense alegria, sense esperança, sense llum; si un poema meu pot fer estimar una mica més la vida ja estic content».

Estellés neix a Burjassot, un lloc molt concorregut el 1924. És fill d'una família de forners, per això el símbol del pa és en la seva poesia. Estudia periodisme a Madrid, torna a València i coneix Isabel, la seva dona, i entra a treballar a *Las Provincias*, del qual va arribar a ser redactor en cap. Durant la Transició, *Las Provincias* adopta una posició anticatalanista. Ell decideix escriure en català quan coneix Sanchis Guarner i Borja Moll, que estaven promocionant el Diccionari Català-Valencià-Balear, ells l'animen a escriure en català per sempre amb una excepció.

El poeta escriu, però no publica; hi ha una distorsió entre escriptura i publicació. Un altre moment important va ser la mort de la seva filla als quatre anys d'edat, i publica dues obres: *La nit* i *Primera soledat*. En els setanta hi ha el boom d'Estellés i comença a publicar desordenadament; un dels llibres és *Llibre de meravelles*. El 1978 rep el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i *Las Provincias* l'obliga a jubilar-se anticipadament. Mor el 1993 i se li fa un acte multitudinari. El 1996 es publica la seva obra *Mural del País Valencià*. El poeta inventa la realitat per mitjà de la seva poesia, fa un mural de la València que ha viscut, és un poeta de realitats. Reflecteix els comportaments quotidians del poble, la mort, l'amor.

Christelle Enguix va recitar diversos poemes: «El forn», del *Llibre de meravelles*; «Cançó de bressol», del llibre *La nit* i que fa referència a la mort.

A causa de la mort de la seva filla, Estellés escriu de manera compulsiva. Una vegada vaig fer una visita a Salvador Espriu i li vaig preguntar quin efecte li causava *La nit*, i em va dir que Estellés era sincer i que havia patit molt. Els grans temes de la poesia d'Estellés van ser la poesia civil o compromesa, la poesia de ficció històrica, la guerra, la lluita i el desvetllament del poble. La poesia de la

quotidianitat, ja que de qualsevol cosa en fa un poema. També fa una poesia de tonalitat existencial amb un component autobiogràfic, on entra la poesia amorosa. I finalment hi ha la poesia imaginativa, festiva i lúdica que lliga amb la poesia popular. Pel que fa a la poesia civil o compromesa, el poema per als valencians «Assumiràs la veu d'un poble» del *Llibre de meravelles* destaca el compromís del poeta amb el seu poble.

Vam veure i escoltar Estellés llegint aquest poema, i també el va recitar Christelle Enguix. Tot seguit la poeta va llegir «Pimentó torrat», que és com un èxtasi sensual i forma part del poemari *Horacianes* del 1974; «Poema 22» com a representant de la poesia de tonalitat existencial, del poemari *Pedres de foc*, en què parla del poble amb aquest tan personal, i «Cançó de la lluna», del poemari *Taula parada*, homenatge a la infància, a la natura.

Al principi Estellés parlava de la mort. Eros i Tàntos són els seus grans temes. L'amor en una doble vessant: amor conjugal per l'esposa Isabel i, alhora, un erotisme descarnat molt provocador. I després hi ha la mort, lligada al mite cristià; és una mort quotidiana, nostra, que vivim. Tot això ho sap reflectir en els seus poemes. Els valencians saben que la frase «No hi havia a València dos amants com nosaltres» és d'Estellés, del poema «Els amants» del *Llibre de meravelles*.

Christelle Enguix va recitar aquest poema, i tot seguit «Poema 106», del llibre *El gran foc dels garbons*, en què Estellés s'imagina la mort del poema.

València i Burjassot són el seu món vital. València és on treballa i el lloc on és més feliç. Burjassot és la seva infantesa, el lloc d'on ve, on torna. Quan el clima de València és irrespirable, viu una temporada a Beni-

modo. El primer poema del *Llibre de meravelles*, «Cos mortal», és una desfilada de topònims de la ciutat de València, un recorregut pels carrers que ell més s'estima i pels ponts de la ciutat; és un poema d'amor a la ciutat.

Christelle Enguix ens el va recitar, així com un poema curt sobre Burjassot.

L'estil estellesià es reconeix de seguida: el lèxic quotidià, el tipus de poema, és fàcilment detectable. El jo poètic sempre acaba en el jo col·lectiu, és un entre tants, té un sentit narratiu, un diàleg amb el tu. Els mots senzills que apareixen són característics, utilitza molt la terminació *-ment*, comparacions, ús del present i de l'imperfet.

Ovidi Montllor fa que Estellés tingui una repercussió important per la magnífica interpretació que fa dels seus poemes. Actualment, Pau Alabajos acaba de fer una biografia sobre Estellés i té tres discos sobre ell. Hi ha un poema molt ben interpretat per Ovidi, «M'aclame a tu», un llibre de Xàtiva, que intenta recordar un bombardeig de l'estació pels feixistes italians. Ovidi i Estellés van ser amics íntims.

Volíem acabar amb un poema molt conegut també, «Cançó de la rosa de paper», un homenatge a José Martí, líder de la independència cubana, i a una rosa de paper. Recordem Estellés amb pintades, una falla i les festes d'Estellés que van per tot el país. Per tant, Estellés viu, és un poeta viu.

10 coses que no veus a la televisió, però que hi són

Joan Celdran Danés

Periodista i escriptor

Un cop em van fer una pregunta: «Per què feu programes tan dolents a la tele?». Per això us vull parlar d'aquelles coses que no veiem a la tele però que hi són. Aquestes coses les tenen en comú tots els bons programes de televisió.

La primera cosa és una bona idea. Darre un bon programa hi ha una bona idea. A la televisió es comença amb una idea, una bona idea representada com un ou d'or. Els cavalls són com les idees, són vius i tenen perills, pot passar que les controlem i arribem a un bon final, però també pot passar que les idees ens controlin a nosaltres i llavors acabarà malament. En realitat les idees són a tot arreu. Hi ha una teoria que diu que són les idees, les que ens venen a buscar a nosaltres, com quan després d'un incident a la riera d'Arenys se'm va ocórrer fer un documental titulat *Animals i companyia* que explica la relació entre les persones i els animals. Hi ha vegades que ens bloquegem i no tenim idees, i aleshores n'anem a comprar a un seguit de mercats internacionals que es dediquen a comprar i vendre documentals; idees ja testades, és a dir, que s'han posat a prova en alguna cadena i ja sabem que tindran audiència. Cada cop més les cadenes de televisió busquen un cert tipus de idees, les més esbojarrades, les més tencadores, com per exemple la sèrie *Epic nails* sobre manicura al canal 3cat, que té molt

èxit d'audiència. Un dels valors que té TV3 és el risc. TV3 ha apostat sempre pel risc, com ara amb *Catalunya des de l'aire* o *Polònia*, programes que funcionen molt bé.

La segona cosa que tenen tots els programes bons és ideologia. Si tenim una idea i no tenim ningú que la compri, què farem? Els que fem programes en català ens trobem que només tenim un comprador: TV3; els que fan ràdio tenen més opcions. TV3 ja té la seva gent fent programes: 20 directius, 115 càrrecs intermedis i 2.165 tècnics i personal laboral. Uns quants es dediquen a tenir idees, però no n'hi ha prou, i aquí entren les productores externes a TV3 que es dediquen a fer programes per vendre'ls. Per llei, TV3 té l'obligació de comprar part de la seva programació a fora per potenciar la indústria audiovisual. Al final, però, sempre hi ha una persona decidint, el cap de programes, que és el filtre. Darrere de

les decisions del cap de programes hi ha una ideologia marcada per quatre aspectes: les lleis del mercat, que és el públic objectiu dependent de la cadena; la competència entre nosaltres i els altres; els gustos personals, i finalment el context. El context és important; fa uns quants anys vaig fer un documental sobre Jaume Sisa i el context era favorable, però va passar que el tema del Procés va començar a ser noticable i Jaume Sisa va dir coses com «Els catalans som uns desgraciats» o «Catalunya no serà lliure ni quan sigui independent», i això va capgirar el context del meu documental. Això lliga amb el fet que una idea que és bona avui pot ser que d'aquí a uns mesos o dies no ho sigui. Per sort, vam poder acabar fent el documental.

La tercera cosa són els diners. Hi ha una frase que diu: «Tothom té un preu. Qui no en té, no val res». Aquesta frase també és certa a la televisió. La televisió és cara, però com de cara? Quant val un minut de televisió? Fer un documental té un pressupost aproximat entre 1.000 i 1.800€ al minut; fer un programa d'entreteniment, entre 2.000 i 3.500€ al minut, i una sèrie de ficció, entre 4.000 i 8.000€ al minut. El programa *30 minuts* costa 30.000€ cada episodi; el *Sense ficció*, uns 70.000€ per episodi; el *Polònia*, uns 87.500€ per episodi; *El foraster*, 110.000€ per episodi; *Joc de cartes*, 115.000€ per episodi. Un cas a part és el cinema. Els films en català tenen un pressupost de 720.000€ de mitjana, molt per sota d'una pel·lícula a la resta d'Europa, que són 2,5 milions per temporada, i l'última temporada ha costat 90 milions d'euros. Passa com en el món del futbol, les despeses van en concordança amb els ingressos esperats. I els diners, d'on surten? Hem de distingir entre els tipus de cadenes, públiques i privades: en les privades provenen de la publicitat i de les subscripcions; en les cadenes públiques els diners es recullen del pressupost públic, la publicitat i al-

tres ingressos. La Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals té un pressupost de 395 milions d'euros: 330 milions de Presidència, 11 milions de Cultura, 50 milions de publicitat i 4 milions d'altres serveis. I és a canvi de la missió i els principis a què es compromet: difondre la identitat catalana, cooperar amb el sistema educatiu, fer producció audiovisual en català i ser un model social en la diversitat, la qualitat i la innovació. Fer televisió és car, i si es vol fer un bon programa es necessitaran diners, els que es necessiten per fer les coses ben fetes.

La quarta cosa és el disseny. De tots els programes que es pensen només arriben fins al final els que aconsegueixen un procés de producció correcte. Les feines que s'han de fer són: preproducció, en què es fa el procés de recerca, es planifica tot i es fa la contractació; el més important d'aquesta part és la recerca. Producció, que és escriure els guions, la localització i el rodatge. I postproducció, en què tot es fa bonic, es fa el muntatge, la sonorització i l'etalonatge, que és controlar els colors. Si parlem dels temps, per fer un *30 minuts* per a TV3 m'estic un mes en cada una de les fases. Hi ha casos en què tot es multiplica exponencialment; per exemple, el documental de Jaume Sisa vam trigar quatre anys a fer-lo. Aquest ofici és molt bonic, però té les seves pegues, com ara el temps, per això em fan certa enveja els músics i els locutors de ràdio, que tenen uns temps molt més petits.

El cinquè punt és l'equip, que és clau. El seixanta per cent del pressupost de TV3 es destina a l'equip que fa la tele. Tots els programes tenen tres figures: el director, que s'encarrega de la realització; el realitzador, que s'encarrega de les imatges, i el productor, que s'encarrega del pressupost i la planificació i també controla que tot surti tal com està previst. El productor és la persona que fa reals els desitjos del director i les imatges del realitzador. Qui més hi ha a l'equip? Una llista infinita de noms. Al pro-

grama *Epic nails* hi treballen setanta-cinc persones, per exemple.

El sisè punt és el guió. Com que els processos són tan llargs i hi ha tanta gent implicada, tenim el guió escrit pel guionista sobre el qual treballem. El guió és diferent segons si fem ficció o no-ficció. En els programes de ficció, el guió sempre s'escriu després, a diferència dels programes de no-ficció. Moltes vegades passem per alt els títols dels programes, que són molt importants, perquè han de donar una idea del contingut.

El setè punt és la història. Aquest ofici no comença ara, ve de molt antic. La televisió es va inventar el 1926, va arribar a Espanya el 1956 i TV3 va començar el 1983. Els bons programes de televisió són aquells que aporten alguna cosa de cara al futur. El que no es pot fer mai és plagiar programes. Les lleis de propietat intel·lectual són molt febles i les idees es poden copiar, però hi ha una sèrie de mecanismes perquè no ens copiïn els programes.

El vuitè punt són les històries que volem explicar. El mur, la finestra i el mirall simbolitzen els tres tipus d'històries: un programa pot ser que no ens digui res, pot ser que hi mirem a través com una finestra al món i pot ser que sigui un mirall que ens digui com ens enfrontem al món.

En novè lloc hi ha l'audiència. Si tot això que fem no ho mira ningú, ja podem plegar. Hi ha una relació entre audiència i diners,

perquè les cadenes tenen la seva relació amb els anuncis, que varien segons la gent que estigui mirant la televisió. Les audiències les mesura una empresa que es diu Kantar Media mitjançant uns audímetres, que són uns aparells similars als comandaments a distància.

I en desè lloc, la tecnologia. Estem enganxats a les pantalles dels mòbils i els ordinadors, i això anirà a pitjor. D'aquí a deu anys ningú anirà amb mòbil pel carrer, anirem amb unes ulleres intel·ligents que funcionaran a través de la nostra veu. La tecnologia està canviant la manera com fem els programes de televisió; totes les coses importants les hem posat dins un marc i la televisió és hereva d'això. El que ve és la vida immersiva, no mirarem la tele, sinó que serem dins de la tele, dins de les pel·lícules. Però encara n'hi ha una altra de pitjor, que és la intel·ligència artificial, que pot generar audiovisuals. I us presento una noia que es diu Alba Renai que acaba de fitxar per Telecinco i està generada totalment amb intel·ligència artificial, no és real; això vol dir que els presentadors poden ser realitzats amb IA. Això ha de servir d'advertència perquè a partir d'ara, quan mireu la tele, la mireu amb una mica més de cura i atenció, perquè potser les coses ja no seran com abans.

Quan alguna d'aquestes deu coses falla, però, encara hi ha un ingredient més que pot salvar un programa: la il·lusió.

Adriana Lecouvreur de Cilea, una obra mestra entre Verdi i Puccini (Conferència prèvia a l'anada al Liceu)

Pol Avinyó Roselló

Musicòleg i divulgador musical del Liceu

Avui descobrirem una obra mestra, una obra extraordinària. Hi ha cinc motius pels quals no us la podeu perdre: és una obra ideal per començar a veure òpera, per la durada, són dues hores de música, és molt concentrada. És la producció més bella que s'ha vist al Liceu des que es va reconstruir, és espectacular, és com si dins l'escenari del Liceu fóssim en un palau. És una obra plena de moments antològics, moments molt populars, famosíssims. És una obra que té ballet. I per acabar, té un excel·lent repartiment de cantants. El compositor és Francesco Cilea, un compositor a cavall entre Verdi i Puccini. És un senyor que només va compondre cinc òperes perquè es va dedicar a ser professor de conservatori. Té un origen musical molt curiós: perd la mare de petit, i als cinc anys decideix ser músic perquè al seu poble va escoltar la part final de *Norma* de Bellini, i a partir d'aquí va quedar captivat i va voler ser compositor.

Aquí vam sentir un fragment de *Norma* de Bellini cantat per Montserrat Caballé.

Entre Verdi i Puccini hi ha la *Giovane Scuola*, un grup de compositors italians que s'emmirallen en Wagner o Stravinski. En forma part, per exemple, Mascagni i la *Cavalleria Rusticana*, una música diferent de la de Cilea, és una música amb una gran passió.

Vam sentir un petit fragment de la *Cavalleria Rusticana*.

A *Adriana Lecouvreur* Cilea busca personatges nobles i sobretot la bellesa de la paraula. Enrico Caruso va ser el tenor que va estrenar aquesta òpera el 1902 i en va quedar enregistrat un petit fragment. Els intèrprets del Liceu seran: Aleksandra Kurzak com a Adriana Lecouvreur; el tenor serà Roberto Alagna, un tenor que coneix molt bé el paper; la rival d'Adriana serà Clementine Margaine, i com a baríton Luis Cansino. El director és el mestre Patrick Summers.

El ponent ens va mostrar amb fotos l'escenari de l'obra, que és un escenari dins de l'escenari del teatre. A continuació vam veure una ària de l'obra amb Montserrat Caballé.

Lecouvreur va ser una gran dama de la comèdia francesa, que va tenir d'amant el príncep Maurici de Saxònia i va rivalitzar amb la princesa de Bouillon. La versió del Liceu va quedar enregistrada i us proposo descobrir-la una mica. A l'acte segon apareix la princesa de Bouillon, que demana al príncep de Saxònia per uns assumptes. El príncep demana a Adriana que la princesa pugui fugir, i ella veu que el seu Maurici l'ha enganyat. Abans del monòleg de l'acte tercer hi ha un ballet de l'obra, en què com a espectadors veiem un teatre, és a dir, un

teatre dins el teatre. I després Adriana recita el seu text, que fa que la seva rival s'encoratgi i generi un clima de tensió màxima. L'acte quart ja no recordo com segueix, ho veureu al Liceu. . .

Al llarg de la conferència vam veure i escoltar diversos moments de l'obra, com ara una escena amb Josep Carreras i Montserrat Caballé en què es genera una anècdota amb una arracada.

El negre i la moda

Silvia Ventosa Muñoz

Doctora en Antropologia Urbana

Avui parlarem del negre en el vestir, el color més invisible però el més complex d'aconseguir. Fins al segle XVI s'obtenia per una superposició de colors. Es va descobrir Amèrica i també l'arbre pal de campetx, que dona un tint de color negre. És el color del poder, del fetitxisme, de la seducció, però també de la misèria, de la pobresa, del dol, de la religió catòlica en els seus aspectes més estrictes. És el color més ancorat a la terra. El negre té tots els colors.

La ponent ens va ensenyar un gravat amb un agutzil vestit de negre, i a l'altra punta del ventall, dones anant a l'església amb la cara tapada i vestides de negre, als anys cinquanta del segle passat. Una foto d'Ava Gardner amb un petit vestit negre, representació de la seducció, i de nou a l'altre extrem, unes monges del segle XXI llegint i relacionant-se amb el món, però no deixen d'anar amb un vestit que prové de l'època medieval.

A partir del segle XVI la moda avança amb l'aparició dels sastres, que fan patrons. A partir d'uns primers manuals es fan els vestits. Espanya és el país més poderós, i veiem Felip II de negre perquè era un símbol del poder; d'altra banda, la contrareforma va criticar els dispendis de luxe exagerats i va imposar una moda més austera. Aquesta

moda es va estendre per tot Europa. Thomas Mann a *La muntanya màgica* critica Espanya com un país negre, de la Inquisició. A més, en aquella època la mort era molt present i, sobretot les dones, empalmaven un dol amb l'altre i, per tant, sempre vestien de negre. De fet, a Espanya es vestia de negre en contra dels francesos, que vestien amb molts colors.

Amb la Revolució Francesa es passa de la moda de la noblesa a la de la burgesia. Els homes vesteixen amb vestit de tres peces i camisa blanca. Les dones burgeses es van quedar a casa i no van tenir dret a tenir una vida pròpia. Charles Baudelaire parlava del vestit negre que igualava els homes com un immens vestit d'enterrador.

Vam veure diverses fotografies: un home i una dona de negre, ella amb un vestit de gran volum amb una cintura molt estreta a causa de la cotilla. De mitjans del segle XIX, unes dones amb cua, és l'època de les primeres sufragistes i els escriptors naturalistes, com Emilia Pardo Bazán, gran defensora de la dona perquè arribi a ser independent i rebí més educació. Una fotografia d'una dona modernista de començament del segle XX, de negre i seductora. Una foto de *La moda elegante*, una revista per conèixer les modes. El negre era omnipresent, també en els vestits populars: un senyor supervivent del

setge de Girona, vestit a l'antiga, el 1877, de negre. Una foto d'una família, els primers daguerreotips del segle XIX, tots de negre. Una pagesa de Figueres de negre. Una puntaire d'Arenys de Mar de negre. A finals del segle XVIII les dones també anaven amb un conjunt tres peces, totes de negre. Una foto de l'Escala que mostra una mestressa rica i la seva dida o mare, vestides de negre. Unes fotos de Josep Esquirol de l'Escala d'uns pescadors amb una garibaldina, una peça poc vista. Unes dones grans pobres, de negre pel dol, amb el cap tapat com a símbol de modèstia i respectabilitat. Una altra foto de dues dones del 1918, la dona gran amb mocador i l'altra no. Una pastora filant als anys quaranta amb un mocador negre. Uns personatges de Tortosa, tres homes tots de negre. Una parella vestida de cerimònia a muntanya, de negre tots dos. Un estudiant de Vic de negre. I altres fotos sobre el poble: pastors, traguers, dones, fotos d'escoles amb nens i nenes vestits de negre.

Saltem al món de la moda: comencem amb Mariano Fortuny i la seva companya Nigrin, que va dissenyar tot un seguit de vestits sense cotilla. Als anys vint les dones s'alliberen. Les dones burgeses volen ser tan independents com els homes, i el negre continua present.

Vam veure unes fotos de les *garçons*, dones vestides amb peces d'homes, i una de Greta Garbo a la pel·lícula *Queen Christina*, que va vestida de negra del segle XVI, a l'espanyola.

Coco Chanel va ser la gran impulsora del negre al segle XX. Coco Chanel va ser una nena molt pobra, va créixer en un orfenat i va aprendre l'ofici de barretaire. Ella va canviar la forma de vestir, va vestir les dones amb pantalons, amb samarretes, i sobretot va utilitzar el negre, com a venjança pel negre que havia hagut de vestir a l'orfenat. Després de la Primera Guerra Mun-

dial, va canviar el món, va donar llibertat a totes les dones. És el moment que deixen de portar barret.

Vam veure una foto de Coco Chanel de negre amb bijuteria; el negre com a idea d'estar molt a la moda, o de no anar-hi gens: una fotografia de les milicianes de la Guerra Civil amb vestits negres. Vestits de tres peces de negre dels homes als anys cinquanta i seixanta. Foto d'Audrey Hepburn de negre. Fotos de models de Pedro Rodríguez i de Balenciaga, gran defensor del negre. Fotos d'Ives Saint Laurent, que va posar esmòquing negre a la dona. I una foto d'un punk, que es van rebel·lar contra la societat amb casaques de cuir negre.

Els modistes japonesos arriben a Europa i fan una revolució, posen en qüestió com van vestides les persones grans i joves, i porten a Europa models de negre i amb influències dels seus quimonos. Els Sis d'Anvers fan una moda desconstruïda, que és el que portem a partir dels anys vuitanta.

Alguns noms de dissenyadors actuals són, a Espanya, Sybilla o Lidia Delgado; a Catalunya tenim Txell Miras o Miriam Ponsa.

Per acabar, un petit homenatge als gòtics andrògins de la música popular.

Paraules intraduïbles: un tresor del català

Jordi Badia Pujol

Filòleg i corrector

Com que tots tenim una certa edat, devem estar una mica preocupats per la llengua, perquè veiem coses que no ens agraden. Per una banda, cada vegada sentim menys català —o sentim més castellà, es pot dir de qualsevol de les dues maneres—; i per l'altra, també ens adonem que el català que sentim va perdent paraules i va perdent trets, fins i tot fonètics. Com que això em preocupa, m'agradaria trobar-hi solucions. I pensant en solucions, jo segueixo un camí que és el de l'enyorada Carme Junyent, que es va morir encara no fa un any. Ella tenia una classificació de la nostra població que deia: «Et trobaràs que hi ha un 15% d'hostils, un 15% de militants i un 70% d'indiferents». Ara imaginem-nos que tots nosaltres som militants, és a dir, que ens preocupa la llengua i volem fer alguna cosa per salvar-la. «Deixem estar els hostils», deia ella, «que amb aquests no hi ha res a fer, no cal que hi perdem el temps», però et poden contaminar el 70% d'indiferents, per tant, és en els indiferents que ens hem d'abocar. Jo parlo amb indiferents, moltes vegades joves, i em trobo que costa que entenguin que cal mantenir la llengua, que entenguin que el català perilla, perquè de fet si comences a gratar, arribes a la conclusió que els és igual. És a dir, en teoria no els és igual, però ho veus en l'actitud, en el fet que canvien de llengua, quan s'adrecen

en castellà a un desconegut —he dit joves i volia dir joves i no tan joves; en el jovent sembla que les estadístiques diuen que és on més s'abandona la llengua—; deixen estar el català quan qui tenen davant parla castellà, encara que potser sàpiga català, o bé quan —i això encara és pitjor— li veuen uns trets facials i pensen que no és d'aquí, per tant, li parlaré en castellà. Quan em trobo amb aquests indiferents, moltes vegades em diuen que és igual, això de les llengües, perquè el que convé és que ens comuniquem, que les llengües són un vehicle de comunicació, i si no en tenim una, en farem servir una altra i ja està. Ara us diré què en pensava, la Carme Junyent, d'això: «Si la llengua és un sistema de comunicació, per què li restem eficàcia diversificant-la?». Quan ella parlava de diversificar-la es referia al fet que sembla que quan va néixer el llenguatge humà hi havia una sola llengua, i a mesura que la població va anar creixent, els que parlaven van anar augmentant, cada vegada hi havia més llengües, i per això avui n'hi ha tantes. Per tant, no ha estat eficaç, això; si n'hi hagués una, seria molt més eficaç. Tots parlàriem la mateixa. Si les llengües es diversifiquen és perquè no són sistemes de comunicació i prou. I aquesta qüestió també ha tingut respostes més enllà de la ciència. Quan desapareix una llengua, o simplement està amenaçada, els esforços que es fan per revitalitzar-la no

plantegen mai la qüestió de la comunicació. Ens podem comunicar en la llengua que sigui i com sigui, amb gestos, amb ganyotes, si cal, però dir el que volem dir i ser qui som no és tan fàcil en la llengua d'un altre. Ens fixarem en aquest «dir el que volem dir i ser qui som».

Per a un filòleg, *dir el que volem dir* és una frase que obre mil portes, és tot un món. Com diem el que volem dir? Aquí hi entra la precisió lingüística. Dir el que volem dir amb precisió. Si m'haguéssiu de dir sinònims de *prim*, segur que en sortirien uns quants: *sec*, *escanyolit*, *flac*. Ara bé, si ens preguntéssim quina diferència hi ha entre *prim* i *sec*, i entre *sec* i *flac*, entre *flac* i *escanyolit*, o *escanyolit* i *escardalenc*, probablement ja patiríem una mica més. El català, aquesta llengua que va néixer aquí, que els nostres avantpassats van anar enriquint i que ens ha arribat plena i esponerosa fins al segle XXI, va «parir» tot això: un nen escanyolit, que vol dir molt prim; una noia escardalenc, que vol dir eixuta de carn; un vailet magre o amagrit, que té poc greix, o magristó, que no és ben bé magre, sinó tirant a magre; una criatura desnerida o escarransida, que vol dir poc desenvolupada. Per tant, això no necessàriament ha de ser prim, però ho associem a prim. Una dona esmerlada, una paraula poc coneguda aquí, que vol dir flaca; un home esprimatxat, que no és prim i proud, sinó que és prim per l'alçada que té; un individu cara-xuclat, que té les galtes xuclades. Quin nyicris, escarransit i alhora malaltís. Fixeu-vos en la precisió. Quin secall, que vol dir molt magre. Una criatura neulida, que vol dir que li falta vigor, i una criatura neulada, que no vol dir neulida, i no sé si aquí ho feu servir, a la meua comarca, el Bages, sí, i és algú que té cara de mala salut. Observeu tot el que el català ha arribat a generar a l'entorn de *prim*. Hi ha tota una riquesa, una precisió, i això sí que és dir el que volem dir. Si ho haguéssim de dir en una altra llengua ja patiríem una mica. Aquestes paraules se-

gurament no les fem servir totes o, segons quines, en unes comarques sí i en d'altres no, però moltes ens costaria de traduir-les perquè les tenim molt interioritzades. És a dir, ja que parlem de prims, això que hem fet ara és *filar prim*. I justament *filar prim* és una frase feta, una construcció genuïna, difícil de traduir a altres llengües i, per tant, també era adient que sortís aquí.

Una de les paraules que també ha sortit és *cara-xuclat*, que hem dit que volia dir de galtes xuclades. *Cara-xuclat* és un compost de *cara* i *xuclat*, un compost de nom més adjectiu. De compostos com aquest, expressius, genuïns, col·loquials, en tenim moltíssims. Els nostres avantpassats es van dedicar a crear paraules noves i conceptes nous, moltes vegades a partir dels compostos. En tenim com *capgirar*, format a partir d'un nom, *cap*, i un verb, *girar*, i vol dir invertir, revertir. Si ho haguéssim de traduir al castellà, no tindríem la paraula *capgirar*, n'hauríem de fer servir una de més formal. L'*escanyapobres* és un usurer, és més que garrepa; la mateixa paraula ja ho diu tot. I també tenim *escuradents* i *escurabutxaques*, dues de molt genuïnes. En el cas de l'*escuradents*, si el comparem amb *palillo*, veiem que en castellà es va fer un derivat de *palo*, un *palo pequeño*; en canvi, nosaltres vam fer un compost i no ens vam fixar en l'estri sinó en l'acció. *Escurabutxaques* ja existia feia molt de temps, feia segles, però vam revifar aquesta paraula gràcies a aquelles màquines on es tiraven monedes i que durant els anys setanta i vuitanta es van posar molt de moda; com que les havíem de designar d'alguna manera i era una època en què inventàvem paraules, no en copiàvem —no com ara—, algú es va recordar d'aquest *escurabutxaques*. És curiós perquè, comparant-lo amb el castellà, que també fa anar un compost, *tragaperras*, hi observem una gran diferència: en castellà, *tragaperras* és un invent des del punt de vista de la màquina, que s'empassa monedes; en canvi, en català és des del punt de vista de

la pobra víctima, la persona que hi tira monedes i acaba amb les butxaques escurades.

Hi ha un altre compost, que a mi em té el cor robat, que és *llepafils*, que designa algú que és maniàtic o mira molt el que menja. Qui se la va inventar va fer-se'n una imatge i la va plasmar en una paraula, i va triomfar. *Llepafils* la tenim documentada des del 1497. Doncs bé, si es perd una llengua, es perd molt més que un sistema de comunicació, es perd tot això, es perd tota aquesta història, tot aquest esforç dels nostres avantpassats per deixar-nos una llengua rica en matisos.

Dèiem que calia «dir el que volem dir i ser qui som», i ara hem vist el *dir el que volem dir*, la precisió. Passem a la segona part, *ser qui som*. La llengua ens diu qui som o ens diu com som? No ho sé, d'això no n'ha parlat gaire gent, i jo quan m'he atrevit a parlar-ne sempre he pensat que trepitjàvem un terreny relliscós, perquè dir que la llengua ens diu com som és molt difícil. Però jo crec que sí, estic bastant convençut que sí. Si repas-séssim els refranys catalans, veuríem que en molts hi ha la paraula *pau*. «La pau fa el diner i el diner fa la guerra». Quina sentència, quin refrany: quan hi ha pau tot és prosperitat, però resulta que després el diner fa que ens enfrontem. Un altre que sembla inventat abans-d'ahir: «La pau fa vides, la guerra fa morts». «Més val un en pau que dos en guerra», és allò de més val sol que mal acompanyat. I després tenim una locució que és *fer la pau*, que segur que feu servir inconscientment sense pensar què dieu. Té diversos significats, però destaquem-ne tres. El primer, que és el més habitual, de rescabalar-se d'una pèrdua: juguem al set i mig, hi perdem diners, i de cop i volta tenim més sort i en comencem a guanyar, i ve un moment que els que hem perdut ja els hem recuperat, hem «fet la pau». És molt curiós que associem la pau amb els diners una vegada més. Si estem veient refranys amb la paraula *pau* per dir qui som, és a dir, que som gent pacífica, i veiem que la pau va associa-

da als diners, potser és que això dels diners també té molta importància per a nosaltres. Però *fer la pau* també vol dir reconciliar-se, que és el significat més transparent; i també vol dir venjar-se, tornar-s'hi, és a dir, fer la pau com a sinònim d'agressió.

Més coses que ens diu la llengua, que potser ens defineix i ens diu qui som. La prudència, som gent prudent. Sí, som gent de pau i som gent prudent, però algú va inventar pels volts dels anys setanta una frase que va fer fortuna: «Que la prudència no ens faci traïdors», és a dir, siguem prudents, però no massa.

I si deixem estar els refranys i ens fixem en paraules que tinguin importància per a nosaltres, en tenim una de claríssima: *seny*. Aquesta és tan clara que quan l'han de traduir al castellà la posen en cursiva. El seny català, una paraula importantíssima per als catalans, que vol dir una cosa tan precisa o tantes coses alhora que és molt difícil de traduir —tot i que ja ho matisarem, això—. I una altra és *mesell*. Hi ha qui diu que som un poble mesell. *Mesell* és tan avesat a rebre cops que ens hem tornat insensibles. Una altra paraula que no es pot traduir fàcilment. I després, en contrast amb el seny i amb la gent mesella, tenim la *rauxa*. Molt difícil de traduir. La *rauxa* és atreviment, però també és una força creativa. És la *rauxa* de Salvador Dalí. La *rauxa* de Joan Maragall. És la força que ens empeny a crear. Per tant, si ens mirem aquestes tres paraules, *seny*, *mesell* i *rauxa*, que ens defineixen o que són molt importants per a nosaltres, que diuen qui som, podem arribar a la conclusió que hi ha paraules intraduïbles, i que ho són justament per això, perquè ens defineixen tal com som.

Parlem d'aquestes paraules intraduïbles. La primera cosa que us he de dir és que *intraduïbles* és una paraula que s'ha de posar entre cometes. És a dir, no hi ha res que sigui intraduïble, perquè si no, resultaria que el català és una llengua superior a les altres,

i és una fal·làcia que hi hagi llengües superiors i inferiors, primitives i evolucionades. Justament la Carme Junyent es va dedicar molt a desmentir-ho. Moltes vegades això es fa servir en contra nostra, se'ns diu que el català és una llengua de segona, que no és una llengua que serveixi per a tot, que no és una llengua versàtil; i que, per tant, és millor parlar en castellà. O bé ens deixen anar la retòrica d'«això no ho diu ningú».

Així doncs, no podem dir que totes aquestes paraules i expressions que us estic comentant no es puguin traduir, perquè tot es pot traduir d'una manera o d'una altra. Però quines són aquestes paraules de traducció més difícil? Primer n'hi ha de tan simples com aquesta: *apamar*. *Apamar* és prendre la mida a pams, i de fet es fa servir molt en sentit figurat: «Això ho tinc molt apamat». Als diccionaris bilingües no hi surt una traducció, sinó una definició: en castellà hi diu «medir a palmos»; en italià, «misurare a palmi». Un segon grup és el de paraules estrella, com ara *rai*. Quan la volem traduir, moltes vegades hem de canviar l'ordre de la frase, capgirar els elements, aproximar-nos-hi, però no acabem de filar prim. De vegades vol dir despreocupació: «De feina rai, no me'n falta»; de vegades ens indica una situació hipotètica preferible: «Si n'hi hagués dos rai, n'agafaríem un cadascú». I després hi ha les construccions fixades, com *això rai*, *malament rai*, que aporta matís i expressivitat al simple *malament*, i *tu rai*. També hi ha la paraula *vespre*, que en castellà, segons com, es pot traduir per *atardecer* o *anochecer*, però no podem dir «las ocho del atardecer», hem de triar o *tarde* o *noche*. Aquesta el castellà no la té, per això, per la pressió del castellà, molta gent diu les vuit de la tarda o dos quarts de deu de la nit, quan sempre havíem dit les vuit o dos quarts de deu del vespre. I aquí em meravellen un parell de coses: la primera és que a les illes Balears tenen la salutació *bon vespre*, que justament la fan servir amb tanta precisió que si n'hi ha dos

que es troben, ja siguin les deu o quarts de dotze, es diuen «bon vespre», i quan s'acomiaden es diuen «bona nit», que és el comiat fins l'endemà. A mi em sembla que la podríem fer nostra, perquè de fet és nostra; la diuen a les illes Balears, on es parla català. A vegades tenim aquest mirament, aquesta reserva, a fer servir expressions o paraules que es fan servir en altres parts del domini lingüístic perquè només ho diuen allà. Però també ho hauríem de poder dir. Potser heu observat que us he saludat dient «bon dia», no «bona tarda». *Bona tarda* és correcte, és al diccionari, és acceptat, però no és genuí. Si llegiu Josep Maria de Sagarra veureu que la gent se saluda dient «bones tardes», perquè es va calcar del castellà, que es fa en plural, però en català no. A la salutació general, per exemple, a les illes Balears és *bon dia* mentre és de dia, *bon vespre* quan es fa fosc i *bona nit* a la nit. La segona cosa que em meravella és que al Telenotícies Vespre comencen dient «bona nit», tot un contrasentit, i seria un bon lloc per escampar aquesta expressió. En altres llengües *vespre* sí que té equivalent a l'hora de saludar: en occità, en francès, en italià, en anglès, en alemany i en neerlandès.

Un altre tipus d'intraduïbles són les paraules que es poden traduir sense tants matisos com en el terme original. Per exemple, *plegar*. Als anys setanta, quan van arribar molts immigrants de l'Estat espanyol, va ser una de les primeres paraules que molts van aprendre: «A las 7 *plegamos*», al costat de la famosa *rachola*, que s'ha dit moltes vegades, i el verb *caldre*, «no *cal* que vengas». Què li passa, a *plegar*? Que té matisos: *plegar* vol dir cessar una activitat, genèricament, però depèn d'on ho apliques no es pot traduir fàcilment. Si diem «avui plego a les 8» i ho volem traduir al castellà, direm que acabo la feina, però si diem que haurem de *plegar* el negoci, vol dir que el negoci no va bé, i *acabar* aquí no hi va bé, seria més aviat *cerrar*. A «si no et sembla bé, pleguem», ni *cerrar* ni *terminar*. A l'altra banda de *plegar*,

hi ha una paraula que és el contrari d'això. I és tan precisa que també es fa difícil de traduir: *aclucar*. Sí que vol dir tancar, però no podem aclucar una porta ni podem aclucar la boca; només s'acliquen els ulls, és a dir, és la precisió total.

I arribem a l'últim tipus de paraules intraduïbles, que crec que és un cas únic en català: *galdós*. *Galdós* és una paraula difícil de traduir i també de definir. Els diccionaris, quan han de definir *galdós*, van de corcoll. Jo n'he consultat bàsicament tres: el de l'Enciclopèdia, que per mi és el manual més bo; el de l'Institut d'Estudis Catalans, i el diccionari Alcover-Moll, que és el summum, un diccionari en deu volums on hi és tot, no tan sols definicions, sinó també visió històrica, transcripció fonètica, traducció al castellà, dibuixos, etc. Aquests tres diccionaris defineixen *galdós* de maneres diferents. La definició de l'Alcover-Moll és la més completa: diu que *galdós* vol dir bonic, graciós, net, agradable, ben reeixit, però sol dir-se en sentit irònic, volent dir el contrari de tots aquests conceptes; és a dir, és una paraula que neix de la ironia, cosa que la fa única. A més a més, fixem-nos en la definició, cinc conceptes: bonic, graciós —que no tenen gran cosa a veure l'un amb l'altre—, net, agradable, ben reeixit. I efectivament es fa servir en tots aquests àmbits, però sobretot en sentit irònic: «Portes una camisa ben galdosa», però en realitat no la trobes bonica. «On vas tan galdós?», que pot voler dir tant net com brut. «Quina cuina més galdosa», quina cuina més bruta? «Li ha sortit un discurs ben galdós», que seria ben reeixit, que en realitat seria que ha estat un fracàs. *Galdós* té tot això.

Ara ja no creem paraules, les copiem totes. Si repassem les que hem incorporat al nostre vocabulari els últims anys, hi sortiran molts castellanismes, molts anglicismes; però això no ha estat sempre així. El català tenia una facilitat enorme per crear paraules noves i molt expressives. Té me-

canismes per crear paraules que no són exclusius, sinó que són compartits amb altres llengües. Un dels principals és la composició, fer compostos: *lletraferit*, *bocabadat*, *panxacontent*. *Bocabadat* no podem considerar-la intraduïble, en castellà és pràcticament igual, *boquiabierto*; *panxacontent* seria més difícil de traduir, però *lletraferit* ho és molt. De fet, mirant els diccionaris, *lletraferit* només funciona en occità, que és exactament igual, però ni en francès, ni en italià, ni en castellà hi ha aquesta expressivitat per designar un literat, algú que es dedica a escriure, o que li agrada molt la llengua, la literatura, o que li agrada molt parlar, etc. Un altre compost és *cagadubtes*, difícil de traduir pel registre que té, i encara que contingui un verb molt vulgar, no és un insult. Igual que *cagaelàstics*, que diem en l'expressió *fer la fi del cagaelàstics*, és a dir, que ha acabat molt malament; o com *caganiu*, el més petit. *Somiatruites* em té el cor robat com a compost i intraduïble per unes quantes raons, però sobretot perquè em va intrigar molt el seu origen. Quan somiem situacions agradables, podem somiar objectes agradables o desagradables; però per què truites? Vaig intuir que venia d'una expressió; abans del compost hi havia la frase feta *somiar truites*, però igualment la intriga persistia. Casualment vaig descobrir, tot i que no hi poso la mà al foc, que pocs anys abans de fer-se servir per primera vegada va sortir documentat un refrany que diu «qui té fam somia truites». L'Alcover Moll diu que tothom desitja allò que no té, o que la gent vol tenir les necessitats cobertes. Per tant, si passes gana o tens fred o no tens casa, primer sempre somies tenir això.

Per crear paraules noves, a part dels compostos també hi ha els derivats. En tenim de molt interessants: *brutejar*, *groguejar*, *agrejar*, *dolcejar*... que són un adjectiu i el sufix *-ejar*. *Brutejar* no és embrutar, sinó que transmet la idea de fer sensació de brut. *Groguejar* vol dir que comença a ser groc. Quan diem

que la carn *llaneja*, és que té aquell regust de llana. No fa gaire una persona em va dir: «aquell amic teu *comuneja*», i volia dir que semblava dels Comuns; es va inventar una paraula a partir de la seva imaginació. *-ejar* és un sufix molt nostre perquè és aproximatiu. Un maresmenc, Manuel Cuyàs, va escriure: «Jo soc el primer a dir-ho. Aquests articles que escric diàriament tenen la influència de Josep Maria de Sagarra, de Gaziel, de Josep Maria Planas, de Josep Pla. Jo *sagarrejo*, *planejo*». Transmetia així aquesta idea de semblant o d'influències. De derivats també en podem fer amb prefixos, com *encuriosir*, que vol dir despertar la curiositat, i al diccionari català-castellà no hi ha cap paraula que vulgui dir exactament això.

De tota la llengua, allò que em preocupa més és el català col·loquial, perquè sobretot els joves ja no saben renegar ni insultar. Per exemple, tots els insults són *gilipolles* i tots els renecs són *joder*, i tota la riquesa lèxica que teníem nosaltres a l'hora de renegar i d'insultar se'n va per la claveguera. Per designar algú que és curt d'enteniment en tenim un que és *bleda*, *bleda solellada*. Repassant tot de paraules amb un significat semblant, però amb matisos diferents, en vaig trobar uns quants: *beneitó*, *ximple*, *pallús*, *encantat*, *aturat*, *pàmfil*, *fava*, *lluç*, *figa tova*, *fleuma*, *figaflor*. A la meua comarca n'hi ha un que és *flasca*, *flasco*.

Hem parlat de precisió, de creativitat, d'aquesta capacitat que tenien els nostres avantpassats de crear paraules noves, i de genuïnitat. Tot aquest tresor avui dia recula, es va perdent tot aquest cabal lingüístic. I recula sobretot per la interferència del castellà, perquè quan trobem dues paraules i una no s'assembla al castellà, triem sempre l'altra. Per exemple, hi ha *suficientment* i *prou*: la que s'assembla al castellà és *suficientment*, doncs s'elimina *prou*. I una expressió que també recula és *havent sopat*; cada vegada sentim més *després de sopar*, que també és correcte però no tan genuí. En

trobaríem moltíssimes. I el problema és que quan ens decanem per la més habitual, l'altra desapareix. Per exemple, a mi m'agradava molt *haver de menester*, que convivia amb *necessitar*, però ara preval *necessitar*. O la paraula *manllevar* en comptes de *demanar prestat*. Tota aquesta riquesa es va perdent per la interferència del castellà, sobretot, i perquè hem deixat d'inventar paraules. Les anem copiant del castellà o de l'anglès, o de l'anglès però passant pel castellà, i si el castellà l'adopta, nosaltres també, si no, nosaltres tampoc. Tot això, és clar, posa en perill la llengua. I si es perd una llengua, ja hem vist que es perd molt més que un sistema de comunicació. La llengua es pot perdre de dues maneres. Fent un símil científic, es pot perdre per evaporació o per dissolució. Per evaporació vol dir que va desapareixent, que cada vegada hi ha menys parlants. I per dissolució és que cada vegada s'assembla més a l'altra llengua i al final ja no se'n distingeix. Què hi podem fer? Jo crec que és qüestió d'autoestima; hem perdut l'autoestima lingüística i l'hauríem de recuperar. El català és una llengua que serveix per dir-ho tot, que és tan versàtil com qualsevol altra. Parlar català no fa antiquat ni fa pagès, pot ser tan modern com parlar qualsevol altra llengua. I parlar bé, amb una llengua més polida, sense tants castellanismes, també pot ser modern. La Carme Junyent deia que el català era la llengua marcada: si parles castellà, passes desapercbut, ets normal; si parles català, no. I arribats a aquest punt, amb tants anys de polítiques lingüístiques, de governs que són en defensa del país i de la llengua, això no s'ha capgirat, més aviat a l'inrevés. L'autoestima és important per parlar una llengua bé i per parlar-la sempre. Si tenim present que el català és una llengua com qualsevol altra, la parlarem sempre. Acabaré amb una frase de la Carme Junyent que és una invitació a l'optimisme: «Si nosaltres no ho volem, la llengua no ens la prendran».

Lise Meitner, una física que mai no va perdre la seva humanitat

Xavier Roqué Rodríguez

Universitat Autònoma Barcelona

La protagonista d'avui és una dona extraordinària. Es deia Lise Meitner, i cap persona, ni home ni dona, no ha estat més vegades nominada al premi Nobel de física o química. Ella va ser vint-i-nou vegades nominada al premi de física, però no el va rebre mai. Meitner va néixer a Viena el 1878 i va morir a Cambridge el 1968. La seva recerca tracta sobre alguns dels processos físics que han transformat el món al segle XX. Parlem de la física nuclear, de la fissió nuclear, del descobriment de nous elements químics, com el número 109, que du el nom de *meitneri* en honor a la nostra protagonista. Científica contemporània de Marie Curie, a la seva tomba hi ha escrit l'epitafi «Lise Meitner, una física que mai no va perdre la seva humanitat». L'autor de l'epitafi va ser el seu nebot, Otto Frisch, físic nuclear com ella, que va participar en el projecte Manhattan —a diferència de Meitner, que no en va voler saber res—. Molts documents que Meitner va generar al llarg de la seva vida es conserven a l'Arxiu Churchill de Cambridge. S'hi conserven moltes cartes, còpies en carbó de documents, llibretes de laboratori, moltes fotografies de Lise Meitner, que han servit de base per a algunes biografies sobre ella. A Berlín, a l'arxiu central de la Societat Max Planck, organisme públic de recerca, s'hi conserven molts documents i alguns ins-

truments que li van servir per fer recerca.

Meitner va néixer en una família d'ascendència jueva no practicant, de classe mitjana. El pare era advocat. Era una família culta de jueus de parla alemanya assimilats. Ella era una alumna brillant, però en acabar l'ensenyament primari es va trobar les portes de l'ensenyament superior tancades, a Àustria, no com a França, on les dones sí que podien estudiar, com Marie Curie. Quan va acabar els estudis primaris, doncs, va continuar estudiant idiomes. En fer divuit anys, les portes de la Universitat de Viena s'obren i ella, després de dos anys de formació, va passar l'examen d'ingrés i va estudiar física.

El més extraordinari de Lise era la seva tenacitat, la seva persistència. Marie Curie i Lise Meitner tenen en comú que les seves famílies sempre els van donar suport en les seves carreres. Quan Meitner comença a es-

tudiar, la física comença a transformar-se, han sorgit els raigs X, s'està desenvolupant tot el que té a veure amb l'electricitat. A ella li va interessar la matèria, els àtoms, que es comencen a discriminar durant el segle XIX. A finals de segle els Curie descobreixen la radioactivitat, fenomen pel qual alguns àtoms es desintegren i es transformen en altres àtoms; i passa en alguns elements de la taula periòdica. Aquesta transformació desprèn energia i és un fenomen que pot ser útil i també mortífer. A aquesta sèrie de transformacions dedicaria Meitner la seva carrera científica.

La radioactivitat es descobreix el 1898. El 1903 Pierre i Marie Curie reben el premi Nobel de física. Meitner, en acabar els estudis el 1906, decideix estudiar la radioactivitat a Berlín, sense diners, i estarà estudiant i treballant uns quants anys més sense cobrar, sempre amb el suport de la família. A l'Institut de Química li concedeixen entrar al laboratori del soterrani, perquè les dones no poden treballar a l'edifici. Hi ha dues plaques a l'entrada, una que recorda Lise Meitner i l'altra un físic de la mateixa edat que ella que es deia Otto Hahn, que l'acollirà al laboratori. Aquí hi treballarà durant set anys. El 1912 s'inaugura a Berlín l'Institut Kaiser Guillem de Química, finançat amb fons públics i privats, un institut no universitari i no funcionariat. Meitner arribarà a ser professora a la Universitat de Berlín després de la Primera Guerra Mundial. Durant la guerra fa unes investigacions importants amb contribucions cabdals a la radioactivitat.

Treballa rodejada d'homes. L'any 1933 alguns dels seus companys s'afilien al partit nazi i comencen a assetjar-la. Als anys vint i trenta Meitner és una experta mundial en radioactivitat i en la física del nucli de l'àtom. Arran d'aquests treballs serà nominada dinou vegades entre 1929 i 1948 al Nobel de química, i entre 1937 i 1965 serà nominada vint-i-nou vegades al Nobel de

física. Meitner observava l'estructura dels àtoms en desintegrar-se a través de la radiografia. A principis dels anys vint Alemanya sofreix una inflació galopant, però es comença a torçar l'any 1933. Hahn és als Estats Units i Meitner li diu que Hitler parla en un to moderat i conciliador, i que espera que continuï així. En aquells moments Meitner no marxa d'Alemanya, a diferència d'Einstein. L'abril de 1933 es comencen a aplicar les lleis racials. Meitner no marxa perquè és ciutadana austríaca i no treballa per a l'Estat alemany. I se sent molt lligada a l'institut de Berlín. Tot anirà molt pitjor a finals de març de 1938, quan les tropes alemanyes annexionen Àustria i, per tant, Meitner perd els drets com a ciutadana austríaca i prepara la fugida. El juliol de 1936 s'escapa, creua la frontera amb els Països Baixos clandestinament i se'n va com a destí final a Suècia.

Amb 60 anys, deixa tota la seva vida enre i es troba començant de nou, i encara és pitjor perquè fa tres anys que treballa amb els seus col·legues Hahn i Strassman en uns descobriments revolucionaris. Deixa la recerca en què intentaven veure com un àtom es desintegra; sota l'impacte d'un neutró, l'àtom es parteix per la meitat i, juntament amb aquests fragments (un procés que Meitner anomenarà *fissió*), es generen neutrons que són els que han provocat la fissió de l'àtom d'urani. Aquests neutrons, en trobar-se amb més àtoms d'urani, es fissionen, cosa que pot acabar sent una fissió nuclear. Meitner, encara que ha marxat, es manté en contacte amb el grup de Berlín. Ella no pot publicar els resultats i, per tant, Hahn i Strassman publicaran sols el fenomen.

A la pel·lícula *Oppenheimer* sobre la bomba atòmica d'Hiroshima i Nagasaki, el nom de Meitner no apareix enlloc. Meitner s'hi va oposar, a construir la bomba nuclear, però va ser la descobridora de la fissió. L'agost de 1945 es du a terme la prova de la bomba nuclear, i al novembre atorguen el

premi Nobel de química a Otto Hahn, i la premsa diu que Meitner és ajudanta seva. Això va ser molt dolorós per a ella, ja que vivia a Estocolm i va assistir a la cerimònia de lliurament del premi. A l'acadèmia sueca de la història de la ciència hi ha els arxius sobre les nominacions, i es pot veure que van nominar Meitner el mateix any del premi Nobel a Hahn. Cinquanta anys més tard, uns historiadors van explicar la història del perquè no li van donar mai el Nobel, a Meitner: una combinació de discriminació de gènere, de discriminació racial i de conflicte entre la física i la química. Tota una sèrie de circumstàncies que condueixen a no atorgar-li el premi. Meitner va seguir treballant a Suècia fins que va complir 80 anys i es va retirar al Regne

Unit per estar al costat del seu nebot. Cada dissabte anava al laboratori del seu nebot a veure els progressos de la seva feina. Al final de la Segona Guerra Mundial, alguns dels antics col·laboradors de Meitner li van demanar testimonis de desnazificació i ella va escriure les cartes. Els va interpel·lar per què van servir als nazis, i les respostes són colpidores i emotives. A la torre de l'Institut de Berlín hi ha dues plaques: una de grossa que celebra el premi Nobel de Hahn i una de més petita que diu «i Meitner també». L'any 2010 l'institut que es deia Institut de Química Otto Hahn fou rebatejat com a Institut de Química Hahn-Meitner. La recuperació d'aquesta figura tan rellevant ha fet passos endavant, però continua sent massa poc coneguda.

Longevitat i societat. Quins efectes tindrà l'augment de l'esperança de vida?

Joan Subirats Humet

Universitat Autònoma de Barcelona

La qüestió de la longevitat té una gran significació. Avui s'ha presentat al Consell de Ministres un document titulat «Nuevo modelo de atención a la longevidad», que traduït vol dir que això de les residències s'ha acabat. No és un tema que aparegui de cop, ja prové de la Unió Europea, i altres països ja ho estan fent —Suècia, Finlàndia, Noruega—, perquè hi ha un model que no funciona, que no garanteix la qualitat de les cures i allunya les persones del seu medi habitual. Això no vol dir que s'anul·lin les residències, sinó que seria un model complementari no predominant.

Les xifres són bastant clares: a Catalunya hi ha més o menys un 20% de persones de més de 60 anys. L'any 1975 el percentatge era del 13%, i els que tenen més de 75 anys són quasi el 10%. Realment, en aquests moments es dona un fenomen estrany: a Catalunya és on menys naixements hi ha i és on més gent hi ha. Hem passat dels sis milions dels anys vuitanta als vuit milions. Arenys ha augmentat en cinc mil persones. Arenys de Mar és la població del Maresme més envellida, amb el 22%, tot i que hi ha set residències d'avis i això pot incrementar-ho. La mitjana del Maresme és del 18%. L'índex d'envelliment, és a dir, quanta gent de més de 65 anys hi ha per cada cent habitants de menys de 15, l'any 1975 era de 40; és a dir, hi havia quaranta persones de més de

65 anys per cada cent de menys de 15 anys. Ara és de 142. Aquest és el canvi que hi ha hagut.

És un tema que es planteja com un problema, una mala notícia, però en realitat és una bona notícia. El que no funciona és el sistema, que no hem sabut adaptar-lo. Hi ha menys gent jove i més gent gran. Per exemple, una xifra espectacular són els centenaris, les persones de més de 100 anys. Ara a Catalunya n'hi ha 2.700, mentre que l'any 1980 n'hi havia 135. Quin tant per cent són dones? El 87%. Això vol dir que les transicions vitals s'allarguen. Els estudis de joventut han passat dels 21 anys i ara s'ha decidit que arribaran fins als 34.

Hi ha un llibre que diu que hi ha tres grans etapes de la vida: l'etapa de la formació, l'etapa de la vida adulta i l'etapa de records i preparar-se per morir. Algunes empreses van començar a jubilar als 50 anys i ara la fase de records i preparar-se per morir

s'ha allargat trenta o quaranta anys. Això vol dir que el concepte de cicle vital ja no ens funciona. A Prússia, el canceller Bismarck el 1889 va decidir que l'edat de jubilació seria als 65 anys. I per aconseguir que la gent anés a treballar a les fabriques va decidir tres coses: fer assegurança sanitària, subsidi d'atur i prometre que els treballadors tindrien una pensió de jubilació als 65 anys. En aquell moment l'esperança de vida a Alemanya era de 45 anys, per tant, hi havia poques possibilitats d'arribar-hi. A Espanya la primera edat de jubilació es va fixar el 1919, quan l'esperança de vida era de 40 anys. Ara és de 87 anys per a les dones i de 84 per als homes, i seguim tenint l'edat de jubilació als 65 anys. La distribució i els tipus de feina també han canviat molt. Jo vaig néixer l'any 1951; en aquell any les dones tenien una esperança de vida superior als 50 anys. L'any 1900 una dona tenia una esperança de vida de 34 anys, i ara és la primera vegada que és normal que visquin en una mateixa casa quatre generacions. Curiosament, l'etapa dels 60 als 80 alguns la consideren una fase de transició, la nova gerontocència, una etapa en què les dones encara cuiden els pares i els nets. És un canvi espectacular. En general la bona notícia que vivim més anys ha d'anar acompanyada d'una certa adaptació, d'una societat amb quatre generacions en bones condicions físiques en edats longeves. De fet, els processos de deteriorament físic comencen a donar-se als 85 anys. Entre els 60 i els 85 hi ha una mala salut de ferro, persones que no acaben de trobar-se bé però tampoc es troben malament, és el que anomenen els crònics. El problema del sistema sanitari és que està pensat en si estàs sa o estàs malalt; les situacions intermèdies no hi tenen cabuda, cosa que crea greus problemes d'atenció i per això col·lapsa la situació de la salut, i el cost dels crònics és molt més car perquè el sistema està pensat per atendre només els aguts.

Com avançarem? Cada vegada ens haurem de cuidar més nosaltres mateixos. I haurem de tenir més flexibilitat en la transició, és a dir, podem passar de cent a zero d'avui per demà, cosa que genera uns desajustos personals molt grans, però és possible la reversibilitat? Ens hem de plantejar aquestes preguntes.

Quatre temes per acabar: la salut, la casa i la família, el treball i la participació. Sobre el tema de salut, en general la situació de dependència s'ha allargat i ha anat perdent ritme; l'element característic és la cronicitat sense afectar de manera central l'autonomia de la persona, però obliga a tenir un contacte freqüent amb el sistema sanitari. Es calcula que el 80% de la despesa del sistema sanitari es destina als crònics. Les coses es compliquen a partir dels 85 anys, sobretot els problemes cognitius. Es diu que el cos humà no està pensat per viure més enllà dels 120 anys, i això fa que el deteriorament es produeixi per un desgast fisiològic, i el cervell és fonamental.

Amb qui viurem? Amb la parella, amb persones més joves. Abans les famílies eren més extenses, i ara els nuclis familiars són cada vegada més petits. A Barcelona ciutat al 33% de les llars només hi viu una persona. Viurem en nuclis més petits i amb un sistema de cura compartida. Els vincles perduraran més temps. Els homes cada vegada més fan les feines de casa, i per tant es posa en relleu que si queden vidus perden menys autonomia que abans. Els escenaris de cura que preveu la Unió Europea són la transició de la institucionalització de la família; cuidar-nos a nosaltres mateixos amb lògica de cura ambulatoria; prevenir, rehabilitar les cases perquè puguin facilitar aquestes transicions; que hi hagi gestor de casos i que el municipi i la comarca es reforcin, encara que no s'ha produït actualment un repartiment financer als municipis. I fer prevenció, com per exemple amb visites preventives. I la idea que es passi d'un cuidador principal

a una xarxa de cures: vincles, xarxes de proximitat. Tenim una realitat que ha canviat molt amb relació d'on veníem, i no ens adonem de què implicarà i que caldrà fer canvis en alguns aspectes, en la salut, la casa, la residència. Barcelona ha creat les superilles socials, o bé un cohabitatge de persones grans al Prat de Llobregat.

Quant a la feina, ara s'ha passat dels 65 anys de jubilació als 67, però hi ha algunes professions, com els jutges, que és fins als 72, i els professors universitaris fins als 70. A Espanya hi ha un 1,5% de persones de més de 65 anys que segueixen treballant; en certs països d'Europa és el 10%. Si això passés a Espanya tindríem 10 milions de persones que encara podrien estar treballant. Cal anar amb compte com ho plantegeges, perquè hi ha gent jove que vol treballar. En

molts països s'estableixen mentories, que vol dir que la persona gran transmet al jove els coneixements sobre la feina. El treball no és el mateix per a tothom, hi ha gent que només els serveix per cobrar diners, però hi ha gent que li agrada fer vincles i podria ser útil. Hi ha gent que té un gran interès en el que fa i segueix activa. És cert que hi ha un problema amb els joves per poder accedir al món laboral. Com trobar l'equilibri és una gran incògnita; aquesta flexibilitat d'alguns llocs d'Europa podria ser una possibilitat. Hi ha una capacitat de mantenir un actiu que, si se sap trobar l'equilibri, és un tema a estudiar.

Per acabar, la participació: els que han de decidir són la gent gran. Aquests són els reptes que tenim plantejats a tot el món i a Europa en particular.

Concerts trimestrals

12 de desembre de 2023

Cantata:

El conte de Nadal de Charles Dickens

A càrrec de l'Escola de Música

Carles G. Vidiella

Participants: 141

El conte de Nadal és un clàssic de l'escriptor anglès Charles Dickens (1812-1870) que s'ha transformat en una obra musical escenificada amb alguns canvis adaptats als nous temps.

Aquesta obra va ser interpretada i dramatitzada per les veus del Cor Tiamat de l'Escola Municipal de Música d'Arenys de Mar, amb les solistes Laia Gómez i Mariona Mas, acompanyades al piano per en Quim Estrada, al baix elèctric per en Ferran Irzo i dirigits per la Gemma Ruiz.

19 de març de 2024

Del negre al blanc

Recital de poesia fusionat amb rumba

A càrrec de Rumbesia

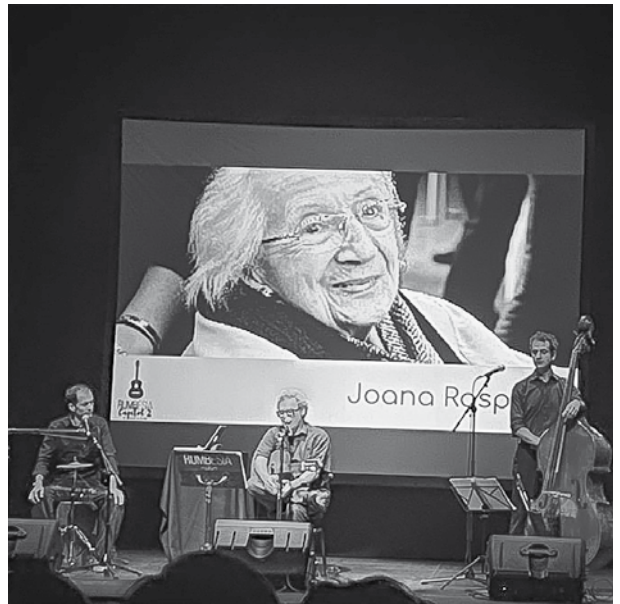
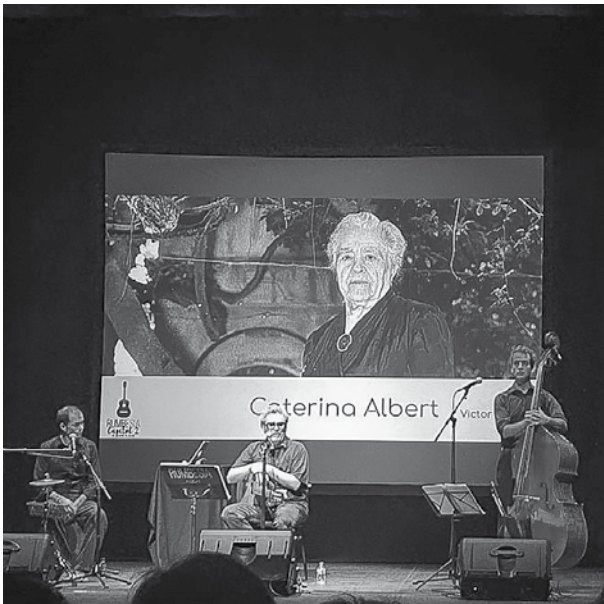
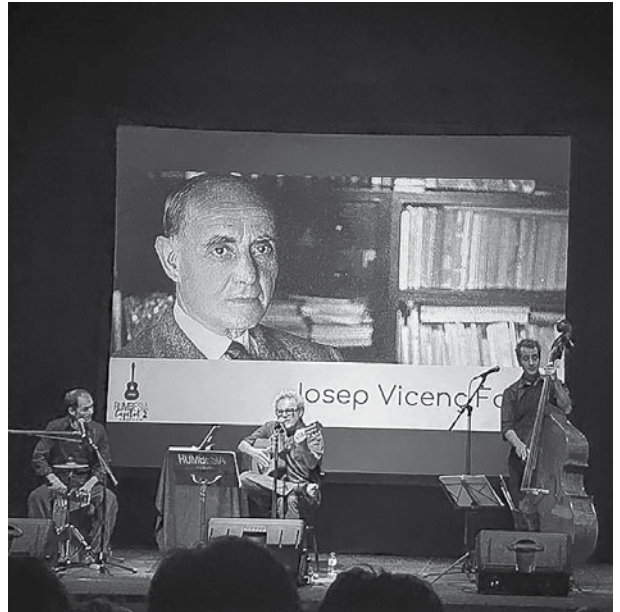
Participants: 138

Aquest recital ens va parlar dels estats d'ànim. Parlava del camí, d'on som i on volem anar. De la tristesa absoluta i de la lluminositat de l'alegria absoluta. Un camí que ens porta d'un pol a l'altre.

Els poemes que conformaven l'espectacle eren d'autors catalans com Apel·les Mestres, Clementina Arderiu, Miquel Martí i Pol, Rosa Leveroni, J. V. Foix, Maria Mercè Marçal, Caterina Albert, Joana Raspall...

Va ser un recital de poesia fusionat amb rumba en què es conjugaven poemes musicats especialment per a aquest espectacle, així com versions de poemes ja musicats per altres músics adaptats per a aquest concert.

7 de maig de 2024

Concert de piano a quatre mans

A càrrec de Nexus Piano Duo

(Mireia Fornells Roselló i Joan Miquel Hernández Sagrera)

Participants: 164

Magnífic concert amb un programa molt variat, des d'Antonín Dvořák, Johannes Brahms, Francesc Civil Castellví, Claude Debussy, Isaac Albéniz o Manuel de Falla fins a arribar a George Gershwin.

Els dos pianistes arenyencs han estat guardonats en els més destacats concursos estatals i internacionals.

La seva gran activitat concertística els ha portat a oferir nombrosos recitals a les sales més importants del país i arreu de l'Estat.

El concert per a l'Aula fou molt aplaudit per tots els assistents.

Altres activitats

Itineraris d'art

Dimecres 15 de novembre de 2023

Visita guiada a Canet de Mar. Ruta Lluís Domènech i Pere Domènech. Modernisme i modernitat

**A càrrec de Carles Sàiz Xiqués, canetenc
i professor d'història i patrimoni a la UNED
(Universitat Nacional d'Educació a Distància)**

Participants: 19

Canet de Mar és un dels llocs de Catalunya on es troba més Modernisme en més poc espai.

El valor afegit del Modernisme de Canet és la seva vinculació amb l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner (1850-1923). La família de la seva mare, Maria de Montaner, hi està documentada des del segle XVI, i la seva dona, Maria Roura, n'era filla.

Domènech i Montaner se sentia molt arrelat a la vila, i així ho manifesta en els seus escrits. Al seu estudi de la masia Rocosa —ara la Casa Museu— hi va projectar molts dels seus edificis, i a la casa annexa s'hi va retirar els últims anys de la seva vida.

La ruta fou una passejada molt interessant pels espais on Domènech i Montaner va intervenir.

Divendres 17 de novembre de 2023

Visita guiada a l'exposició «(In)visibles i (O)cultes» al Museu d'Arenys de Mar

Participants: 8

Visita guiada per la directora del Museu, Neus Ribas. L'exposició ens vol recordar que des de l'Antic Egipte fins a la Gran Bretanya del segle XXI, passant per totes les èpoques i tots els continents, les dones han estat ocultes, a tot arreu i des de sempre. Aquesta mostra ens apropa a la vida de vint-i-quatre dones científiques que la història ha fet invisibles.

En la visita també vam conèixer una altra dona de ciència, contemporània i propera al nostre territori, Laura Artigas Aranda, d'Arenys de Munt, una enginyera aeronàutica que ens va mostrar el camí i el futur per a moltes altres dones de ciència.

Les dones científiques protagonistes de l'exposició són les següents:

1. Peseshet (2400 aC, Egipte)
2. Tapputi Belatekallim (1200 aC, Mesopotàmia)
3. Agnódice (s. IV aC, Atenes, Grècia)
4. Aglaonice (s. II-I aC, Tessàlia)
5. Maria la Jueva (s. I-II dC, Alexandria)
6. Trotula de Salern (1110-1160, Itàlia)
7. Francesca de Barcelona (s. XIV, Barcelona)
8. Maria Sibylla Merian (1647-1717, Alemanya)
9. Maria Winkelmann (1670-1720, Alemanya)
10. Wang Zhenyi (1768-1797, Xina)
11. Blanca Catalán de Ocón (1860-1904, Calatayud)
12. Nettie Stevens (1861-1912, EUA)
13. Henrietta Leavitt (1868-1921, EUA)
14. Alice Guy (1873-1968, França)
15. Lise Meitner (1878-1968, Àustria)
16. Bertha Lutz (1894-1976, Brasil)
17. Cecilia Payne (1900-1979, Gran Bretanya)
18. Chien-Shiung Wu (1912-1997, Xina)
19. Katherine Johnson (1918-2020, EUA)
20. Rosalind Franklin (1920-1958, Gran Bretanya)
21. Esther Zimmer Lederberg (1922-2006, EUA)
22. Valentina Vladímirovna Tereshkova (1937, Unió Soviètica)
23. Nergis Mavalvala (1968, Pakistan)
24. Jess Wade (1988, Gran Bretanya)

Aquesta mostra ha estat produïda pel Museu de Ciències Naturals de Barcelona (MCNB).

Dijous 30 de novembre de 2023

Visita guiada a la Colònia Güell i la Cripta Gaudí

Participants: 44

Colònia Güell

La Colònia Güell és un nucli poblacional situat a la comarca del Baix Llobregat. Pertany al municipi de Santa Coloma de Cervelló i és una de les colònies més grans del Llobregat per la qualitat arquitectònica i pel fet de ser moguda exclusivament, en els seus orígens, per l'energia del vapor, en comparació amb les altres colònies, mogudes principalment per energia hidràulica.

Era una colònia industrial que es dedicava a la fabricació de panes i velluts. Començà a construir-se el 1890 per iniciativa de l'empresari Eusebi Güell. Hi havia hospital, fonda, escola, comerços, teatre, cooperativa i capella, a més de les fàbriques i els habitatges dels obrers.

Güell hi traslladà totes les indústries que abans tenia ubicades al Vapor Vell de Sants (Barcelona). La causa del trasllat va ser la primera vaga

general de treballadors registrada a Espanya, el 1855, que va forçar Joan Güell a marxar a França. Un cop es va acabar la crisi del sector tèxtil, va tornar, va tancar la fàbrica Vapor Vell de Sants i la va traslladar a una zona menys conflictiva. La família Güell també perseguia l'objectiu de posar els treballadors en un ambient més rural i evitar les tensions socials que es vivien a Barcelona i en altres poblacions industrials catalanes a finals del segle XIX, en plena revolució industrial.

Cripta

Antoni Gaudí s'encarregà del disseny de l'església, de la qual tan sols es construí la cripta, ja que a la mort del comte Güell, el 1918, els seus fills abandonaren el projecte.

És una obra modernista construïda entre 1908 i 1915 com a edifici religiós per als treballadors de la Colònia Güell.

La cripta va servir a Gaudí com a banc de proves per experimentar noves solucions estructurals, que després va aplicar en obres com la Sagrada Família.

La UNESCO la va declarar Patrimoni Mundial l'any 2005.

Dijous 14 de desembre de 2023

Visita guiada a l'exposició «Antonio López».

La Pedrera, Barcelona

Participants: 24

Exposició molt interessant sobre l'obra d'Antonio López (Tomelloso, Ciudad Real, 1936), el representant per excel·lència del moviment realista espanyol de la segona meitat del segle xx.

Pintor, escultor i dibuixant, per a López la realitat és, simplement, un punt de partida, en el qual el procés és tan important com l'obra acabada. De producció lenta, meditada i minuciosa, la seva obra no admet simplificacions. Treballa en els seus quadres al llarg de diversos anys, de vegades durant dècades, i amb cada pinzellada destil·la l'entrellat de l'objecte o el paisatge fins que aconsegueix plasmar-ne l'essència al llenç.

Vam poder visitar la primera mostra monogràfica retrospectiva d'Antonio López que es presentava a Barcelona, la qual reunia una acurada selecció d'un centenar d'obres —entre pintura, escultura i dibuix— que ens va permetre fer un recorregut per la trajectòria d'aquest artista al llarg de set dècades de treball, des de les primeres obres de joventut als anys cinquanta fins a la producció més recent.

Estructurada en blocs temàtics, la mostra posà de manifest que certs motius sobre els quals l'artista reflexiona persisteixen i, alhora, evolucionen al llarg de la seva carrera: els interiors domèstics, els paisatges i les vistes urbanes —principalment de Madrid—, les natures mortes o la figura humana.

Aquesta exposició estava organitzada en col·laboració amb el Drents Museum (Assen, Països Baixos).

Dijous 25 de gener

i dimecres 7 de febrer de 2024

Visita guiada a les exposicions «Miró-Picasso», a la Fundació Miró, i «Picasso-Miró» al Museu Picasso a Barcelona

Visita guiada a Torre Glòries

Participants:

Exposició Miró-Picasso: 45

Exposició Picasso-Miró: 27

Les exposicions «Miró-Picasso» i «Picasso-Miró» són un projecte conjunt i únic de la Fundació Joan Miró i del Museu Picasso de Barcelona que té lloc de manera simultània a les dues institucions.

Joan Miró i Pablo Picasso van mantenir una estreta amistat durant més de cinquanta anys, i tots dos van triar Barcelona per llegar-hi la seva obra en forma de centres d'art monogràfics.

L'exposició s'organitza al voltant de grans eixos cronològics i temàtics. Aplega un conjunt d'obres provinents de col·leccions públiques i privades d'arreu del món amb l'objectiu de mostrar, l'un al

costat de l'altre, dos artistes que van transformar amb veu pròpia i una intensitat plàstica sense precedents l'art del segle xx. Des de la trobada el 1917 a Barcelona fins als darrers projectes monumentals, passant per l'episodi del Pavelló de la República Espanyola a París el 1937 o l'interès per la tècnica ancestral de la ceràmica, vam descobrir també com aquests dos artistes i amics van compartir molts moments transcendentals de les seves carreres.

Torre Glòries

La sortida de la Fundació Miró es completà amb una visita guiada a la Torre Glòries de Barcelona, anteriorment coneguda com a Torre Agbar.

Amb una altura de 144 metres repartits en 34 plantes, quatre de soterrades, és el tercer gratacel més alt de la ciutat.

Fou projectada per l'arquitecte francès Jean Nouvel i construïda entre el 1999 i el 2005.

Visitàrem un mirador circular de 360 graus amb unes vistes excepcionals de la ciutat. També vam gaudir de l'única instal·lació permanent i transitable de l'artista contemporani Tomás Saraceno. Es tracta d'una obra d'art que, suspesa a la cúpula, convida a reflexionar sobre les ciutats i la interconnexió que hi ha entre tots els elements que conformen l'ecosistema urbà.

En un dels espais es mostra la ciutat com un organisme viu que està en canvi i transformació constant a través de la divulgació científica, l'art i la tecnologia.

A la sortida del Museu Picasso tot el grup es dirigí al carrer Petritxol per degustar una xocolata amb xurros, invitació de l'Aula amb motiu dels 20 anys.

Dijous 7 de març de 2024

**Visita guiada a l'exposició
«Chagall. El color dels somnis»
al Palau Martorell, Barcelona**

Participants: 18

L'exposició presenta una acurada selecció d'obres que recorren de manera exhaustiva la trajectòria artística de Marc Chagall (Bielorússia, 1887 - França, 1985), un artista influenciat pel cubisme, el fauvisme i el surrealisme, amb un estil distintiu i inclassificable.

La mostra és un recorregut de cinquanta anys de l'obra del pintor i s'ha estructurat amb apartats dedicats als grans temes que el van interpel·lar i preocupar al llarg de la seva vida.

Una exposició única d'un dels artistes més reconeguts, que exhibeix els records de la infància de Chagall, marcats pels ritus i les tradicions russes i jueves. També hi ha una secció dedicada a la profunda espiritualitat de l'artista, de la qual van sorgir creacions de gran intensitat; en destaquen les obres relacionades amb la Bíblia, com el llibre de l'Èxode. A més, vam veure un espai dedicat a la literatura, que va ser essencial en la seva vida, així com la relació amb escriptors i editors o els projectes com a il·lustrador de textos. Tot

això sense oblidar la seva fascinació pel circ i la passió per París, la ciutat que el va acollir abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial. I, per descomptat, la qüestió de l'amor, que per a l'artista era el sentiment que donava sentit a la vida i, també, a l'art.

Matí del dijous 11 d'abril de 2024

**Visita guiada a l'exposició
«Venerades i temudes:
el poder femení en l'art i les creences»
a CaixaForum Barcelona**

Participants: 25

Aquesta exposició ens mostra el rol rellevant que deesses, dimonis, santes i altres éssers espirituals han tingut per a la nostra comprensió del món. Des de la saviesa, la passió i el desig fins a la guerra, la justícia i la misericòrdia, fa un recorregut transcultural per diferents expressions dels poders espirituals femenins arreu del món amb escultures, objectes sagrats i obres d'art de diversos continents i des del món antic fins a l'actualitat.

És una exposició organitzada en col·laboració amb el British Museum de Londres que ens convida a reflexionar sobre el poder femení i la feminitat.

Dijous 9 de maig de 2024

**Visita guiada a l'exposició
«Barceló. Ceràmiques: tots som grecs»
a La Pedrera, Barcelona**

Participants: 21

Vam assistir a la retrospectiva més completa de l'obra de fang de Miquel Barceló (Felanitx, Mallorca, 1957) que s'ha realitzat fins ara a Barcelona.

Pintor, escultor i dibuixant, Barceló és un dels creadors més destacats del panorama artístic contemporani. Va començar a crear amb fang el 1994 a partir d'un viatge a Mali, durant el qual

un fort vent li impedia pintar i dibuixar, ja que els treballs se li omplien de pols. Per això va començar a experimentar amb aquest nou material, que el va influir molt i va afectar aspectes centrals de la seva obra. Així, les ceràmiques de Barceló són com una extensió de la seva pintura.

Organitzada de manera cronològica, l'exposició de la Pedrera traça un recorregut per la trajectòria artística de Barceló al llarg de tres dècades de treball, des de les primeres obres africanes del 1994 fins a la producció més recent. La mostra, de més de cent peces, es complementa amb pintures i quaderns relacionats amb les ceràmiques.

Dimecres 29 de maig de 2024

**Visita guiada a l'exposició
«Vestides de negre»
al Museu d'Arenys de Mar**

Participants: 15

L'exposició feia un recorregut per la indumentària de color negre que embolcalla les dones des de fa anys. Un color pur que indica l'absència de llum, la percepció visual de màxima foscor. Amb un gran poder simbòlic, és la manifestació del dol en la cultura cristiana. Tradicionalment, les dones eren sotmeses a un dol estricte, no només en el vestit, sinó també en la vida social.

Color de moda a l'Espanya del segle XVI, es va estendre per tot Europa fins al segle XVIII; era el color de la sobrietat. Al segle XIX el vestuari femení es va omplir d'un munt de complements que utilitzaven la versatilitat del color negre:

ventalls, barrets, colls, xals, guants... Per als dissenyadors simbolitza l'elegància. Segons Gianni Versace, «el negre és la quinta essència de la simplicitat i l'elegància». Coco Chanel el va convertir en el símbol de l'elegància i la sexualitat femenines.

A l'exposició vam veure diverses peces d'una gran bellesa: ventalls i xals fets de puntes de coixí, vestits i blondes. També es mostrava el negre com el color de la foscor i l'obscuritat, del mal i el maligne. Simbologia que ha quedat reflectida en la iconografia de l'època. Entre finals del segle XIX i principis del XX diverses artistes del món de l'espectacle adopten el negre per recrear el mite de la *femme fatale*.

Actualment, diverses tribus urbanes utilitzen el negre per allunyar-se de la moda tradicional i crear una identitat pròpia. Grups com els gòtics o els punks troben en el negre una manera de mostrar-se rebels i alternatius.

Sortides trimestrals

Tot el dijous 2 de novembre de 2023

Sortida trimestral a Igualada (Anoia) Visita guiada a la Llar del Sant Crist, Cal Granotes, Museu de la Pell, Museu del Traginer

Participants: 28

Llar del Sant Crist

És un edifici singular, tant per les dimensions monumentals com per l'exuberància arquitectònica. És un dels elements més interessants de la ciutat d'Igualada i està protegit com a bé cultural d'interès local.

Té planta i dos pisos, amb una torre a la façana principal. Al bell mig hi trobem el claustre. Adossada a l'edifici hi ha l'església, amb forma de creu grega. Es va començar a construir l'any 1931. Entre el 1936 i el 1939 la Guerra Civil espanyola va

interrompre'n les obres, que no van finalitzar fins a l'any 1941. Tot i que les línies bàsiques són pròpies del modernisme, es tracta d'una construcció tardana i eclèctica que integra diferents formes de l'arquitectura popular i tradicional catalana.

Actualment és una residència geriàtrica.

Cal Granotes

Adoberia del segle XVIII on s'explica el procés artesanal de l'adob de pells utilitzat abans de la industrialització.

Museu de la Pell

Visita molt interessant per descobrir la història i l'ofici d'adobar pells, des dels inicis manufacturers fins a la implantació industrial. També s'hi explica la utilitat i la significació cultural de la pell en la civilització mediterrània, els oficis, les tècniques i la diversitat dels seus usos.

Museu del Traginer. Col·lecció Antoni Ros

Mostra l'ofici del traginer, l'evolució del transport i els diferents oficis relacionats, com els basters, els boters i els carreters. El museu acull carros i carruatges, provinents en gran part de la col·lecció creada per Antoni Ros i Vilarrubias (1942-1994). Està situat en una masia del segle XVIII propietat de la família Ros des dels anys setanta, una família estretament vinculada a l'Antic Gremi de Traginers d'Igualada.

Enric. Wikimedia Commons

Tot el dijous 22 febrer de 2024

Visita guiada a Sant Pere de Rodes (Alt Empordà)

Participants: 41

Monestir de Sant Pere de Rodes

Monestir benedictí de l'antic comtat d'Empúries, dins els límits del bisbat de Girona, situat a l'actual terme municipal del Port de la Selva.

Les primeres notícies de Sant Pere de Rodes daten de finals del segle IX, concretament l'any 878.

El monestir fou construït al vessant nord de la muntanya de Verdera, en un replà per sota del castell de Verdera, que li donà protecció. Des de les ruïnes de l'antic cenobi, es gaudeix d'una vista excepcional sobre tot el sector de costa situat al nord del cap de Creus, en particular les badies del Port de la Selva i de Llançà.

És un conjunt monàstic de grans dimensions, format per l'església, el claustre i les diverses dependències monàstiques disposades al voltant, tot plegat organitzat en terrasses corresponents al desnivell natural de la muntanya.

L'església de Sant Pere de Rodes constitueix un dels exemples més singulars de tota l'arquitectura medieval catalana.

La prosperitat del monestir va perdurar fins al segle XIV, moment en què va començar la seva decadència i l'abandonament. El 1999 es van donar per acabades les principals obres de restauració que havia emprès la Generalitat.

Santa Helena de Rodes

És un temple d'origen preromànic, la construcció del qual es va iniciar al segle IX i s'hi van anar afegint elements fins al segle XVIII.

Al costat de l'església hi ha Santa Creu de Rodes, un nucli de població abandonat.

Les darreres intervencions arqueològiques han permès confirmar l'existència d'un poblat medieval entre els segles XI i XVI i d'una necròpolis dataada entre el segle VIII i el segle IX.

Forma part de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Tot el dijous 21 de març de 2024

Visita guiada per Aitona en Flor i passeig pel nucli antic de la població

Participants: 51

Aitona és un municipi de la comarca del Segrià (Lleida) de 2.545 habitants (2019).

Vam passejar pels carrers més emblemàtics del nucli antic, l'església de Sant Antolí o la capella de Sant Gaietà. La visita ens transportà a una Aitona del passat, revivint el moment més esplendorós de la vila, quan els Montcada van constituir la poderosa Baronia d'Aitona.

La part més interessant de la sortida va ser quan ens endinsàrem pels camps del voltant i passejàrem per les grans extensions d'arbres fruiters, de suaus ondulacions, que oferien un meravellós espectacle.

Una guia pagesa de professió i vocació ens va explicar tot el procés dels presseguers, des de la plantació i el creixement fins que la fruita arriba a la botiga, passant per les malures i les cures.

Però no només els presseguers estaven florits i tenien els camps de color de rosa, també vam poder contemplar la floració de perers, de flor blanca, i els cirerers, també blancs.

Va ser un goig i una experiència única poder passejar tranquil·lament entre les fileres interminables d'arbres fruiters.

Dies 5, 6 i 7 de juny de 2024

Viatge dels 20 anys.

El romànic català: la Seu d'Urgell, Andorra i Organyà

Participants: 47

Dia 5 de juny. La Seu d'Urgell

Sortida amb autocar cap a la Seu d'Urgell, arribada i inici de la visita guiada al centre històric i la catedral.

La Seu d'Urgell, capital de la comarca de l'Alt Urgell i porta d'entrada a Andorra, fou l'inici del nostre viatge i hi vam fer una passejada guiada pels carrers medievals porticats.

Tot seguit entràrem a la catedral de Santa Maria, única catedral romànica que ha arribat fins avui i el millor exemple del poder del bisbat d'Urgell. Les dimensions i l'estil italianitzant de la construcció també la converteixen en un testimoni singular de la Catalunya romànica. L'edifici actual és el quart que es va aixecar al mateix emplaçament. Es tracta de la reconstrucció que el bisbe Ot va encarregar l'any 1090 i que s'acabà a finals del segle XII. Tot i així, durant tres segles va quedar amagada sota capes de guix imposades durant el Barroc, i va ser Josep Puig i Cadafalch qui va iniciar la recuperació de la seva aparença original a partir de 1918. El resultat és una construcció de pedra despullada d'ornamentació i una

talla policromada de la Mare de Déu d'Urgell, patrona de la ciutat. És una figura de fusta del segle XIII que s'amaga dins d'una petita absidiola. Al damunt, una rosassa del segle XV il·lumina l'altar major. El claustre, majestuós, té més de cinquanta capitells ornamentats amb elements vegetals, homes i bestiar popular.

A la tarda visitarem l'Arxiu Capítular i Diocesà guiats per l'arxiver capítular, mossèn Benigne Marquès, que ens mostrarà una joia documental, un pergamí anterior a les Homilies d'Organyà.

Dia 6 de juny. Andorra la Vella

Al matí vam fer una visita guiada al centre històric, tot passejant pels racons interiors de la població, fora de la zona d'activitat comercial, i amb explicacions al·lusives a la història del país.

Tot seguit hi va haver una visita i recepció a la Casa de la Vall, un edifici centenari utilitzat com a seu del parlament, el Consell General d'Andorra, des de la seva constitució i seu de l'antic Consell de la Terra. Des del 2011 només és la seu del Consell General a les sessions tradicionals. La resta de sessions es fan al nou edifici parlamentari. És un monument declarat Bé d'Interès Cultural.

El grup de l'Aula va tenir una recepció oficial amb la consellera de Social, Joventut i Espai Ciutadà, Sra. Maria Nazzaro Martínez, i la Cònsol Menor,

Sra. Olalla Losada Seguin. A totes les persones del grup ens regalaren una bossa amb informacions d'Andorra i un petit obsequi. A l'Aula ens obsequiaren amb un llibre fotogràfic sobre Andorra, i nosaltres els entregàrem unes Coquetes d'Arenys.

A la tarda anàrem a l'espai Columba i a l'església de Santa Coloma i vam fer una passejada pel barri antic de Santa Coloma. L'Espai Columba, inaugurat el 2019, és un equipament museístic que es troba al nucli de Santa Coloma. Bàsicament s'hi exposen i contextualitzen les importants pintures murals romàniques. Tanmateix, la peça principal i la raó de ser de tot el conjunt són les pintures murals que decoren la capçalera de l'església de Santa Coloma, definitivament recuperades l'any 2007 després d'un llarg i apassionant periple. Per raons tècniques i de conservació no va ser possible restituir el conjunt pictòric en el seu context original i es va optar per presentar-les com a peces independents, muntades en un suport d'acer i alumini que reproduïx exactament la forma de l'espai on es trobaven originalment.

L'Església de Santa Coloma és una de les esglésies més singulars del Principat perquè és una de les més antigues. Va ser construïda en dos segles diferents, des del preromànic fins al romànic. És coneguda pel característic campanar de base circular, aixecat el 1175, única al món.

Dels frescos originals avui només se'n conserva *in situ* una petita part del que va ser un gran conjunt pictòric. Retornar les pintures al seu emplaçament original és una tasca impossible, però gràcies al videomapatge ens vam poder fer una idea de com eren els frescos originàriament.

Dia 7 de juny. Organyà

Visita guiada a la vall de Caboet, Sant Serni de Cabó i manuscrit de les Homilies.

Gràcies a la guia Montse Riu, de l'Associació d'Amics de la Vall de Caboet, ens endinsàrem per una vall preciosa i gairebé despoblada, i ens va

explicar la història dels Caboet, un llinatge feudal originari de la vall de Cabó, d'on prové el nom, datat de mitjan segle x al principi del XIII. Des de la segona meitat del segle XII entre les seves possessions s'hi trobaven les valls d'Andorra.

El domini útil que la família feudal dels Caboet exercia sobre les valls andorranes i la seva política matrimonial són alguns dels fets que expliquen per què actualment el president de la República Francesa és també un dels dos caps d'estat del Principat d'Andorra, un càrrec que anteriorment havia tingut el comte de Foix i que va passar a mans de la República amb la Revolució de 1789.

Visitarem **Sant Serni de Cabó**, església romànica del segle XI. La singularitat d'aquest edifici, d'una sola nau, recau en la seva orientació a l'oest, en lloc de l'est, tal com marcaven els canons constructius del moment. A l'interior de l'església hi ha un facsímil del manuscrit *Els greuges de Guitard Isarn*, un dels textos més antics en llengua catalana, datat de l'any 1105. L'original es conserva a la Biblioteca de Catalunya.

Després vam baixar cap a la població d'**Organyà**, tot contemplant la bellesa del paisatge, on visitarem l'església col·legiata de Santa Maria, d'estil romànic, documentada per primer cop l'any 993. Santa Maria d'Organyà és coneguda especialment per haver estat l'indret on es va trobar el text de les Homilies d'Organyà. Les va descobrir l'any 1904 el Dr. Joaquim Miret als arxius parroquials.

Les **Homilies d'Organyà** són un fragment de sermonari destinat a la predicació de l'Evangeli. Es consideren un dels documents literaris més antics escrits en llengua catalana. Es tracta de la traducció al català d'uns sermons escrits originalment en occità, i mostren l'ús de la llengua catalana en la predicació dirigida al poble. El manuscrit original es troba a la Biblioteca de Catalunya, mentre que a Organyà se'n conserva una reproducció.

Havent dinat vam reprendre el camí de tornada cap a casa.

Febrer Musical

Monogràfic sobre Ludwig van Beethoven

Pere Andreu Jariod Ventura
Divulgador musical.

Divendres 2 de febrer de 2024
Simfonia n. 3 Heroica

Divendres 9 de febrer de 2024
Simfonia n. 9 Himne a l'alegria

Joan Vives Bellalta
Flautista de bec, professor d'història
de la música i divulgador musical.

Divendres 16 de febrer de 2024
Beethoven i el piano

Divendres 23 de febrer de 2024
***Mestres, amics i deixebles
de Beethoven***

Sortides musicals

Divendres 24 de maig de 2024

AUDITORI DE BARCELONA

Les estacions de Haydn. El so original. Jordi Savall

Participants: 35

Jahreszeiten (Les estacions) és una obra de gran densitat i riquesa que Haydn va estrenar al palau del príncep Schwarzenberg de Viena el 1801, quan ja tenia 69 anys. Com en el cas del seu anterior oratori, va comptar amb textos de Gottfried van Swieten al llarg de les quatre parts que integren la magnífica obra.

Successor de Händel en l'oratori, Franz Joseph Haydn va ser un mestre en la forma simfonicoral per excel·lència i suposa el punt d'inflexió entre l'oratori barroc de l'autor de *Messiah* i la nova concepció romàntica que, amb Mendelssohn, trobaria novament un dels punts àlgids del gènere.

Magnífic concert i magnífic Jordi Savall!

Dilluns 17 de juny de 2024

GRAN TEATRE DEL LICEU

Adriana Lecouvreur de Francesco Cilea

Participants: 27

Obra estrenada a Milà l'any 1902, gaudeix del privilegi del públic per la seva inventiva melòdica i l'elegància de l'escriptura orquestral.

Al segle XVIII la llengua francesa tenia com a ambaixadora més important l'actriu Adrienne Lecouvreur, sobirana de les tragèdies de Voltaire i dels versos de Racine i Corneille. La seva vida es va fer curta, ja que la va sobreviure la mort als 38 anys. La seva relació amorosa amb el mariscal Maurici de Saxònia va activar la gelosia de la duquesa de Bouillon i, a continuació, es va produir un misteriós accident, en què segons la llegenda un ram enverinat ofert per la seva rival fou el causant de la seva mort.

Ja en ple segle XIX, el mite es va adaptar a l'òpera en mans de Francesco Cilea, hereu de la tradició romàntica italiana.

Taller musical per a adults

Divendres del mes de maig

Taller musical

A càrrec de Laia Torres Badosa.

Professora de música i musicoterapeuta

Celebrat entre el Calisay i la Biblioteca Pare Fidel Fita

Participants: 112

Cada sessió girà a l'entorn d'una temàtica i cadascuna combinà una part més explicativa i teòrica, una part d'escolta i una altra de més vivencial.

En cada sessió escoltàrem també algunes músiques enregistrades relacionades amb l'explicació, així com el so d'algun instrument musical que experimentàrem en directe.

Sessió 1: Origen

Primers contactes musicals, tant abans de néixer (vida intrauterina) com després. Vam entendre com arriba el so a la nostra vida i quin efecte i propòsit té, tant biològicament com emocional. Viatjàrem en el temps per trobar el nostre origen sonor i musical.

Sessió 2: Silenci

Com la música ens ajuda a ser més en el present. Des de la música que acompanya rutines diverses o feines del camp fins a l'ús de la música com a eina per aconseguir el silenci mental, ja sigui a través de la quietud, del moviment o de la veu. Despertàrem l'escolta.

Sessió 3: Vincle

El poder de connexió de la música. La música com a acte comunicatiu. Ens qüestionàrem què és i què no és la música i quin és el motor intern que ens impulsa a connectar-hi. Ens preguntàrem per què canten els ocells o les balenes, i també la relació entre intèrpret i oient. Parlàrem dels inicis de la musicoteràpia.

Sessió 4: Expansió

La música com a acte social i que convida a compartir. Les festes i celebracions, la dansa, la tribu, el grup. Experimentàrem l'alegria, la força i la unió que ens aporta fer música junts, a través de cooperar, fer equip i ser part d'un tot més gran que nosaltres.

En aquest taller s'obsequià els assistents amb una llibreta que contenia una il·lustració de Maria Victòria Martín Gómez de las Heras, al·lusiva a la música.

Valoracions de les conferències i sortides del curs 2023-2024

Les enquestes que rebem després de les diferents conferències i sortides ens han ajudat a oferir una programació de qualitat adient als nostres associats.

En les següents taules i gràfics un presentem un resum de la activitat d'aquest curs 2023-2024

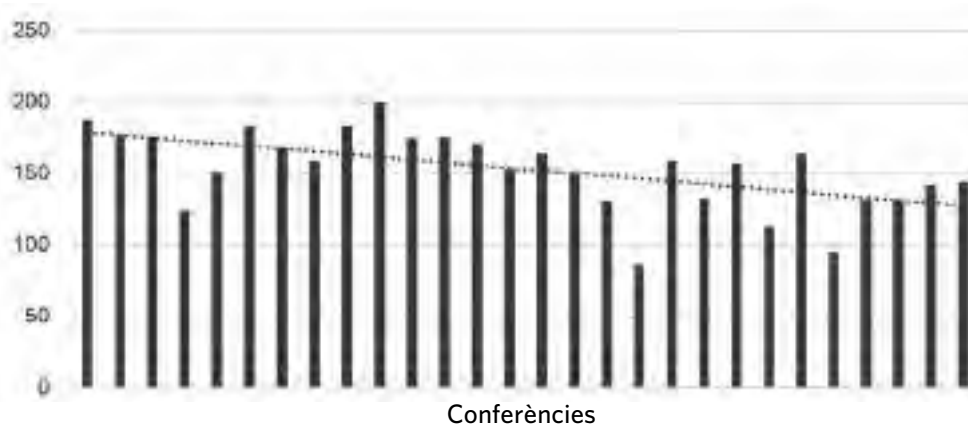
A. Conferències

1. Aquestes són les dades més rellevants d'assistència:

Nombre de conferències	28
Total assistents	4.285 persones
Mitjana	153 persones per conferència
Assistència màxima	200 persones
Assistència mínima	86 persones

Desglossat per conferències, aquest és el nombre d'assistents per cada una de les sessions:

Nombre d'assistents per conferència

El traç discontinu indica la tendència del nombre de socis que han assistit a cada conferència. Com podem veure, la mitjana d'assistents va disminuint al llarg del curs:

Mitjana assistència 1r trimestre	166 persones
Mitjana assistència 2n trimestre	159 persones
Mitjana assistència 3r trimestre	137 persones

2. Resum de les valoracions, tant de les conferències com dels ponents.

2.1. Pel que fa a la valoració de la conferència, hem agrupat les puntuacions en una escala amb tres nivells per cada conferència:

Poc interessant (1 a 4)

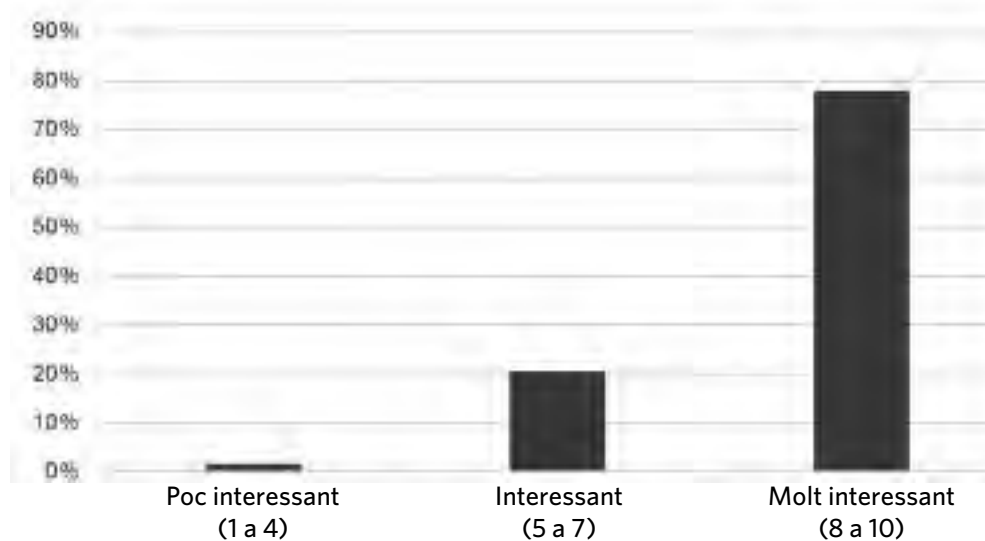
Interessant (5 a 7)

Molt interessant (8 a 10)

Per tant, la valoració de les diferents conferències és:

Valoració de les conferències en percentatge

	Poc interessant (1 a 4)	Interessant (5 a 7)	Molt interessant (8 a 10)
Mitjana	1,56%	20,61%	77,82%
Valoració màxima	8,08%	55,56%	100,00%
Valoració mínima	0,00%	1,33%	91,92%

2.2. Si ens fixem en les valoracions del conferenciant, hem agrupat les puntuacions en una escala amb tres nivells per a cada un:

Regular (1 a 4)

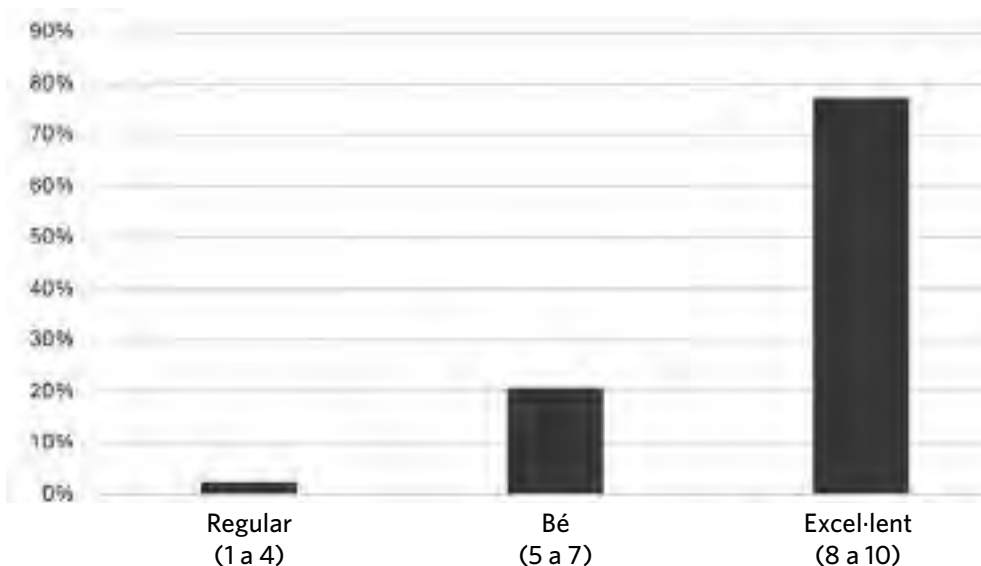
Bé (5 a 7)

Excel·lent (8 a 10)

Per tant, la valoració dels conferenciants és:

Valoració dels conferenciants en percentatge

	Regular (1 a 4)	Bé (5 a 7)	Excel·lent (8 a 10)
Mitjana	2,28%	20,61%	77,11%
Valoració màxima	13,98%	56,25%	99,34%
Valoració mínima	0,00%	0,66%	36,46%

B. Sortides.

Aquest curs s'han avaluat les quatre sortides de jornada completa. Val a dir que creiem que el grau d'acceptació ha estat molt elevat i, en general, han estat ben puntuades pels socis de l'Aula. A continuació presentem en percentatges el grau d'acceptació dels diferents apartats que vam considerar com a indicadors de satisfacció a cada sortida.

IGUALADA / 2.NOVEMBRE.2023	Puntuació (%)						Puntuació (%)	
	5	6	7	8	9	10	5-6-7	8-9-10
Per part de l'Aula		4,2%	4,2%	8,3%	8,3%	75,0%	8,3%	91,7%
Per part del guia	4,2%	8,3%	4,2%	16,7%	29,2%	37,5%	16,7%	83,3%
Valoreu el transport en autocar				4,2%	25,0%	70,8%		100,0%
Valoreu la qualitat del dinar	4,2%	4,2%	12,5%	25,0%	25,0%	29,2%	20,8%	79,2%
Valoreu les visites realitzades			8,3%	20,8%	29,2%	41,7%	8,3%	91,7%
Valoreu la visita en la seva totalitat			4,2%	20,8%	25,0%	50,0%	4,2%	95,8%
SANT PERE DE RODES / 22.FEBRER 24	5	6	7	8	9	10	5-6-7	8-9-10
Per part de l'Aula				5,6%	33,3%	61,1%		100,0%
Per part del guia				5,6%	36,1%	58,3%		100,0%
Valoreu el transport en autocar				8,3%	27,8%	63,9%		100,0%
Valoreu la qualitat del dinar		2,8%	0,0%	25,0%	27,8%	44,4%	2,8%	97,2%
Valoreu les visites realitzades				5,6%	33,3%	61,1%		100,0%
Valoreu la visita en la seva totalitat				5,7%	40,0%	54,3%		100,0%
AITONA / 21.MARÇ.24	5	6	7	8	9	10	5-6-7	8-9-10
Per part de l'Aula		4,1%	0,0%	10,2%	24,5%	61,2%	4,1%	95,9%
Per part del guia camps presseguers				6,1%	36,7%	57,1%		100,0%
Per part del guia del poble d'Aitona	2,0%	2,0%	4,1%	10,2%	42,9%	38,8%	8,2%	91,8%
Valoreu el transport en autocar				2,0%	28,6%	69,4%		100,0%
Valoreu la qualitat del dinar	2,0%	0,0%	2,0%	28,6%	40,8%	26,5%	4,1%	95,9%
Valoreu les visites camp de presseguers		2,0%		4,1%	34,7%	59,2%	2,0%	98,0%
Valoreu les visites poble d'Aitona	2,0%	6,1%	18,4%	12,2%	24,5%	36,7%	26,5%	73,5%
Valoreu la visita en la seva totalitat				14,3%	44,9%	40,8%		100,0%
EL ROMÀNIC CATALÀ / 5-7.JUNY.24	5	6	7	8	9	10	5-6-7	8-9-10
Per part de l'Aula				8,1%	24,3%	67,6%		100,0%
Per part del guia de la Seu d'Urgell			2,7%	13,5%	48,6%	35,1%	2,7%	97,3%
Per part del guia d'Andorra		2,8%	2,8%	19,4%	41,7%	33,3%	5,6%	94,4%
Per part del guia d'Organyà		5,4%	10,8%	16,2%	40,5%	27,0%	16,2%	83,8%
Valoreu el transport en autocar				2,7%	24,3%	73,0%		100,0%
Valoreu la qualitat dels menús			8,1%	16,2%	40,5%	35,1%	8,1%	91,9%
La qualitat de l'hotel				5,4%	37,8%	56,8%		100,0%
Valoreu la sortida en la seva totalitat			2,7%	10,8%	32,4%	54,1%	2,7%	97,3%

Pàgina web

Segons les dades estadístiques de què disposem:

- **1.498 usuaris diferents** han entrat al web, amb una mitjana de **3 minuts** de temps de consulta. Hi ha uns **327 usuaris recurrents**.
- Les seccions més visitades han estat la **pàgina Inici**, **Què fem** i **Notícies**.
- El pic de consultes ha estat als mesos de **gener** i **febrer**, seguit del mes d'**octubre**, coincidint amb l'inici del curs.
- Els visitants són majoritàriament de l'Estat **espanyol**, però també hem tingut **71 visites des dels Estats Units**.
- Els sistemes operatius que més utilitzen els usuaris són **Windows**, amb **577**, i **Android**, amb **522**, seguits d'**IOS** amb **253**, entre d'altres.

Els àudios de les conferències estan penjats al web, i molts vídeos també, sempre que els conferenciants ens en donin permís.

La pàgina web de l'Aula és:
www.auladarenysdemar.cat

Relacions institucionals

Ajuntament d'Arenys de Mar

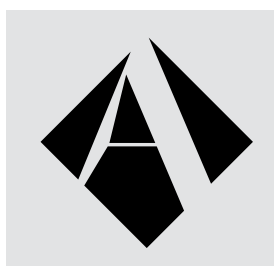
Participació en les reunions periòdiques del Consell Municipal de la Gent Gran i també de la Regidoria de Cultura per qüestions logístiques del funcionament de l'Aula.

Cada mes la Regidoria de Cultura ens obre les portes de la sala d'exposicions del Calisay, fora de l'horari habitual del públic, per poder veure les exposicions programades.

Per la Diada de l'Onze de Setembre l'Aula participa en l'ofrena floral organitzada per l'Ajuntament.

Mostra d'Entitats

Participació a la 3a Mostra d'Entitats, que aplega en un sol espai l'associacionisme de la vila amb l'objectiu d'exposar la feina feta, mostrar les activitats i captar nous socis. Alhora, serveix com a punt sinèrgic entre les entitats i les persones que la conformen. També és una manera de donar cabuda a totes aquelles entitats que vulguin donar-se a conèixer. La participació d'enguany va ser de vint-i-quatre entitats i associacions arenyenques, amb el suport de la Regidoria de Participació Ciutadana.

Afopa

Adhesió i participació activa com a membres de l'Agrupació d'Aules de Formació Permanent per a la Gent Gran de Catalunya. Enguany hem assistit a l'assemblea anual.

La presidenta d'Afopa ha assistit a l'inici del curs acadèmic de la nostra Aula i a la cloenda amb motiu dels 20 anys.

Universitat Pompeu Fabra UPF

L'Aula està tutelada per la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. Trimestralment es fan reunions d'avaluació de les programacions de les diverses aules tutelades. Enguany les reunions han estat presencials.

Taller d'Espectura Literària

Simfonia en mi

Trajectòries vitals narrades a través
de la música de la nostra vida

Diu Maria Zambrano que, així com la paraula es correspon amb la llum, la música té a veure amb el temps. Així doncs, música i paraula, llum i fosc, temps i eternitat, conformen una simfonia que per a cadascú pren un ritme, un estil, un to diferent, però que en qualsevol cas és única. Al llarg de la nostra vida, algunes peces musicals s'han anat impregnant d'emocions, de situacions i de records. Volem explorar-les al llarg del taller. Però també ens proposem desenvolupar l'espectura amb la perspectiva de les composicions musicals, que tenen a veure amb la forma i el ritme, amb l'estil i amb els instruments, amb les melodies. De manera que l'exploració temàtica va acompanyada d'una exploració formal, on aprofundirem en els diferents recursos per a generar un text harmònic i musical.

Programa

1. Emoció i drama, les músiques que acompanyen els moments importants.
2. Intensitat dels moments intranscendents, quan flueix la melodia.
3. L'origen: els primers músics i les cançons de la infantesa.
4. Figures retòriques per al baix continu de la imaginació.
5. El ritme intern: Balls i danses, coreografies.
6. Quan els objectes i els paisatges toquen per nosaltres.
7. Oïda i revelació, llum que entra per les orelles.
8. Temps narratiu i temps biogràfic: la durada i el transcurs.
9. Normes de composició: el nostre text flueix i sona mentre relata.
10. Jocs musicals: *pizzicatos*, andantes, àries i cantates...
11. El cant obscur i la música callada.
12. Timbres, tons, accents de la nostra vida.

Metodologia

Les sessions del taller consten de dues parts: en la primera s'exposen i comparteixen eines narratives i es fan audicions musicals. En la segona s'aprofundeix en el comentari conjunt (de companys i conductora del taller) dels escrits realitzats pels participants. Aquesta segona part també es combina amb l'audició.

Àngels Diemand-Hartz
Professora del Taller d'Espectura Literària
Curs 2023-2024

Home de fusta

Angelina Andreu

Canet, 3 maig 2024

Altes muntanyes encerclen una vall fosca. Xemeneies fumegen, escampant flaires calentes que embolcallen paraules disperses. Fa dies que la gent a la plaça xiuxiueja. El que ha succeït és massa gros per un poble tant petit.

En un espai cobert d'encanyissat, rere el mas Costa, bramula el bestiar que no menja des de fa dies. Ningú el vigila. Ningú el cuida? Ha quedat buida la casa? Ningú ho sap. Ningú gosa entrar-hi. Ningú sap què, però tothom sap que la Rosalia no hi és. Les sospites no paren, convençuts que n'ha passat una de grossa.

És hivern i fa fred. Al caure la tarda el veïnat es recull. El foc espetega al so dels rumors. Xcrix, xcrix, xcrix, nyic, nyic, nyic. No són contes d'infants, són històries d'abans.

La quitxalla escolta allò que no entén. Juguen, senten, inventen i fan cançons:

Tomeu, amaga les banyes entre les canyes.
Fes el pagès, ahir la tenies i avui ja no hi és.

Plou i també canta l'aigua quan rebotja sobre els teulats i esquitxa els vidres dels finestrals:

Xip- xap,	Mala dona, mala dona
Xip-xap	Xip-xap, xip-xap
On ets Rosalia?	has deixat morir l'aviram
Xip, xap	Xap-xap. Xip-xap
On has anat?	Mala dona, mala dona,
Xip, xap	les rates s'han menjat el blat.
Qui ho sap?	També t'has endut el gat?

Arriba el diumenge. Tampoc hi haurà missa aquest festiu. Mudes les campanes, ja no anuncien cap esdeveniment. L'últim repic va sonar estrany, amb un llenguatge insòlit en el seu cant. Fa dies que el vicari no apareix pel convent.

Al carrer, la cantarella no para: Tomeu amaga les banyes
entre les canyes.
Fes el pagès
Ahir la tenies,
avui ja no hi és

Encongít, amagat en un recó, un home de fusta, plora.

Nadales

Lourdes Cazorla Puig

Nadal 2023

Mai hagués pensat que en arribar les festes del Nadal m'inundaria una tristesa infinita.

Resuenen con alegría los cánticos de mi tierra...

(...)La Nochebuena se viene...

Tot just tenia 20 anys, era la primera nit de Nadal que passava lluny dels meus. La nova família, al voltant d'una taula ben guarnida, m'acollia amb estimació i escalf. El sopar ja estava a punt. Mentre esperàvem el meu cunyat, la seva dona i la nena, que venien de Valladolid, ens entreteníem cantant nadales. En Michel, un dels altres cunyats, tocava amb decisió la simbomba. Els meus sogres, els altres tres germans, i el meu home cantaven enriolats:

—Abajaron los pastores. Abajaron a Belén. Abajaron los pastores por ver a Dios nacer. Ra Ra Ra. Los pastores, los pastores y nadie más!

Les rialles i el so ronc i rítmic de l'instrument em portà a una *Nochebuena* amb els avis andalusos. El tiet Miquel, un home seriós i taciturn cantava apassionadament:

—Debajo del plato yo no sé que habrá..., i la resta de la família contestàvem palmejant i seguint el ritme de la simbomba:

—Arroz con pescao. Arroz con pescao...

Tot seguit els petits, en Jordi i la Marta, donaven voltes a la taula amb les panderetes i els cosins més grans els seguïem amb els *villancicos* que els menuts iniciaven:

—Ande, ande, ande la marimorena, Pero mira como beben los peces en el río.

Si ells decidien anar a casa dels tíos per afegir-los a la festa, sortíem tota la família al pati cantant fins que obrien la porta. Ens esperaven. Tenien el menjador ben guarnit i preparat amb un ressopó dolcíssim: els *mantecados*, *galletes* i *rosco*s, que dies abans havien preparat les dones de la família amb tot l'amor i seguint la tradició, tal com feien a la seva terra, el sud.

No ens aturàvem a casa del *tío Francisco* i la *tía María*. Voltàvem per les cases dels parents, tots andalusos, que vivien en el mateix carrer. Cada un d'ells oferia els millors presents: *polvorones*, xampany, tortells d'ametlla, crispetes dolces, *pan de Cádiz*... fins i tot recordo encetar i acabar un pernil. La nadala *Los campanilleros* es feia present i les panderetes i els picarols ressonaven dins del cor. Una barrija-barreja de gatzara, on la tristor hi tenia la porta tancada i barrada. Era una nit de música, d'alegria, esperança i plenitud. Hi érem tots.

L'endemà, amb els padrins de Ger, celebràvem, a casa nostra, el dia de Nadal. El pessebre, l'arbre i el tió esperaven impacients ser el focus d'atenció en algun moment del dia i gaudir dels poemes i les cançons en català i castellà, que cada dia havíem assajat al col·legi. Els veïns, a l'hora del cafè, compartien amb nosaltres dolços i nades. Quan entraven al vestíbul de casa, contemplaven el vanitós arbre guarnit amb boles de tots colors, serrellets daurats i un estel lluminós que el coronava. La veïna del primer no podia estar-se de tirar-li mil i una floretes i ell s'estarrufava més i més.

La meva germaneta, dalt de la cadira, ens regalava «el vers» ben declamat acompanyat amb els gestos adients. Mai cap actriu va ser tan aclamada com ella.

El tió exigia resar un parenostre i una avemaria per tal que ens cagués la caixa de colors *Alpino*, les espadnyes d'estar per casa per a tots els de casa, torrons, neules, xampany i lllaminadures de xocolata.

El fum, fum, fum, La nit de Nadal, A Betlem me'n vull anar, El desembre congelat, *Ay del chiquirritín, chiquirriquitín... Hacia Belén va una burra rin, rin* ens acompanyaven aquella tarda davant del pessebre. El 25 de desembre era festa grossa. No faltava ningú.

Aquella primera *Nochebuena* del 1977 a Burgos, em portà una nova manera de viure el Nadal que durant trenta cinc anys amb la família del meu home el vaig gaudir amb intensitat i amor. L'any 2011 el meu pare es va posar malalt i el vaig voler acompanyar en el seu darrer nadal.

Des de llavors he cantat amargament aquell *villancico* castellà, que jo no volia entendre quan el vaig aprendre la primera *Nochebuena* en terres de Castella:

«La Nochebuena se viene, la Nochebuena se va... y nosotros nos iremos, y no volveremos más. Resuenen con alegría los cánticos de mi tierra, y viva el niño Jesús que ha nacido en Nochebuena».

Nòmades

Roser Díaz

El grup anava avançant. De tant en tant el ritme s'alentia a causa del pas parsimoniós dels més vells i els petits. Estaven cansats, molt cansats.

Carregaven sobre les espatlles tot allò que solien portar quan es desplaçaven cap a altres indrets: estris de cacera, pells d'animals, restes de menjar pel camí i poca cosa més.

Ara el temps els acompanyava, havia parat de nevar i anaven deixant enrere la balma freda, fosca i tan humida que els havia servit d'aixopluc aquell llarg hivern.

No sabien què els oferiria el destí, amb què es trobarien; però l'afany de descobrir noves terres els esperonava a seguir endavant.

Caminaven, caminaven i deixaven enrere prats inacabables i muntanyes rocalloses, buscant llocs arrecerats, a prop de corrents d'aigua on trobar fàcilment menjar.

Per fi s'havien acabat els terrenys més escarpats i ara s'endinsaven en uns boscos plens de llum i de color. Miraren al seu voltant i veieren quelcom que els donà nova vida. Hi havia entremig dels arbres gegants una munió de flors que naixien, totes de colors diferents, de segur que ben a prop trobarien aigua, l'home savi ho havia vaticinat. S'aturaren a descansar, feia massa hores que no paraven de caminar i amb prou feines havien dormit.

Els exploradors es van avançar per decidir quina direcció seguir, s'acostava la nit i aquest sempre era el moment de màxim perill.

Qualsevol soroll era pres com a sospitós d'atac d'algun animal salvatge. Els calia protegir el grup, ja n'havien perdut alguns en ocasions semblants.

Quan tornaren els que s'havien avançat, els informaren que ben a prop trobarien una cova on poder-se aixoplugar i just per sota hi passava un rierol.

S'aixecaren tots plens d'esperances renovades, aquell lloc els permetria descansar i recuperar forces.

El camí anava pujant, tots aguditzaven els sentits. Copsaven olors noves, cants d'ocells que, de sobte paraven en sentir-los apropar-se. Es preguntaven si aquells arbres i mates, ara florits, els donarien fruits comestibles. I també si hi hauria bona cacera.

Tots aquests desitjos formaven part dels precés que el xaman faria aquella mateixa nit davant del foc.

Per fi arribaren a la cova, hi havia restes d'ossos, potser algú altre l'havia ocupat abans o havia estat el cau d'algun animal que hi havia deixat les restes del seu àpat.

Sigui com sigui, aquell seria durant un temps, la seva balma, el seu refugi.
I no hi podia haver un millor auguri que el d'aquella mateixa nit, una de les dones del grup que estava embarassada va parir el seu fill en mig de l'expectació de tota la resta. Aquell fet, tan transcendent en la seva vida, els aturaria durant un temps llarg i qui sap si s'hi quedarien.

Els sons del pantà d'esvaeixen

Joan Fabregà i Bosch

7 febrer 2024

*Al febrer tot va de bòlit, la preocupació té un pes,
com amb l'aigua en estat sòlit que congela tot pagès.*

Avui teníem lliure, la família ens havia donat permís per sortir a donar un tomb amb amics i contemplar la natura. Gir a la dreta, gir a l'esquerra; una cançó molt bonica ressonava dins l'autocar, la veu melodiosa d'una gran cantant ens feia taral·lejar a la majoria d'acompanyants: «*Oh gavina voladora que volteges prop del mar...*». Doncs si, veníem del mar i ens endinsàvem cap al centre de la nostra geografia.

De sobte, en un revolt el vehicle s'aturà. Per la megafonia s'escoltà una veu que ens deia: —si miren al fons i a la dreta, podran contemplar el pantà de Sau. Bé, millor dit la poca aigua que hi queda. Una gran exclamació omplí la boca dels expedicionaris. Molts comentaris seguiren després.

L'autocar emprengué la ruta i al cap d'una bona estona, ens trobàvem al punt neuràlgic de la sortida.

Tothom restà sorprès d'aquella horripilant imatge que veien els nostres ulls! —Com és possible aquest daltabaix? Algú comentava. Una altra que afegia: —Jo l'havia observat quan era ple, fins i tot alguna barqueta de rem que es passejava relaxada i alguna canoa que feia sky nàutic.

Era una imatge esfereïdora, com era possible que d'un extrem de plenitud, s'hagués passat al nivell actual. Quin contrast: «de riquesa a penúria». La impactant imatge del pantà buit, la terra nua i esquerpada i els edificis negats ara submergits de l'aigua fa molts mesos que ens colpeixen. La majoria de gent recordava la immensitat d'aquell espai, l'aigua que omplia fins a vessar tota aquella cavitat i que, a vegades calia obrir una part de les comportes per deixar anar l'aigua i abastir altres espais per regular el cabal.

Que en queda d'aquella aigua blava i serena on podies emmirallar-te! Quina pau es respirava en aquell espai d'interès natural i paisatgístic, amb gran valor pels seus ecosistemes fluvials i la vegetació de la ribera que els envoltava. Indrets que calia preservar i respectar. Espais bonics, tranquils, ideals per a fer silenci, escoltar i observar la gran varietat de flora i fauna que hi vivien. En aquests llocs es desprèn una llum especial, on l'aigua es confon amb l'aire i el cel. On ambdós s'uneixen, qui sap si amb una abraçada o amb un petó, protegint el misteri que els embolcalla. Quan arriba la calma, el murmurí de l'aigua canta una cançó de bona nit.

La poca aigua allí dipositada semblava una bassa d'oli. Fins i tot els ulls no definien on s'acabava el pantà, degut a la poca quantitat d'aigua allí quieta. La gent afegia: —Vindrà aviat el desglaç que farà que s'ompli una mica més? Les muntanyes del nostre Pirineu, acostumats a visionar-les

ben blanques, tampoc llüïen aquell vestit resplendent, ja que la neu tampoc havia fet acte de presència. Aquells rierols i cascades que acostumen baixar del desglaç i que donen riquesa al paisatge i abasteixen els embassaments, no era possible degut a la climatologia.

La gent passejava amunt i avall trepitjant el poc fang que s'anava escoltant. Després de restar-hi una bona hora i contemplar aquell paratge tan tètric, amb un sol que escalfava les pedres, caminant a tort i a dret, pujarem de nou a l'autocar per reprendre la ruta.

La gent tenia ganes de conèixer la història d'aquell poble que havia quedat ensorrat. Llavors la guia que ens custodiava alçà la veu i es posà a explicar-nos tota l'evolució d'aquell terreny i el seu aprofitament. La gent hi parava molta atenció quan anava comentant tot el procés de transformació. El pantà va cobrir el poble de Sant Romà de Sau; moltes famílies van veure com l'aigua feia desaparèixer els seus poblats, les seves cases, el seu dia a dia, les terres que tant havien lluitat per conrear, la seva memòria... Les restes del qual especialment el campanar de l'església romànica del segle XI, eren visibles quan el nivell de l'aigua embassada era baix. L'església està registrada com la més antiga del món que es conserva dreta dins l'aigua. Com una agulla que marca el nivell de l'aigua, el campanar ha estat testimoni d'un espectacular canvi en l'extraordinari paisatge que l'envolta. És una embassament que pertany al Riu Ter i està situat a la serralada de les Guilleries. Juntament amb el de Susqueda i amb el del Pasteral, forma part d'un sistema de tres pantans que uneix la comarca d'Osona amb la de la Selva i l'abastament d'aigua a l'àrea metropolitana de Barcelona i Girona.

La construcció del pantà fou defensat per uns i criticat per altres, el cas es que, tant si plou com si no, a ningú deixa indiferent. A més té un innegable atractiu turístic.

Des dels anys 60, quan es van construir molts embassaments, moltes coses han canviat. Entre elles el clima, amb un escalfament que no ha parat d'augmentar a Catalunya. Ens cal recordar que, en altre temps, fins i tot la mateixa església, s'havia ofert per demanar la pluja a través de pregàries.

La gent agrai l'àmplia explicació amb forts aplaudiments. Fou una tertúlia molt agradable, on la gent va poder intervenir i escoltar els variats punts de vista, molt assenyats per cert al ser majors d'edat. L'experiència es un grau i n'havien viscut de tots colors: temps de bonança, temps de sequera, això és cíclic.

En arribar al punt d'origen i baixar de l'autocar, la gent manifestava estar orgullosa d'haver gaudit d'una grata jornada. Una sortida fantàstica i que no deixà a ningú apàtic.

* * *

La sequera no és responsabilitat de cap govern. Però la prevenció dels efectes que té si que forma part de les seves competències. «L'aigua és vida».

Hi ha un adagi molt escaient i que resa així: «*Només ens recordem de Santa Bàrbara quan trona*».

¡Cuéntame, cuéntame!

José Guerrero

Arenys de Mar, 4 diciembre 2023

Frasede que repite con insistencia Pérez Reverte, en el video que nos mandó Jordi, para dirigirla a los abuelos antes de que se nos vayan, porque con ellos se va también el mundo que vieron. No hacerlo llega a decir que es casi un suicidio cultural.

Como quiera que yo disfruto de ese status tiempo ha, me doy por aludido y recojo su idea sin esperar a que me lo pidan. También lo hago por si mis hijos heredan las ganas de saber de mí, como yo siento las de saber de mi padre. ¿Qué daría por encontrar una página escrita por él, en lugar de cuatro renglones sueltos que leo con devoción? También lamento no haber prestado más atención a aquellas *historias* que solía contar al amor de la lumbre.

Y mira por dónde, que sin que éste fuera el objetivo, mi pertenencia al Taller de Escritura me ha dado la oportunidad de hacerlo. Va para veinte años que este pequeño nido de saber me viene brindando la posibilidad de plasmar en papel todo aquello que el escritor llamaría el mundo que he visto. Un poco de orden y un “por si acaso les da por leerlo” me ha llevado a guardar, y hasta encuadernar con gusanillo, todos mis escritos a los que he añadido otros de elaboración voluntaria, con lo que supero las quinientas páginas.

Como el calendario va consumiendo las hojas y el escolar no da muchas oportunidades para lo que queda de año, cierro por éste la imprenta y os mando esta reflexión por si el video os sugiere lo mismo que a mí.

Sirva también como humilde homenaje a ese Taller de Escritura, a quienes concibieron su idea, a las profesoras que han pasado por él y a cuantos alumnos/as hemos acudido a sus clases. Permitidme una mención especial para nuestra compañera Dolors Paronella, por su valiosa aportación a él y su activa veteranía, a pesar de sus 90, cuya felicitación le reitero hoy.

Dejadme despedirme como se hace ahora con un
¡OS QUIERO!

Atzar i Cecs a Gaza

Antoni M. López Casals

5 maig 2024

Dia d'Europa

Himne de l'Alegria. Beethoven

«Durant un any sencer no va fer altra cosa que conduir,
viatjant amunt i avall...»

La música de l'atzar. Paul Auster

Atzar

Després de voltar mig món i altres viatges va buscar un lloc tranquil per viure (o morir?).

S'instalaren en un casal antic, al carrer ample. Era un dúplex amb estudi i terrassa.

Davant tenia el mar, el tren de la costa i la N2. Al costat dret l'A. Davant la llibreria 7C.

I la casa de la vila i la Riera. Què més volia?

Però aviat tot va anar a mal borràs. Cadascú va fer el seu camí solitari, amb trobades esporàdiques. Podria recuperar el temps perdut?

L'atzar i la necessitat els va portar a intentar-ho al carrer nou. Però es feia petit. I van fer el trasllat soterrat pel pàrquing a un nou apartament, també dúplex, amb estudi i doble terrassa amb vistes al campanar i cementiri.

Però calia canviar de nou. Planejaren viatges però no es posaven d'acord.

I ell va decidir viatjar al Sud, a la Costa de la Llum i la Frontera. Coincidí amb l'eclipse solar d'abril. Hi arribà eclipsat i quedà enlluernat. No pel que va veure sino pel que li restava per visitar: Arcos, Grazalema, Vejel i els pobles blancs.

Hi trobà veïns que li recordaren la seva mare de joveneta, la padrina i la seva germana.

De retorn, trobà la sequera i la pluja continuada d'abril. I pel maig cada dia un raig!

Quin doll d'aigua a les fonts del Llobregat! Quina ufana de Nuc! I dels tres rius de Lilit.

Però aquest relax no duia pas la calma. La tempesta anava per dins. Com l'aigua, que duu les veus del riu, el murmuri i el misteri de les dones d'aigua. I de Lilit.

Sestejant amb el *Prélude à l'après-midi d'un faune*, de Debussy, recordà Beethoven:

Per a Elisa

Cecs a Gaza

Ull per ull I acabarem cecs, deia Gandhi.

Com Edip a Colona amb Antigona l'estat genocida no deixa enterrar els morts a la seva terra. El paradís perdut palestí és ara un Infern de foc i destrucció. Després del món feliç i el seu contrapunt, l'illa d'ara i aquí duu al col·lapse de la fam i la supervivència, mentre Europa, Amèrica, Rússia, Països Àrabs i Àsia fan ulls cecs i venen armes, atiant la flama del nou conflicte mundial.

Les eleccions europees i l'ultradreta obligaran a trencar el silenci?

Knockin' On Heaven's Door.

Llàgrimes a la pluja. Silenci.

Nana de les instantànies

Ma del Mar López Rubió

24 febrer 2024

La seva essència m'envolta per tota aquesta instantània.

El meu ventre nu.

Hi ha una mà al meu ventre,

Hi ha una oïda al meu ventre,

Hi ha la veu que li parla al meu ventre,

La recordes, fill meu?

La sents, fill meu?

Ell cantava al meu ventre.

Ell parlava al meu ventre,

Ell jugava amb el meu ventre,

Ell reia amb el meu ventre,

Ell dibuixava al meu ventre,

Ell li explicava contes al meu ventre...

I ballava amb nosaltres.

Simfonia en Mi

Paraules al vent

M. Dolors Paronella

Les paraules quedaren fixades en el vers. El vers el podia llegir en l'antic llibre que trobà a la prestatgeria dels tresors de l'avia. Però mes tard, lliures en la veu de la noia, fugiren en el vent fins a tornar al seu lloc d'origen.

Perduda, buscava cada matí les paraules invisibles, preguntava a l'aire quin racó fugisser les tenia presoneres. Callades, sense que la veu les escampés a l'espai lliure, no ressonaven en cap oïda humana i el llibre perdut en l'antiga llibreria jugava a amagar-se augmentant la curiositat de la noia.

No era curiositat, era la bellesa, era la intuïció d'un sentit encobert que emanava de les paraules del poeta.

I què era un poeta? Potser aquell que en el silenci profund intuïa el secret de veritats amagades. Veritats no trobades en el brogit de les coses, de la xerrameca que impedia escoltar, enraonar, endevinar... Potser el futur es trobava guardat en el seu silenci i sorgia de les paraules, que des del seu inconscient trobaven una sortida.

Ella no era poeta, però necessitava el poema. Sabia que en les paraules perdudes es trobava el misteri.

Quan va arribar la primavera i l'hivern gèlid va anar desapareixent per la calidesa del vent del sud, el ressò d'unes paraules va arribar fluixet, dispers, només per a ella. Atenta, callava, escoltava, tornarien del seu llarg silenci?

Va sortir a recórrer el jardí. Heura... sol... arbre...

L'heura s'arrelava amb força, mimada pel sol de maig.

Recorria les parets del jardí i s'enfilava juganera per les branques d'un antic arbre. Anaven prenent forma les paraules perdudes que encara no trobaven el seu espai precís des d'un poema extraviat. Pacient, esperava el seu moment.

La tardor va enrogir les fulles de l'heura, i esclatava amb força el color de l'adéu al vent del sud.

Quan la última rosa s'acomiadava del vell jardí, la reixa oberta va oferir a la noia un espai ple de misteri. Entrà en el silenci de l'encerclada natura i veié els cinc arbres del poeta. El roser, la camèlia, la troana, la palmera, el libanenc... Arbusts elevats a la categoria d'arbres, tranquils en el seu arrelament a la terra que els nodria.

La visió de la bellesa atorgada a qui, en la seva petitesa, donava tot el que tenia a la mirada de qui entrava en el misteri del viure.

I les paraules van tornar precises, jugant en el vent, El vers tornà a recórrer els espais en la veu commoguda de la noia.

Després, quan ja m'havia
fet molt de mal i quasi
sols podia somriure,
vaig triar les paraules
mes senzilles, per dir-me
com passaven levíssims
ors de sol damunt l'heura
del jardí dels cinc arbres.
Era grog breu de posta,
a l'hivern, mentre queien
els últims dits de l'aigua
serpentina, d'alts núvols,
i l'estrany temps m'entrava
en presons de silenci.

Salvador Espriu

Bona nit

Carme Porcel

Maig 2024

Voldria esborrar el desori que hi ha per tot arreu, de dalt a baix, fins i tot en el pati. No és pas la primera vegada que canvio de domicili. Però amb els anys he anat acumulant —el meu germà diu que ja em podria desfer de tantes endergues que no serveixen per a res.

La casa està tronada, però té un no-sé-què que em va atreure. Com tinc les emocions fetes un garbuix, surto al balcó, potser aquí fora pugui encasellar-les. Em recolzo a la barana

i veig dues fogueres de flames alegres i també el resplendor d'algunes altres,

i miro l'home que està assegut en una pedra davant mateix del portal, ho deu fer a diari o tan sols avui?,

i sento la xerinola que fan uns vailets, com els envejo!,

i escolto la música dels veïns més propers que estan de revetlla, Glenn Miller, em posaria a ballar si no estigués rebentada, així bandejaria una sensació estranya que m'acompanya des de fa una estona,

i oloro les noves oloroses olors que no reconec, quina fragància!

* * *

Arribo panteixant quan el sol encara està per sota de la línia de l'horitzó i m'assec en una pedra plana davant la casa. M'han dit que en Quico l'ha finalment venuda, no hi havia viscut mai, no té res d'estrany, aquí dalt, bona vista assegurada, però cal posar-hi ganes, la pujada és de pronòstic reservat. L'havia heretada del seu oncle, encara el recordo, en Pipa li deien, un tipus esprimatxat, escornat, esquerp, que aixecava massa sovint el colze, estava sonat el pobre, se li va girar el cervell —jo sé el per què—, i ningú s'acostava per aquests verals. Ara la gent fa córrer que el nebot ha tret amb la venda un bon grapat de calés, que ha ensarronat una dona de la capital, que panxacontent com és s'ho polirà tot en un tres i no res. Vejam qui la diu més grossa! Em recolzo en el gaiato i veig una dona de cabells embullats al balcó,

i miro els colors de l'entorn immersos en l'hora blava,

i sento les cebetes i les piules que els nanos de Cal Sord fan espetegar,

i escolto el *swing* que de bona gana ballaria si no fos pels genolls que em fan la guitza,

i oloro les flors del gran til·ler, d'altres anys n'havia fet un ram, aquest perfum li tenia el cor robat a la Maria.

* * *

Entro i sento un buit tan gran que res podria omplir-lo. Quina paradoxa, en un espai ple a vessar ser envaïda per aquest sentiment. No he sopat i gairebé no he dinat, però la sensació de buit que experimento és d'una altra mena. De tota manera menjaré la coca amb fruita confitada que la meva germana m'ha posat a la bossa aquest matí. Té molt bona pinta, faig quatre mossegades, està boníssima, però se'm fa un nus, la deixo sobre una caixa i surto una altra volta al balcó

i veig la foscor que s'està ensenyorint del cel,
i miro l'home que no s'ha mogut, què busca? què espera? què fa?,
i sento el desesperat lladruc d'un gos, m'angoixa,
i escolto la *Moonlight Serenade*, i m'entren ganes de plorar,
i oloro, fa pudor de cremat.

* * *

La dona ha entrat, tal vegada a buscar una jaqueta, encara que no fa pas fresca. El meu cap barrina i em faig preguntes, sense resposta és clar : per què ha triat aquest poble, aquest indret, aquesta casa, com si no n'hi haguessin d'altres? Fuig d'un desengany, d'una separació, d'un divorci? No l'espanta la solitud? O potser la busca? D'on ve?

Surt altra volta al balcó i no, no porta cap abrigall,
i veig la lluent estrella polar, un fanalet més en aquesta màgica nit,
i miro la dona, no puc distingir bé la seva cara ni tampoc doncs la seva expressió,
i sento el cric-cric, cric-cric dels grills que anuncien l'efervescència de l'estiu,
i escolto la *Serenata a la llum de la lluna* que l'*Orquestra Maravella* toca sempre per la Festa Major,
i oloro el socarrim que, dimoniet entremaliat, em picoteja els narius.

* * *

Noto com la humitat se'm fica als ossos, s'entafora en el meu cos grinyolaire, m'aniria bé posar-me una rebeca, vés a saber on és... Aniré a mirar si està a la capsa número u, on hi ha el més necessari.

No m'hi veig, hi havia més claror a l'exterior, sort que tinc un llum de *camping*, l'encenc. Com una fulla d'arbre m'estremeixo i un calfred em recorre l'espina. A les parets les ombres pampalluguegen, al meu voltant la penombra bellugueja, remors difoses martellegen el meu cap, què m'està agafant?

Penso en moments agradables viscuts per foragitar aquest mal tràngol, penso en les magarrufes de l'àvia, penso en els petons apassionats i en els tendres, penso en els marrameus de la Perla.

Parlo en veu alta, a qui? Parlo als esperits malignes que s'han infiltrat per les esclotxes, parlo a les ànimes turmentades que vagaregen, parlo als espectres que deambulen en la nit més curta de l'any, però idees i paraules se'n van pel pedregar.

El cor em batega com un tambor, tabaleja, tamborineja amb força. Tinc un malson? No, estic per desgràcia desperta. No puc resistir l'embat de to-

tes aquestes forces tel·lúriques o còsmiques. Agafo la clau i me'n vaig com un llamp sense mirar cap endarrere. Sento una veu tranquil·la "bona nit". És l'home del camí.

* * *

Noto com la humitat amoreix les flors del camp, però a mi no em fa cap bé. I a ella, a la del balcó? Com passarà la nit? Soliua? No ho crec. En Pipa deia que unes dones d'aigua se li presentaven a tot hora, que l'entabanaven amb les seves veus de sucre, que li reclamaven el que era seu. Explicava que una d'elles s'havia encaterinat d'ell, que la seva pell era blanca com neu immaculada, que els seus llargs cabells eren filaments d'or, que els seus ulls eren brillants com bales de vidre, que la seva harmoniosa veu era hipnotitzadora, era un contar i no acabar. Ningú se'l creia, ningú, ningú, no. Jo sí, ja que havia detectat amb unes varetes d'avellaner la presència d'aigua subterrània en diversos punts tot en torn de la casa, i vaig pensar que era mal lloc per a viure-hi. I ara? Tindrà aquesta dona la mateixa sensibilitat de'n Pipa? Quin magnetisme serà el seu? Tot això em passa pel cap mentre observo la llum que es desplaça cap aquí, cap allà, a través d'una finestra. Ha triat un mal dia per instal·lar-se, és la nit de Sant Joan, nit de sortilegis.

M'agradaria esperar l'arribada de l'alba esmolada, ningú em trobaria a faltar, però ho pagaria amb escreix. M'aixeco i en aquest instant passa rabent la dona com si algú l'empaités, només porta una clau a la mà. Quina tempesta ha esclatat allà dins? Amb veu suau li desitjo "Bona nit".

Ninguneo

Jon Porter

21 mayo 2024

En el momento no lo sabes, pero años después te das cuenta, o te convences de que te lo estaban diciendo a voces, pero que no te habías enterado.

Eso de escuchar es un arte mucho más fino de lo que parece, y tiene poco que ver con la capacidad auditiva. Se pueden oír las cosas sin enterarse y se pueden descubrir otras sin darse cuenta de que en realidad ya las sabíamos desde hace tiempo.

“No quiero perderte”

Esto había declarado el Amor De Mi Vida, mi Cariño, después de que dejáramos de vivir juntos, lo cual me pareció un mensaje claro, aunque filtrado a través de las mazmorras existenciales impuestas por La Pandemia.

No hay peor sordo que el que no quiere oír...

“Yo vendo unos ojos negros,”

La cohabitación había pasado de ser una ilusión de amor a una necesidad logística, pero con el tiempo se había transmutado en el arte de callar.

“Quien me los quiere comprar?”

El arte de estar juntos, pero no revueltos, el arte de no estar de acuerdo, pero sin tratar de dirimir, y el arte de no juzgar para no ser a nuestra vez juzgados. El arte supremo de soportar.

“Los vendo por hechiceros...”

Todo eso a cambio de lo que sí queremos, que es el calor humano, la presencia, tus rizos, tu olor y tus besos, y el espejo en que nos vemos cuando miramos al ser que hemos elegido para que esta alma crezca una centésima más.

“porque me han pagado mal...”

Después de esa declaración y de un soleado día juntos de playa y mar cada uno se volvió a su casa y yo salí de viaje al día siguiente, tanto por necesidad, como por instinto de fuga.

“Mas te quisiera...”

Cuando ya estaba llegando a mi destino, le mandé un mensaje diciendo que estaba cansado del viaje pero que todo bien, y Mi Amor me respondió que ya pronto iba a poder descansar y que me iba a mandar un trujillo para dormirme con facilidad.

“Mas te amo yo...”

Aparentemente se trataba de una técnica respiratoria empleada por los soldados, para facilitarles, en ausencia de otros brazos más hospitalarios, la caída en los brazos de Morfeo.

“que todas las noches las paso...”

Ese fue su último mensaje. Ayudarme a dormir.

“suspirando por tu amor...”

Durante los días que duró el viaje no correspondimos, pero eso no me extrañó, al pensar que como con las flores, menos puede ser más. Sin embargo, cuando me disponía ya a volver, le avisé, indicando que esperaba llegar por la tarde.

“Mas te quisiera, ...”

Como no me respondió, me pareció que igual de fácil sería pasarme por delante de su casa y llamar al timbre. Al hacerlo, se conectó el interfono y le anuncié que ya estaba de vuelta. El sonido se cortó, pero la puerta no se abría.

“Mas te amo yo, ...”

Desconcertado, volví a llamar, pero ya sin respuesta, como si llamara a un piso vacío, y luego cuando intenté llamar por teléfono, como si el número no fuera de nadie...

“Y todas las noches las paso...”

Por lo visto yo no había entendido el mensaje.

Durante los días y meses que pasaron seguí tratando de llamar y de escribir entre tonos de queja y de reproche, sin entender el contundente mensaje de silencio sepulcral que recibía como única respuesta.

“Suspirando por tu amor...”

Los ojos negros es una canción de inspiración folclórica chilena que forma parte del repertorio musical tradicional de dicho país cuyo autor es desconocido.

Cal·ligrafia d'un somni musical...

Jordi Zaragoza M.

Vaig somiar... amb una dona, amb una dona que cantava. De fet, amb unes quantes,
Les anomenaven Sílvia o pot ser Celine, o Leona o a voltes Núria.
Núria? Devia ser catalana?

En el somni moltes veus en simbiosi ...resultaven un captivador so.
És alta i atractiva, bella, molt bella..., Somriu? —Sí, també és mostrava somrient—,
i d'ulls amorosos que t'acullen amb el seu mirar,
i amb una veu sedosa que captiva

I de la nit al dia..., del somni a la lluïdesa; fàcilment es va acostumar a cantar per a mi.

Encara tinc els ulls clucs... Em cauen els badalls
No vaig poder, o no vaig voler despertar-me aquest matí.
Ella —elles— va cantar tota la nit, en va mirar capciosa tota la nit,
Un sens fi de cançons rere cançons m'embolcallava en els núvols dels sentits.
La seva melodia estava segellada a la meva pell..., la seva ànima presa amb la meva ànima.
Ningú em va fer sentir la música d'aquella manera,
ni Abans, ni cap Altra Cantant, ni cap altre Dona!

Era una dama celestial..., que importa el nom i d'on era... o que cantava.
Un somni, meravellós, una il·lusió!
Em vaig sentir tan dolç amb ella i amb la seva harmonia, aquesta nit.
I va desaparèixer just quan va aparèixer.
Com es diu? Vaig oblidar preguntar-li això, també.
Perquè, vaig murmurar sense convicció: —Ves-te'n!
Necessito oblidar aquests cants de sirenes —just per defensar-me—.
Ja que des que et vaig escoltar, sentia que tenies domini sobre mi.

I en els meus sentits va quedar la petjada dels seus sons calents.
I per tot el meu cos!
I, per tot el seu cos?

Era un somni..., de cançons ensomiades..., això és tot! No hi pensis més en això.
Són sentiments eteris, irrealitzables..., la bellesa i la bèstia!
Potser he estat enamorat de la música des de llavors?

De sobte reapareix en el somni..., la conec... Conec el seu so, la seva dolçor.
Digues-me: M'estranyes, Sílvia...?
o tu, Celine... o tu Leona o pot ser tu, Núria ...?
com jo t'estranyo!

Sílvia Pérez Cruz / *Vestida de nit*: https://youtu.be/bUB9_3KmXcA?si=MSv9unYfKFs-KBv3
Celine Dion / *My Heart Will Go On*: https://youtu.be/9bFHsd3o1w0?si=iTuw_FVm1qOHjL20
Leona Lewis / *The First Time...*: https://youtu.be/tEGFuXGHMdy?si=toa-M_uNQKv19V5u&t=29
Núria Fergó / *Si tu no estás aquí*: https://youtu.be/JHg4hFR_rn4?si=8S_fRmh_tDpFZZC

Nadala

Pel Nadal del curs d'aquest 20è aniversari de l'Aula es va reeditar la nadala il·lustrada l'any 2003 per E.P.B. amb un text de David Jou.

Opuscle de Sant Jordi

L'Ofèlia Sanz ha estat l'artista encarregada d'il·lustrar l'opuscle de Sant Jordi d'aquest 2024. L'interior d'aquest díptic estava dedicat al poeta valencià Vicent Andrés Estellés.

Làmina obsequi 20 anys de l'Aula

Làmina amb la reproducció del dibuix original de la pintora Mariona Millà Salinas realitzat en directe en la seva conferència el dia 9 d'abril de 2024.

Col·laboracions i agraïments

Ràdio Arenys

Col·laboració setmanal amb l'emissora municipal per donar informació de les conferències i activitats de l'entitat. A càrrec d'Enric Agustí.

Biblioteca P. Fidel Fita

Per Sant Jordi la Biblioteca va elaborar la bibliografia de Vicent Andrés Estellés i la vam difondre entre tots els nostres associats amb el díptic que es va repartir.

Així mateix, cada setmana prepara una bibliografia sobre la temàtica de la conferència i sobre el ponent que es publica a la pàgina web.

Agraïments

Hem d'agrair l'esforç i la feina feta per totes les persones que han treballat durant tot el curs per tirar endavant la nostra Aula, com Benet Coll, Joan Josep, Pere Medina, Sixte Ruiz i Marga Sanz pels reportatges fotogràfics.

Destaquem la tasca de transcripció de les conferències a càrrec d'Enric Agustí, la gestió de la pàgina web de Ramon Vinyes i les gravacions setmanals de Jaume Gispert, Ramon Puigvert i Francis Thomas Hildreth Pedrero.

Agraïm la feina de Roser Díaz, coordinadora del Taller d'Esriptura Literària.

També donem les gràcies a Enric Puig i Ofèlia Sanz, els artistes que han dissenyat respectivament la nadala i la postal de Sant Jordi.

Enguany també volem agrair a la pintora Mariona Millà Salinas l'obsequi d'una làmina original que feu en el decurs de la seva conferència, làmina que hem repartit entre els nostres socis amb motiu dels 20 anys de l'Aula.

El nostre agraïment a Marta Pérez i Verge per l'audiovisual realitzat sobre la història de l'Aula.

Socis col·laboradors:

Moltes gràcies!

Índex de textos

Resums de conferències	9
Joan Oró, el científic de la vida Joan Anton Català. 10 d'octubre de 2023	11
El futur de la televisió Antoni Esteve Avilés. 17 d'octubre de 2023	14
Cèsar Martinell i Brunet, arquitecte polifacètic de projecció universal Raquel Lacuesta Contreras. 24 d'octubre de 2023	17
Dones i filosofia: una altra història del pensament és possible Núria Sara Miras Boronat. 31 d'octubre de 2023.....	21
Lluís Domènech i Montaner, catalanisme i país. La vertebració de la Catalunya moderna Carles Sàiz Xiqués. 7 de novembre de 2023	23
L'atzarosa i apassionant història del doblatge Albert Beorlegui Tous. 14 de novembre de 2023	28
Centenari Maria Callas. Vida de diva Pol Avinyó Roselló. 21 de novembre de 2023	32
La institució del Síndic de Greuges. Una nova manera d'aplicar la justícia restaurativa Esther Giménez-Salinas Colomer. 28 de novembre de 2023	36
Si la llengua falla, fallarà tot Quim Torra Pla. 9 de gener de 2024	40
Constructors de pau en temps de crisi Sor Lucía Caram Padilla. 16 de gener de 2024.....	45
No serà mai possible, la pau, a Terra Santa? Xavier Garí de Barberà. 23 de gener de 2024.....	50

Bedrich Smetana, el pare de la música txeca (bicentenari del naixement)	
Joan Vives Bellalta. 30 de gener de 2024.....	57
El rol social i cultural dels àpats a la Mediterrània Occidental	
Ivone Puig Artigas. 6 de febrer de 2024.....	59
Sistemes sanitaris al món. Catalunya i Espanya	
Enric Agustí Fabrè. 13 de febrer de 2024	65
El llegat indià. Un passat en comú per descobrir	
Anna Castellví Becerra. 20 de febrer de 2024	70
Una violència i la seva història. Els calls de la Corona d'Aragó al segle XIV	
Víctor Eduardo Farias Zurita. 27 de febrer de 2024.....	75
Els anys setanta i com el feminisme pren forma a Arenys de Mar	
Assumpció Maresma Matas. 5 de març de 2024.....	79
Presentació de Treballs de recerca Irina García, Caio Notari i Marçal Rebollo.	
Neus Barris (coord.). 12 de març de 2024.....	84
Els valors de la medicina	
Jordi Varela Pedragosa. 2 d'abril de 2024.....	85
De cap a peus. Una tria de les millors obres NU de la història de l'art fins avui	
Mariona Millà Salinas. 9 d'abril de 2024.....	90
Un país de politòlegs	
Toni Rodon Casarramona. 16 d'abril de 2024.....	94
Cent anys d'Estellés, un poeta per a un poble. Recitació de poesies amb Christelle Enguix Morant, poeta valenciana	
Josep-Vicent Garcia Raffi. 23 d'abril de 2024.....	100
10 coses que no veus a la televisió, però que hi són	
Joan Celdran Danés. 30 d'abril de 2024.....	103
Adriana Lecouvreur de Cilea, una obra mestra entre Verdi i Puccini. Conferència prèvia a l'anada al Liceu)	
Pol Avinyó Roselló. 14 de maig de 2024.....	106

El negre i la moda	
Silvia Ventosa Muñoz. 21 de maig de 2024.....	108
Paraules intraduïbles: un tresor del català	
Jordi Badia Pujol. 28 de maig de 2024.....	110
Lise Meitner, una física que mai no va perdre la seva humanitat	
Xavier Roqué Rodríguez. 4 de juny de 2024.....	116
Longevitat i societat. Quins efectes tindrà l'augment de l'esperança de vida?	
Joan Subirats Humet. 11 de juny de 2024.....	119
Concerts trimestrals.....	122
Altres activitats.....	125
Itineraris d'art.....	126
Sortides trimestrals.....	132
Febrer Musical.....	137
Sortides musicals.....	138
Taller musical per a adults.....	139
Valoracions de les conferències i sortides del curs 2023-2024.....	140
Pàgina web.....	144
Relacions institucionals.....	145
Taller d'Esriptura Literària.....	146
Home de fusta	
Angelina Andreu.....	148
Nadales	
Lourdes Cazorla Puig.....	149
Nòmades	
Roser Díaz.....	151

Els sons del pantà s'esvaeixen	
Jona Fabregà i Bosch	153
¡Cuéntame, cuéntame!	
José Guerrero	155
Atzar i Cecs a Gaza	
Antoni M. López Casals	156
Nana de les instantànies	
Ma del Mar López Rubió	158
Paraules al vent	
M. Dolors Paronella	159
Bona nit	
Carme Porcel	161
Ninguneo	
Jon Porter	164
Cal·ligrafia d'un somni musical...	
Jordi Zaragoza M.	166

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Recerca
i Universitats**

Tutelada per:

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Adherida a:

Afopa
Agrupació d'Aules
de Formació Permanent
per a la Gent Gran de Catalunya

**Aula d'Extensió Universitària
d'Arenys de Mar**

Secretaria, tots els dimarts de 10 a 12 h
a Riera Pare Fita 31, 2n pis (edifici Calisay),

Tel. 678 441 793

aulaeu@gmail.com

www.auladarenysdemar.cat

**Ajuntament
d'Arenys de Mar**